

58. заседание

Четвъртъкъ, 3 април 1924 година

(Открито отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ, въ 15 ч. 35 м.)

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Моля г. секретаря да провърни по списъка присъстваващите г. г. народни представители.

Секретарь Г. Митовъ (д. сг): (Прочита списъка. Отъ заседанието сж отсъствували следнитѣ народни представители: Ангеловъ Иванъ, Ангеловъ Йорданъ, Бозвелиевъ Константинъ, Бояджиевъ Хасанъ-ефенди, Буровъ Атанасъ, Василевъ Григоръ, Велиновъ Тончо, Георгиевъ Лодъ, Геровъ д-ръ Борисъ, Горбановъ Иванъ, Гочевъ Стефанъ, Гургутски Рангелъ, Желъзковъ Петъръ, Ивановъ Пани, Кабаджиевъ Христо, Камшевъ Атанасъ, Калчевъ Панайотъ Тинчевъ, Карунковъ Андрей, Колевъ Михайлъ Моневъ, Колушевъ д-ръ Недѣлко, Кръстевъ Захари, Купаровъ Янко, Кънчевъ Кънчо, Маджаровъ Атанасъ, Мадовъ Константинъ Георгиевъ, Маджаровъ Тодоръ, Молловъ Владимиръ, Мочуровъ Велико, Недѣлковъ Лачо, Нейчевъ Адамъ, Николовъ Върбанъ, п. Николовъ Маринъ, Парасковъ Василъ, Пенчевъ Петъръ, Петровъ Койчо, Поповъ Георги, Поповъ Проданъ, Продановъ Господинъ, Робевъ Йосифъ, Славовъ Йорданъ, Стефановъ Велико, Стефановъ Петъръ, Стойчевъ Пендо, Стояновъ Станчо, Тарашмановъ Никола, Терзиевъ Господинъ, Тодоровъ Грую, Тотковъ Бончо, Урумовъ Апостолъ, Хаджиевъ Никола, Христовъ Александъръ, Чакаровъ Стефанъ и Чолаковъ Стефанъ)

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Понеже има повече отъ законното число народни представители, отварямъ заседанието.

Разрешени сж отпуски на следнитѣ г. г. народни представители:

На г. Тодоръ Панайотовъ — 1 день; свидетелъ е по едно дѣло;

На г. Константинъ Бозвелиевъ — 7 дни.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ представители, че сж постъпили следнитѣ законопроекти:

Отъ Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве — законопроектъ за облекчение жилищнитѣ нужди;

Отъ същото министерство — законопроектъ за напрана на икономически къщи и насърчение жилищния строежъ.

Тия законопроекти ще се отпечататъ и ще се раздадатъ на г. г. народнитѣ представители.

Пристаиваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — трето четене законопроекта за измѣнение закона за разглеждане и разрешаване отъ единъ арбитраженъ съдъ на възникналитѣ между държавата и главнитѣ предприятия за построяването желѣзнопътнитѣ линии: Търново—Тръвна—Боруница и др. спорове досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения и пр.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Г. Митовъ (д. сг): (Прочита изцѣло законопроекта, заедно съ поправкитѣ и прибавкитѣ, приети на второ четене)

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни представители! Постъпило е едно предложение, за да се направи една поправка въ алинея втора на чл. 1. Тя е предложена отъ г. Джидровъ и гласи така: „Въ чл. 1 алинея втора отъ закона за измѣнение закона за разглеждане и разрешаване отъ единъ арбитраженъ съдъ на възникналитѣ между държавата и главнитѣ предприятия за построяването на желѣзнопътнитѣ линии Търново—Тръвна—Боруница и др. спорове досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения и пр., думата петима“ да се замѣни съ „трима“.

Министъръ Я. Молловъ: Приемамъ това измѣнение.

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще пристапимъ къмъ гласуване предложената отъ г. Джидрова поправка въ алинея втора на чл. 1, именно думата „петима“ да се замѣни съ „трима“. Който сж съгласни съ това предложение, моля да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Който приематъ прочетения законопроектъ на трето четене, както се докладва отъ г. докладчика, заедно съ приетата поправка, моля да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

(Вж. приложение № 28, Т. II)

Пристаиваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по първото четене на законопроекта за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 10, 11, 12, 16 и пр. отъ закона за народното просвѣщение.

Н. Кемилевъ (д. сг): По поводъ законопроекта за измѣнение закона за народното просвѣщение: завчера бѣше заявено, че министърътъ на просвѣтата по административенъ начинъ, чрезъ администрацията, уволнявалъ учители. Азъ протестирахъ. Билъ съмъ изобиченъ въ мое отсъствие въ изкривяване на факти и моля да ми се даде думата за лично обяснение.

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: Азъ не помня да сте имали думата.

Н. Кемилевъ (д. сг): Г. Асенъ Цанковъ е казалъ.

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: Вие не сте имали думата и споредъ правилника и по традицията лично обяснение може да иска само оня, който е ималъ думата въ събранieto, а не който е прекъсвалъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Който е докаченъ. Какви сж тия тълкувания?

Н. Кемилевъ (д. сг): Искамъ думата.

Председателстваващъ д-ръ Б. Вазовъ: Добре, кажете г. Кемилевъ, само че 5 минути Ви давамъ.

Н. Кемилевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Завчера, когато се разискваше законопроектътъ за измѣнение закона за народното просвѣщение, г. Пенчевъ твърдѣше и хвърли като упрекъ на г. министра на народното просвѣщение, че чрезъ администрацията уволнявалъ учители. Азъ станахъ, протестирахъ и казахъ, че има случаи, въ които политикани въ учительството сж били замесени и сж създали неприятни случки. Случаятъ бѣше съ учителката, госпожа Тепавска, 19-годишна учителка, вдовица съ две деца, уволненieto на която е искано отъ окръжния училищенъ инспекторъ, социалъ-демократъ. Въ министерството е донесено следното: (Чете) „Имамъ честь, г. министре, да Ви донеса, че споредъ рапортитѣ на Бѣлеския помощникъ окръженъ училищенъ инспекторъ и главниятъ учителъ при народното първоначално училище . . . бившъ сдруженъ земледѣлецъ, сега социалъ-демократъ, за да опровергая и г. Пастухова, който твърдѣше, че цензътъ за влизането въ учителския съюзъ билъ много голямъ и че не се партизанистувало съ тази работа — . . .

Т. Димитровъ (с. д): Това е вѣрно.

Н. Кемилевъ (д. сг): (Продължава да чете) „... в с. Кацелово, Бъленска околия, учителката при сѣщото училище Велика Ив. Тепавска, която е съ гимназиялно образование и 19 годишна учителска практика, се провинила въ следното.

„Тя е явна сторонница на комунистическия идеен и сега продължава да бѣде дейна пропагандаторка на последните. Въ началото на настоящата учебна година събрала около себе си всички повоназначени въ селото учителки, държала имъ лекции по комунизма и най-настойчиво искала отъ тѣхъ да се запишатъ членки на комунистическата организация“.

П. Величковъ (с. д): Нѣма освенъ да махнемъ чл. 82 отъ закона за народната просвѣта — да не се дава право на министра да уволнява учителитѣ административно.

Н. Кемилевъ (д. сг): Следствие на това последва отъ жителитѣ на с. Кацелово едно заявление, подписано отъ 270 души, които подписа сѣ завѣрени отъ общината, въ което твърдятъ, че учителката Тепавска не само че не е комунистка, а е най-добросъвестната и ревностна изгълнителка на своитѣ служебни задължения. Вѣрно ли е, г. Каравановъ, че окръжниятъ училищенъ инспекторъ е настоявалъ, всички учители и учителки да се запишатъ за членове на Учителския съюзъ, за да могатъ да останатъ по мѣстата си? Следствие на това заявление, подписано отъ 270 души сѣ завѣрени подписи, се е произвело второ дознание по административенъ редъ, при което се установило, че тя е една отъ най-добритѣ учителки, че не е проповѣждала никакъвъ комунизъмъ и че сѣ уволнило и е станало една грѣшка. Понеже мене ми казаха, че азъ съмъ изобличенъ, а то значи, че лъжа, посочвамъ факти. Затова моля г. Асенъ Цанковъ, когато се обръща къмъ известни личности и казва, че лъжатъ, трѣбва да знае едно: че когато ние вдигаме гласъ на протестъ, ние го вдигаме противъ всичко, което е лъжа и корупция. Ако има нѣкого да боли за народния учител, то е онази тълпа отъ политически новобранци и фелдфебели, която е дошла тукъ да работи и да изтрѣгне народния учител изъ рѣцетъ на всѣка една организация. Азъ моля г. Асенъ Цанковъ да не се опира на думитѣ на хора, които партизанствуватъ, а на хора, които не сѣ партизани.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ какво Ви въразихъ? Полза ще има и за държавата и за всички, ако учителството може да премине презъ Учителския съюзъ. Трѣбва да се направи така, щото учителството тамъ да влѣзе, за да усвои нови възгледи — по мирни начини да извоюва подобрието на своето положение.

Н. Кемилевъ (д. сг): Напълно адмирамъ Учителския съюзъ и се радвамъ, когато ще се издигне той надъ всички партии.

К. Пастуховъ (с. д): Има много уволнени отъ министра.

Н. Кемилевъ (д. сг): Ние ще се боримъ срещу грѣшкитѣ на министритѣ и ще защитаваме учителитѣ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Димитъръ Мишайковъ.

Д. Мишайковъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законопроектътъ за измѣнение закона за народната просвѣта, който ни внася г. министърътъ на народното просвѣщение, както това е казано и въ мотивитѣ къмъ самия законопроектъ, нѣма за целъ да внесе една основна, коренна реформа въ системата на нашето образование. Тоя законопроектъ съдържа известни промѣни отъ по-малко значение, отъ по-малка важностъ, промѣни, които се налагатъ отъ нуждитѣ на времето. Ако използвамъ днесъ предъ васъ, за да отнема малко отъ вашето време, това не е за да се спра върху промѣнитѣ, които се предвиждатъ въ самия законопроектъ, защото смѣтамъ, че ние ще имаме възможностъ да се изкажемъ по тѣхъ по-нататъкъ, главно въ комисията по Министерството на народното просвѣщение. Обаче, г. г. народни представители, когато се внася единъ проектъ за измѣнение закона за народното просвѣщение, самиятъ този фактъ ни навежда на известни мисли по отношение изобщо на образователно-възпитателната система въ нашата страна, навежда ни на известни мисли изобщо върху развитието на нашето училище.

Г. г. народни представители! Задачата на училището не се състои само въ това, да даде откъслечни количе-

ствени знания на ученицитѣ по отдѣлнитѣ области на знанието. Задачата на училището е да даде на ученика една система отъ знания, може-би умѣрени по количество, но здрави по качество, и знания, които да създадатъ въ ученика известенъ мирогледъ, известно схващане върху нѣщата, върху свѣта, и въ сѣщото време училището има за задача да създаде въ душата на младия човѣкъ известни ценности; задачата на училището състои въ това, да създаде характеръ отъ младия човѣкъ и да го подготви, за да може той да стане членъ, съзнателенъ, разуменъ членъ на обществото и добъръ гражданинъ на държавата. И затова именно училището, покрай своитѣ образователни цели, е и най-важниятъ факторъ, отъ който зависи бѣдщата физиономия на обществото и на гражданството. Отъ това гледище, нѣма съмнение, ние можемъ да изброимъ въ нашето училище редъ недостатѣци, редъ дефекти. Тѣ се изброяватъ всѣки денъ и обвиненията срещу нашето училище и срещу нашия учител, който води училището, сѣ многобройни. За да можемъ, обаче, да разберемъ каква е стойността на тия обвинения, кое въ тѣхъ е право и кое не е, за да може да се ориентираме въ това, кои сѣ истинскитѣ недостатѣци въ нашето училище и какви сѣ пактицата, по които трѣбва да се върви, за да се премахнатъ тия недостатѣци, ние трѣбва да разгледаме нашето училище не само като факторъ на нашата общественост и държавност, но и като нейнъ продуктъ. Ние не можемъ да отгледимъ училището отъ общия общественно-политически животъ на нашата страна. Развитието на общественно-политическия животъ въ всѣка една страна, а толкова повече у насъ, се отразява и върху развитието на училището. И ако ние искаме да получимъ яснота по тоя въпросъ, ние трѣбва да видимъ връзката между общата общественно-политическа атмосфера въ нашата страна и училището, ние трѣбва да разберемъ кои сѣ вреднитѣ влияния, които минаватъ върху училището отъ тѣзи общи условия; само тогава ние ще можемъ ясно да видимъ какви ще бѣдатъ средствата, чрезъ които ние ще можемъ да очистимъ нашето училище, да го поправимъ, да го надигнемъ и да го направимъ онзи факторъ въ нашия общественъ и културенъ животъ, какъвто то трѣбва да бѣде.

Ще ми позволите, г-да, въ връзка съ тѣзи мисли да спра за малко вашето внимание върху състоянието и развитието на нашата обществена и политическа действителност, една действителност, отъ която, както казахъ, ние не можемъ да откъснемъ развитието на нашата школа.

Г. г. народни представители! Днешното общественно-политическо и културно състояние на нашата страна е едно състояние на пречупване, на срещане на две културни системи, на едно пречупване на старата, патриархалната културна система у насъ, която съществуваше преди освобождението, и влиянието на новата, модерната, индивидуалистическата култура, която дойде у насъ следъ освобождението, следъ като връзкитѣ и сношенията на нашата страна съ чуждитѣ по-напреднали страни станаха по-оживени и по-сложни.

Старата култура на нашия народъ се определяше отъ нѣколко основни фактори. Това бѣше патриархалниятъ битъ на нашия народъ, земеделскиятъ характеръ на нашето стопанство и слабитѣ стопански, а заедно съ това и изобщо слабитѣ обществени и културни сношения и съприкосновения между отдѣлнитѣ единици, съставляващи народа.

При тая стара, патриархална култура, основна единица въ нашата общественост бѣше семейството. И ние съ голѣмо основание можемъ да кажемъ, че въ онова време, когато нашиятъ общественъ битъ се характеризираше съ тая патриархална култура, семейството бѣше съществено и главното, индивидътъ бѣше второстепенно. Индивидътъ можеше да съществува, можеше да се проявява само чрезъ семейството и благодарение на семейството. А семейството представляваше една своеобразна патриархална смѣсца на дисциплина и авторитетъ. Дисциплината и авторитетътъ сѣ основитѣ на всѣка една обществена организация. Не може да съществува обществена организация, безъ да има единъ авторитетъ, който да води колектива, и безъ една дисциплина въ срѣдата на колектива, която да даде възможностъ на този колективъ да зачита авторитета, който го води, и да върви следъ него.

Едно по-широко проявление на тази обществена формация въ селото бѣше задругата — голѣмата фамилия, която бѣше построена изключително на тоя принципъ. Въ града така сѣщо семейството имаше първостепенно

значение, но понеже въ града условията бѣха други, понеже тамъ сношенията, съприкосновенията между отдѣлните граждани бѣше по-силно, понеже и стопанскиятъ животъ бѣше по-интензивенъ, тамъ тази общественостъ, която произхождаше отъ организацията на семейството, нѣдмина нейните граници и премина въ редъ други форми, които водѣха градския животъ, и същевременно до голѣма степенъ водѣха изобщо културния и националенъ животъ на нашето племе. Такива форми бѣха еснафскитѣ организации, които почиваха на съшитѣ начала, сир. на авторитетъ и на дисциплина.

Една друга формация, повечето отъ стопански характеръ, която бѣше израснала на сѣщата почва и която представлява най-типиченъ примѣръ за патриархалността, за характеристикността на нашия патриархаленъ битъ тогава, бѣха кѣшлата; една патриархална, така да се каже кооперация, почиваща върху авторитетъ и дисциплина, обаче безъ принуждение, при пълна свобода на отношенията между шефа на кѣшлата и овчаритѣ, членоветѣ на кѣшлата. Който познава организацията на нашата кѣшла, той знае, че това бѣше една обществена организация, въ която отдѣлните овчари бѣха свободни да избераатъ корото шатъ отъ така нареченитѣ чорбаджии, шефове на кѣшлата, които притежаваха необходимата за пасище земя, да избераатъ, казвамъ, когото си шатъ отъ тѣхъ и при него да сключатъ своитѣ условия за съвмѣстна работа. Шефтътъ е авторитетътъ въ кѣшлата; той е който решава окончателно въпроситѣ, обаче той никога не решава какъвто и да е въпросъ, преди да изслуша мнението на всичкитѣ овчари. Обаче единъ пътъ изслушано това мнение, шефтътъ на кѣшлата, чорбаджията, взема своето решение, и единъ пътъ взето така туй решение, овчаритѣ безпрѣкословно се подчиняватъ нему. Това е въ нѣколко думи организацията на тази обществена форма отъ стария нашъ патриархаленъ животъ, която най-красноречиво показва върху какво се крепѣше обществеността въ нашата страна преди освобождението, преди да дойдатъ влиянията на модерната индивидуалистическа култура. Това ни показва, че колкото и примитивна да бѣше тогавашната култура, колкото и ограничена да бѣше тогавашната общественостъ, все таки това бѣше една цѣлна общественостъ, това бѣше една система, която имаше своитѣ здрави основи и която почиваше върху единъ примитивенъ, но цѣлостенъ мирогледъ, върху едно съзнание по отношение на това, какво представлява единицата и какво представлява колективитетътъ или цѣлото.

Тази наша общественостъ, както е известно на всички, създаде тогава въ своитѣ недра онова голѣмо движение, което докара до възраждането на нашето племе, отначало на почвата на чисто просвѣтната, духовната борба, а по-сетне това се изрази и въ революционнитѣ стремежи на българското племе за придобиване на политическа свобода и самостоятелностъ.

Г. г. народни представители! Още по онова време западната индивидуалистическа култура бѣше започнала да влияе върху нашия патриархаленъ битъ главно чрезъ така наречения гурбетчиликъ и ние даже можемъ да констатираме, че засилването на чисто революционнитѣ стремежи въ нашето племе бѣха въ голѣма степенъ въ зависимостъ отъ засилването на гурбетчиискитѣ влияния, които идѣха отъ западъ и които бѣха продуктъ на новата модерна индивидуалистическа култура.

Но истинска нова епоха въ развитието на нашата общественостъ настѣпи следъ освобождението, когато се откриха широко вратитѣ на нашата страна за влияния отъ всѣкакъвъ видъ и отъ всѣкъде. Патриархалната култура, която съществуваше дотогава, започва да търпи удари. Насажда се индивидуализъмъ. Обаче, г. г. народни представители, този индивидуализъмъ започва да се насажда у насъ въ своитѣ външни форми. Ние започнахме да приемаме формитѣ на модерната западна култура, безъ обаче да разбираме нейната сѣщностъ, нейния духъ, нейното съдържание. Една отъ причинитѣ за това бѣше, че ние бѣхме още подъ влиянието на старата патриархална култура. Индивидуалистическата култура на модерната държава почива действително върху идеята на личността. Обаче тая култура не почива върху идеята за безграничното проявяване на личността. Тая култура, която изхожда отъ идеята за личността, съдържа въ своето понятие и идеята за самоограничението на личността, понеже е известно, че свободата на личността, когато тя се проявява безпрѣдѣлно, безгранично, отъ свобода се превръща въ произволъ. Тя може да бѣде свобода за отдѣлни личности, обаче за личноститѣ, които състав-

ляватъ болшинство отъ голѣмия общественъ колективитетъ, тя се превръща въ произволъ и насилие. И голѣмото нещастие при възприемането на тази модерна индивидуалистическа култура отъ нашата страна се състоеше въ това, че ние разбрахме, че личността трѣбва да бѣде ценностъ, къмъ която трѣбва да се стреми обществото, не разбрахме, обаче, че добруването на личността, свързано съ добруването, съ развитието на обществото, може да бѣде възможно само тогава, когато личността има въ себе си дисциплината да се самооблажава и да се самоограничава. И ние бѣхме свидетели въ нашата страна на едно безгранично развитие на индивидуалистическия принципъ, който може-би се подхранваше и отъ това, че нма нѣкои качества въ нашата психика като славяни ли, като българи ли, качества, които засилватъ въ насъ, така да се каже, центробѣжнитѣ сили, егониетическитѣ сили, индивидуализма, докаранъ до абсурдъ. Такова едно състояние на едно общество, въ което се изхожда отъ такива мотиви и въ което се действува по този начинъ, не може да бѣде квалифицирано друго-яче, освенъ като едно състояние на полукултура. Сблъскани две културни схващания при условията, при които стана това у насъ, даватъ едно състояние на полукултура, най-лошото, най-опасното състояние за единъ народъ, затова защото въ едно състояние на полукултура много малко сѣ основнитѣ принципи, основнитѣ идеи, върху които може да се опира и обществото, и отдѣлната личностъ, за да може да действува разумно личността като общественникъ и обществото като една организация, съ опредѣлени цели и съ опредѣленъ пътъ. При състояние на полукултура се лява безпѣтица — безпѣтица въ принципитѣ, безпѣтица въ характеритѣ, неустановеностъ въ личния и обществения моралъ.

На това състояние на този процесъ помогна твърде много и разрушението на града като единъ колективъ, който стоеше начело на нашето племе, на нашия народъ. Следъ освобождението, вследствие причини, които сѣ известни на всички, поминѣцитѣ въ града започнаха бързо да западатъ. Основата за съществуването на нашитѣ занаятчии, на нашитѣ еснафи се компрометира. Тѣ започнаха бързо да губятъ онова икономическо значение, което имаха по-рано. И загубването на икономическото значение, което имаха по-рано, стана причина да загубятъ и своето влияние, да загубятъ и своята роля на водители, културни и обществени, на нашия народъ. И за голѣмо нещастие не можа толкова бързо, колкото бързо настѣпи разрушението на тия слоеве, да се създадатъ ония други здрави слоеве, които трѣбваше да поематъ ръководството на нацията.

На мѣстото на старитѣ водители на нашия народъ дойдоха бюрокрацията и политическитѣ партии, като нѣщо ново, нѣщо, което по-рано не съществуваше въ нашата страна. Но, г. г. народни представители, и въ бюрокрацията, както тя се създаде следъ освобождението, и въ нашитѣ политически партии имаше нѣщо доста лошо и отрицателно. Бюрокрацията у насъ се създаде по чуждъ образецъ, тя не бѣше създадена исторически, тя не бѣше създадена съ традицитѣ на народа, и създадена по този начинъ, тя още отъ първия моментъ на своята служба, на своето съществуване, като че се постави въ известно разстояние, въ известна далечина отъ народа и по-нататъкъ като че продължаваше да се развива въ сѣщото това направление, въпрѣки обстоятелството, че петвѣковното робство унищожи въ нашата страна всичкитѣ съловни различия. За да бѣде бюрокрацията далечъ отъ народа и отъ неговия духъ — като казвамъ далечъ отъ народа и отъ неговия духъ, моля да не разбирате това, че е въ абсолютна смисълъ; не може една бюрокрация, произлѣзла отъ единъ народъ да бѣде свършено далечъ и свършено чужда нему; това което говоримъ трѣбва да го вземете въ носителна смисълъ — помогна и едно друго твърде важно обстоятелство, а именно, отчуждеността на нашия народъ отъ идеята за държавата. Петвѣковното робство уби въ нашия народъ идеята за държавността и за държавата. Нѣщо повече, робувалъ народътъ въ продължение на 500 години, на една чужда държава, въ него се установи убеждението, че държавата е нѣщо чуждо на народа и не само това, но нѣщо враждебно, нѣщо неприятелско на народа.

Не по съвсемъ прави посоки трѣгна и развитието на нашия политически животъ. Безогледниятъ индивидуализъмъ, който дойде като резултатъ отъ съприкосновението на нашата стара патриархална култура съ влиянията на модерната култура на западъ, бързо за-

почна да се проявява въ нашата политическа действителност. Веднага следъ освобождението съществувахе известенъ, доста голѣмъ, идеализъмъ въ политическитѣ отношения и въ политическитѣ борби. Но този идеализъмъ скоро биде победенъ отъ безогледния индивидуализъмъ, и първиятъ резултатъ на това бѣше разцеплението на политическитѣ сили. Разцеплението на политическитѣ сили, създавайки въ нашата страна малки политически групировки, стана причина за редъ отрицателни проявления въ нашия политически животъ. Малкитѣ политически партии сѣ обикновено въ положението на дребни търговци въ единъ стѣсенъ стоговъ пазаръ. Тѣ сѣ принудени да водятъ голѣма борба за клиентела. При системата на парламентарното управление, голѣмата задача на политическата партия, освенъ да вербува колкото може повече свои идейни последователи, състои въ това да привлѣче колкото е възможно по-голѣмъ брой лица, които ще гласуватъ въ изборитѣ за нея.

С. Василевъ (д. ст): Малкитѣ политически партии до-караха голѣмитѣ народни катастрофи!

Д. Мишайковъ (д. ст): При тази конкуренция на малкитѣ политически партии се яви демагогията, сир. политическата лъжа, която трови душата на народа и го отдалечава отъ държавата, агитация срещу основитѣ, върху които почива държавата, агитация срещу чиновнитѣ, която и до днесъ днешенъ продължава въ нашата страна — една агитация, която представляваше предъ народа държавнитѣ служители, държавнитѣ чиновници не като важни функционери въ държавния животъ, но едва ли не като паразити, които само смучатъ народния трудъ; агитация противъ данѣцитѣ — друго е да се прави агитация срещу известни данѣци, друго е систематически да се агитира въ една страна въ продължение на дълги години срещу всички данѣци, каквито и да сѣ тѣ, които се въвеждатъ отъ държавата. Всѣки може да си представи какво значение може да има тази пропаганда и тази агитация като се знае, че държавата не може да съществува безъ нейнитѣ граждани да ѝ плащатъ данѣци. Водѣ се агитация и срещу армията, която също така трови народната душа въ продължение на дълги години, като се изпущаше изъ предъ видъ, че не може една държава да съществува безъ една армия, която е нейната защита и нейната опора. Следъ това дойде какво? — Взаимното гонение, взаимното оклеветаване на политическитѣ водачи въ нашата страна. Въ безогледнитѣ борби, които се водѣха за политическо предимство, за увеличаване на последователитѣ, се разрушиха въ нашата страна политическитѣ авторитети, обезвѣри се народътъ и се постави въ положението да загуби вѣра въ всичкитѣ свои бивши политически водители, които въпрѣки едни или други грѣшки, които повече или по-малко неизбежно сѣ правѣли, сѣ били винаги повече ценни, отколкото сѣ били представяни отъ самитѣ тѣхъ, въ тѣхната взаимна борба, въ тѣхната конкуренция предъ народа. Това докара нашата страна до тамъ, да могатъ невежествени хора, авантюристи, прѣкнали на улицата, да завладѣятъ маситѣ и да взематъ управлението на държавата въ рацетѣ си.

П. Петковъ (з): 25 години сѣ се борили тѣзи случайни хора, г. Мишайковъ.

Д. Мишайковъ (д. ст): При това развитие на политическитѣ условия въ нашата страна, при тази конкуренция между партиитѣ, дойде, разбира се, по неизбежностъ и другото: желанието, когато се държи властта, да се използва тя за партийни цели. Вие знаете много добре какво значи това. Това значи откриване на вратитѣ на корупцията въ управлението, корупция, която също така дойде да обезвѣри народа, да отнеме вѣрата му въ политическитѣ партии и въ държавата като институтъ. При тази конкуренция между малкитѣ политически партии не можеше да се запази моралътъ въ политическитѣ борби, не можеше да се държи смѣтка за морала на лицата влизащи въ политическитѣ партии. Партиитѣ бѣха малки и трѣбваше да склпятъ всички, които влизаха въ тѣхъ, и партиитѣ се принудиха — това продължава и до днесъ — да търпятъ въ своитѣ редове лица, за които знаеха, че тѣхнитѣ морални качества не ги правятъ годни за обществена и политическа работа. Заедно съ това, г. г. народни представители, настѣпи и другъ единъ фактъ, а именно доближаването, или по-право принижаването на политическитѣ партии до масата, вмѣсто издигането на масата до уровня на политическитѣ партии. Това е пакъ единъ

резултатъ на конкуренцията между малкитѣ разпокъсани политически партии въ нашата страна. Издигна се въ култъ масата и се принизи значението на способноститѣ, на знанията, на творчеството на отдѣлната личностъ, която може да се яви като водителъ въ политическитѣ и въ общественитѣ отношения.

Пречупването, г. г. народни представители, на нашата стара патриархална култура съ новата създаде и редъ промѣни отъ значение въ нашето семейство. Авторитетътъ на шефа на семейството започна да пада. На мѣстото на авторитета на бащата дожда авторитета на улицата, която вече започва да става източникъ за възпитание на младежта и заедно съ това започва да се чувствава и влиянието въ семейството на политическитѣ клубове. Партизанството се вмѣква въ семейството и на почвата на партизанството се започва единъ разладъ, едно разногласие между децата и бацитѣ, децата се опълчатъ противъ бацитѣ си. Пада по този начинъ единствения авторитетъ, единствения източникъ за моралното възпитание на личността на българския гражданинъ. Полека-лека този процесъ отива до отчуждение на младитѣ българи отъ идеята за отечеството, отъ идеята за родината. Благодарение на усилената агитация на последователи на учения, почиващи върху интернационализма и отрицатели или намаляващи въ една или въ друга степенъ значението на идеята за родината въ срѣдата на младежта, започна едно изстудяване по отношение къмъ отечеството.

При тѣзи условия, г. г. народни представители, трѣбваше да се развива и нашето училище. Нашата държава прави и продължава да прави голѣми жертви за образователното дѣло въ нашата страна. Резултатитѣ, които ние получихме отъ тѣзи жертви, изобщо погледнато, не сѣ малки, обаче като че ли въ тѣзи резултати има превесъ количествениятъ елементъ надъ качествения. Статистически въ образованието ние стоимъ добре. Обаче, по мое мнение, въ това образование, което ние даваме на нашата младежъ, нѣма достатъчна системностъ, и мене ме е страхъ, че нашитѣ младежи излизатъ отъ училищата безъ единъ опредѣленъ, до известна степенъ поне, мирогледъ, безъ едно горе-долу опредѣлено схващане върху живота, върху обществото и върху държавата.

Единъ другъ недостатъкъ на нашето училище е тоя, че то много малко служи като разсадникъ на възпитанието, като едно мѣсто, където трѣбва да се формиратъ характеритѣ, душитѣ на младитѣ хора. Мене ми се струва, че отношенията между учителитѣ и ученицитѣ не сѣ такива, каквито би трѣбвало да бѣдатъ. Мене ми прави впечатление като-че-ли въ тѣзи отношения има известна отчужденостъ, като-че-ли има известна сухостъ, като-че-ли нашиятъ учителъ — не приемайте, г-да, това, което казвамъ, въ абсолютенъ смисълъ на думата — не стои достатъчно близко до душата на ученика. За да може ученикътъ да се застрасти къмъ знанието, къмъ науката, трѣбва учителътъ да знае да повлияе не само чрезъ обикновенитѣ средства на дисциплината, каквито ги има въ училището, но и чрезъ едно съприкосновение, чрезъ единъ контактъ съ душата на детето, съ душата на младия човѣкъ, който трѣбва да бѣде подтикнатъ, който трѣбва да бѣде ентузиазизиранъ, за да възприеме науката, която му се дава, не само съ своя разумъ, но и съ своето сърце.

Менъ се струва, г. г. народни представители, че за да бѣдатъ тѣзи отношения между учители и ученици такива, има две главни причини, освенъ разбира се ония причини отъ общъ характеръ, които ви изложихъ по-рано. Едната причина е липото материално положение на нашия учителъ, която не му позволява да живѣе като единъ общественикъ, като единъ човѣкъ, който може всецѣло, съ пѣлата си душа, да се предаде на възпитателната и образователната работа, която му предстои да върши. Друга една причина азъ намирамъ въ влиянието на едно учение, подъ което безусловно се намира една частъ отъ нашитѣ учители, което учение не се интересува отъ това, което е днесъ, което не се интересува отъ постепенното развитие на обществото къмъ състоянието на по-голѣмо усъвършенствуване, но което смѣта, че е възможно пресъстройството на днешното общество чрезъ единъ ударъ, чрезъ единъ внезапенъ актъ. При такава една психология, тази мѣчна, трудна, тропотлива ежедневно работа за възпитание на душитѣ и за вливане на знания естествено вижда излишна, неумѣстна, и това изстудява охотата, жарътъ на една частъ отъ нашитѣ учители да се предадатъ на своето призвание съ всичкитѣ си сили, съ които разполагатъ.

При тѣзи условия, г. г. народни представители, азъ се боя, че нашитѣ училища даватъ ученици съ отжеслечни, несистемни знания, некоординирани, че тѣ погѣкога ставатъ причина, да се убие идеализмътъ въ душата на ученика. Мене ме е страхъ, че въ една голѣма частъ отъ ученицитѣ, които свършватъ нашитѣ гимназии, нѣма изработенъ до известна степенъ поне единъ самостоятеленъ критерий — доколкото може да го има въ единъ младъ човѣкъ — единъ критерий, който ще даде възможностъ на младия човѣкъ, свършилъ гимназия, самъ по-нататъкъ да започне да се ориентира въ въпроситѣ, съ които ще има да се занимава.

Тѣзи дефекти, г. г. народни представители, ги има и въ най-висшето учебно заведение — Университета. Всички тѣзи условия на нашата обществена и политическа действителност, които се помъчихъ да ви обрисувамъ преди малко, влияятъ и върху това учебно заведение. Въ Университета, по наблюденията, които самъ съмъ правилъ, една голѣма частъ отъ времето си младитѣ хора прекарватъ въ политически клубове, и науката, която имъ се преподава отъ катедритѣ, тѣ я приематъ презъ призмата на известна политическа концепция, вследствие на което се осуетява въ значителна степенъ целта на университетското образование, а именно — създаването на привычка къмъ обективното и самостоятелно мислене. Вие можете да си представите какво ще стане отъ тѣзи млади хора, които презъ време на университетското си образование, вмѣсто да се занимаватъ само съ изучаване на наукитѣ, отдѣлятъ една голѣма частъ отъ времето си, за да слушатъ политически речи, да присъствуватъ на политически събрания, да правятъ агитация! Какво ще стане съ тѣзи млади хора, когато тѣ напуснатъ Университета, безъ да иматъ една здрава подготовка, безъ да сж възприели методитѣ, сжщността, духа на науката и привычката да разсъждаватъ обективно, когато следъ това тѣ станатъ граждани и ще иматъ пълната възможностъ да се проявятъ на полето на политически борби! Отъ такива млади граждани сигурно е, че отечеството нѣма да има много голѣма полза.

При тѣзи условия, г. г. народни представители, при тѣзи дефекти въ нашата образователна система, естествено се явява въпросътъ: какво трѣбва да се направи, за да може нашето образователно дѣло да трѣгне по другъ пътъ? Азъ не желая да спирамъ вашето внимание върху общитѣ политически и обществени условия, съ които корегиратъ на които непременно безусловно е свързано и корегиратъ на нашата школа. Ако ние не оздравимъ нашитѣ политически условия, ако не създадемъ една атмосфера на по-голѣма примирителностъ въ отношенията между общественитѣ съсловия и политическитѣ партии, ако не започнемъ една усилена дейностъ, за да просвѣтимъ народа по отношение на сжщността и задачитѣ на държавата, за да приближимъ народа до идеята на държавата, ако не започнемъ една безпощадна борба срещу демагогията, срещу политическата лъжа, ако не въведемъ честността въ управлението, ако не успѣемъ да осъществимъ взаимното уважение между политическитѣ авторитети въ нашата страна, ако не успѣемъ сами да се издигнемъ дотамъ, че да даваме примѣръ на народа, като се поставятъ общитѣ интереси на страната, на държавата, по-високо отъ личнитѣ, отъ котерийнитѣ, отъ партийнитѣ интереси, ние, сигурно е, каквито мѣрки и да вземеме за прѣко въздействие върху нашата школа, върху нашето училище, нѣма да постигнемъ резултати, защото ще продължава да сжществува оная пакостна атмосфера, която ще трови народа, учителя, ученика и ще отклонява училището отъ неговия истински пътъ. Но ако ние трѣгнемъ по този пътъ на общо оздравяване, на общо санитаране на нашата обществена и политическа действителностъ, ние можемъ тогава да помислимъ и за редъ мѣрки, които прѣко да въздействуватъ върху нашето училище. Ние трѣбва, г. г. народни представители, да издигнемъ нашия учителски материално и морално. Ние трѣбва да пречистимъ учителския персоналъ; ако има недостойни или не на мѣстото си между нашитѣ учители, тѣ трѣбва постепенно да си отидатъ и да дадатъ мѣсто на по-достойнитѣ. Но онѣзи, които смѣтаме за достойни, ние трѣбва да възнаградимъ материално, за да могатъ да сжществува като културни хора, за да да изпълняватъ важната задача, която имъ възлага отечеството. При такива условия, ние ще можемъ да осъществимъ и другото: ще можемъ да поискаме отъ учителитѣ да отидатъ по-близо до ученицитѣ, да отидатъ по-близо и до родителитѣ на ученицитѣ, за да може по този начинъ, чрезъ засил-

ването на връзкитѣ помежду тѣхъ, да се одухотвори, да се оплодотвори както образователната дейностъ въ нашето училище, така и неговата дейностъ като единъ институтъ за формиране на граждани, като единъ институтъ за възпитание. Ние ще трѣбва да помислимъ за реформи въ програмата на нашето образование. Ние ще трѣбва да обрнемъ особено внимание за насаждаване на гражданственото и социално възпитание и образование въ нашето училище. Мене ми се струва, че въ това отношение нашето училище страда отъ голѣми недостатѣци. Училището трѣбва да бѣде школа за обществено възпитание и това обществено възпитание трѣбва да минава както презъ наукитѣ, които се преподаватъ въ училището, така и презъ една специална възпитателна дейностъ отъ страна на учителя. Учителитѣ трѣбва да бѣде ръководителъ на ученицитѣ като колективъ въ обществено отношение; той трѣбва да имъ дава примѣръ, трѣбва да ги учи практически на обществено, той трѣбва да ги научи да разбератъ, защо е нужно сжществуването на обществото, защо е нужна обществеността и какъ се възнаграждаватъ жертвитѣ, които се правятъ отъ индивидуално гледище въ полза на обществото чрезъ възвршане на направенитѣ жертви по-късно въ друга форма, въ форма на изгоди за сжщитѣ ония, които сж направили тѣзи жертви.

Реформата, която трѣбва да стане въ програмата на училищата, трѣбва да изхожда и отъ другъ единъ принципъ, именно отъ това, че училището трѣбва да насочи, да опредѣли своята образователна програма въ връзка съ основната целъ: да може да даде на ученицитѣ единъ мирогледъ, една хармонична система отъ възгледи върху живота на отдѣлното лице и живота на обществото.

Г. г. народни представители! Най-главната разлика между единъ полукултуренъ човѣкъ и единъ културенъ човѣкъ е, че полукултурниятъ нѣма единъ мирогледъ, нѣма единъ цѣлостенъ възгледъ, нѣма хармониченъ възгледъ; културниятъ човѣкъ, даже, когато е по-малко интелигентенъ отъ нѣкой полукултуренъ, стои по-високо отъ него въ това отношение, че въ него понятията сж наредени на своето мѣсто и събрани на едно мѣсто, представляватъ едно хармонично цѣло, въ което противоречията сж сведени до минимумъ. Она, която изхожда отъ една полукултурна срѣда, е изложень, вследствие на това, че не изхожда отъ нѣколко основни истини, основни понятия, на противоречия въ схващанията си и на противоречия и безсжстемностъ въ своитѣ постъпки. Съзната тази истина, трѣбва да се изхожда отъ нея, когато ще се правятъ промѣни въ програмитѣ на нашитѣ училища, за да могатъ училищата ни да бждатъ въ бъдеще единъ разсадникъ не на отдѣлни, отжеслечни знания и понятия, а да бждатъ източникъ на единъ мирогледъ общъ, завършенъ, хармониченъ въ пълната смисълъ на думата — толкова, колкото това е възможно при нашитѣ човѣшки качества.

Въ нашето училище, г. г. народни представители, ще трѣбва да се култивира и усетътъ къмъ хубавото. Хубавото и доброто сж свързани едно съ друго. Азъ не мога да си представя какъ е възможно подобрението или повдигането на едно общество въ морално отношение безъ повдигането на естетическия усетъ въ това общество. Повдигането на естетическия усетъ, култивирането на усета къмъ хубавото издига човѣшката душа, облагородява я, създава въ нея известна хармония и открива душата за добритѣ идеи, за добритѣ начинания, за онѣзи начинания, които иматъ за задача да свържатъ членовѣтѣ на обществото, на колектива единъ съ другъ, които иматъ за задача да преодолятъ онѣзи отрицателни сили, които дѣлятъ хората, които правятъ хората противници едни на други, и да ги сплотятъ, доколкото това е възможно, въ едно цѣло, за да може по този начинъ да се осигури хармоничното развитие на обществото.

Най-сетне, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че ще трѣбва да се обрне и по-голѣмо внимание и върху възпитанието на нашата младежъ по отношение на идеята на родината, за отечеството. Азъ не подценявамъ патриотизма на българина — българинитѣ е патриотъ, българинитѣ обича своята родина, той е далъ въ това отношение много доказателства. Азъ говоря, обаче, за дефектитѣ, които сжществуватъ въ нашето училище, и говоря за известни влияния, които не може да се отрече, че ги има въ нашия животъ. Въпросътъ е на тѣзи влияния да се тури край. Врнатѣ на училището трѣбва да бждатъ затворени за подобни влияния. Въ училището трѣбва да се издига съ все по-голѣма и по-голѣма сила идеята за оте-

чеството. На младия българин ще трябва да се разясни, че никой не струва на този свят нищо безъ своето отечество, че ако един индивид струва нещо наред с другите индивиди, които съставляват човечеството, той има тази стойност само благодарение на това, че е синът на едно отечество и че ще има зачитане, ще има стойност и той самъ в сравнение с другите дотолкова, доколкото има стойност, ценност, авторитет и уважение неговото отечество. И ако ние мислимъ за интернационализъмъ, за сближение на народите, ние можемъ да го мислимъ само по единъ начинъ: чрезъ отечеството къмъ сближение на народите, не сближение на народите чрезъ унищожение на идеята за отечеството. Това е мисълта, която искаме да подчертаемъ. Толкова по скоро ще се осъществи сближението между народите, колкото е по-издигната, по-силна и по-ясно съзната здравата идея за значението на отечеството и колкото е по-силно чувството на любов и привързаност къмъ родината. Само вървейки по тоя път, и ако си дадемъ дума ние всички, принадлежащи къмъ различните политически и други течения, къмъ различни доктрини, да действуваме заедно въ това отношение, ще можемъ, като корелираме постепенно нашата общественно-политическа деятелност, да корелираме и недостатъците и дефектите въ нашата школа. Ние не трябва да забравяме, че моментът, който преживяваме сега въ това отношение, е извънредно важенъ, извънредно сериозенъ. Ние сме преживявали такива моменти и въ миналото и знаемъ много добре, че тогава, когато не сме съумявали да преодолѣемъ тия кризи въ нашия животъ, нашата държава е била погубвана. Ние и сега сме поставени предъ едно тежко изпитание, ние сме на кръстопътъ, ние сме на разпятица и отъ насъ зависи дали ще преодолѣемъ тая разпятица и насочимъ нашата държава къмъ единъ по-новъ път или ще оставимъ нашето отечество да върви безъ компасъ, тласкано отъ случайни фактори, отъ случайни влияния, за да отиде може би, отново въ пропастьта. (Ръководствения отъ сговористите)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Сава Йордановъ.

С. Йордановъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Следъ доста дългото спиране върху въпроси по развитието на нашето учебно дѣло, върху различните фази, презъ които е минало, което направя сега преждеговорившиятъ, за мене работата е по-улеснена, и азъ, за да не злоупотрѣбявамъ съ времето, което трябва да се цени тукъ, ще премина направо къмъ въпроса, по ни интересува, като изкажа само няколко общи думи относно измѣненията, които ни се предлагатъ въ закона за народното просвѣщение.

Когато става дума за народното просвѣщение, естествено е, че ние всички биваме и трябва да бъдемъ ангажирани къмъ него, защото въпросътъ самъ по себе си държи първо мѣсто и, каквото щемъ да правимъ, нашите старания трябва да бъдатъ насочени този въпросъ да не се измѣства отъ първенствующето си мѣсто, а да се разглежда като такъвъ съ всичките му важни послѣствия. Погледнемъ ли на него съ друго разбиране, ние ще сгрѣшимъ, а отъ туй послѣдичитъ ще бъдатъ много голѣми. Като така, говоренето по него, колкото и повече да бъде, ще бъде отъ полза за всички, за страната.

Ние, като народъ, преживяваме и преживяваме ония страшни събития, които преживяватъ другите народи, въобще сътрѣсения, каквито се създадохъ навѣжда. Това, което стана съ насъ, тия сътрѣсения, тоя животъ, тия послѣдичи заставиха всички, заставятъ и насъ, да се вгледаме въ тѣзи послѣствия като въ огледало, да видимъ къде сж причинитъ и да търсимъ лекъ за всичко туй, което ни е сполетѣло. Нещастията често пъти ставатъ огледало, въ което ще трябва да търсимъ слабите страни и лѣка имъ. Ние трябва да се спремъ на нашия общественъ животъ, щемъ-нешемъ, да надникнемъ въ всичките му гънки, да намѣримъ слабото и да го лѣкуваме. Ние непременно ще трябва да се спремъ съ всичката сериозностъ върху учебното дѣло, защото следъ преживялицитъ то иска една справка, една промѣна въ законитъ, чрезъ които се регулира.

Въ учебното дѣло има собствено двѣ системи: общообразователна и професионална. Азъ ще премина направо къмъ тия две системи, защото тѣ ни интересуватъ повече, понеже измѣненията, които ни се предлагатъ, целите тѣхъ,

Общообразователната система е, която има първенство въ училището. Тя навѣжда и у насъ още отначало бѣше използвана; учебното дѣло по нея е ръководено, защото общото образование е, което дава миогледъ на всеки единъ индивидъ, то е което ще трябва да се справи съ развитието на живота, съ самия животъ. Безъ общото образование, безъ неговото всестранно използване не можемъ да имаме сформирована личност, не можемъ да имаме човѣкъ, който ще може като личност да изпълни своето предназначение. И ние отъ редъ години използваме общообразователната система на нашите училища, предимно на нея служатъ учебните дисциплини и съ нея приготвяватъ нашата младежъ въ туй направление. Иначе не можеше да бъде и не бива да бъде.

Ние преживяваме времена, когато се искаше и другата система, професионалната, да се намѣси преждевременно и прекара пътя на общообразователната система, но този моментъ се оказа неудобенъ. Тогавашиятъ условия, въ които живѣехме, не позволиха това на тая система и, макаръ да имаше такива давления на правителството, тя отстъпи и общото образование пакъ започна.

Общото образование сега за нова смѣтка, следъ преживяните събития, излиза на сцената и общата училищна политика ще трябва да даде нужното внимание и на стопанската дейностъ дотолкова, доколкото налагатъ условията. И днесъ, когато виждаме, че навѣжда има повече къмъ стопанските нужди, къмъ производството, ако искаме да имаме тукъ добри резултати, то трябва да има своите пионери. Естествено е, че тоя общъ повече обръща вниманието на всичките, за да се подготвятъ хората чрезъ тия професионални училища за туй производство; то, производството, чака своите подготвени хора, които да иматъ техническа сръчностъ; то чака своя лѣкаръ, за да извърши тоя работата си и да подготви хората. Стопанската политика въ училищата сама по себе си се налага, времето я иска, и всички ще трябва да обрнемъ вниманието върху това. Измѣненията, които ни се предлагатъ въ закона за народното просвѣщение, ще трябва да обхванатъ именно туй. Азъ ще се спра върху тия измѣнения.

Първото измѣнение, което се предлага тукъ, е раздѣляне на училищата, а не тѣхното концентриране. Отначало всеки видъ училище си бѣше отдѣлно подъ ведомството на министерството, на което принадлежеше, и всеки министерство се грижеше за своите училища. И училищата отиваха тогава много по-правилно, резултатътъ, който се получаваше, бѣше много по-добъръ, и питомичитъ, които се пуцаха, бѣха по-подготвени за живота. Но ние, българитъ, съ нашия слабъ характеръ да бързаме, да не дочакаме да дозрѣе единъ плодъ и да го откъснемъ, и тукъ прибрзахме, като замѣнихме тая система съ друга, направихме тази грѣшка, и ние видяхме, че въ закона отъ 1921 г. изгѣе едно пожелание, и туй пожелание се реализира като концентрира всичките училища на едно мѣсто, подъ едно министерство, а отъ тукъ послѣдва и слабостта, и лошиятъ резултатъ. Тая сложна мрежа на всичките училища едно министерство не бѣ въ състояние да я ръководи, да вникне въ живота и по този начинъ се доби единъ слабъ резултатъ. Естествено, трябва да се повърнемъ пакъ малко назадъ. Наложено е — действително ние ще трябва да се съгласимъ сега — щото всеки училище да се намира подъ ведомството на съответното министерство, за да може то да го ръководи, най-вече въ сегашните времена. И ако всички можемъ да кажемъ, че икъква слабостъ се забелѣзва въ училището, че резултатътъ е слабъ, че възпитанието е слабо, че контролътъ е слабъ, че целитъ не се постигатъ, ако всички говоримъ за туй, то именно тукъ ние ще трябва да се съгласимъ, щото всеки министерство да вземе подъ своето ведомство съответните училища и като единъ близъкъ домакинъ къмъ тѣхъ да обрне нужното внимание, да се взре въ слабоститъ имъ и така да получимъ по-добъръ резултатъ. Така че най-добре е да приемемъ едно раздѣляне на училищата, отколкото онова концентриране, което имаме.

Въпросътъ за задължителността на обучението. Ние имаме 7-годишенъ задължителенъ курсъ на обучение въ основното образование, и при сегашните условия той е достатъченъ за насъ. И въ измѣненията на закона, както четохъ, се предвижда сжщиятъ курсъ. Обаче, достатъчно ли е само да се пише тоя курсъ на книга? Не е достатъчно да се пише само на книга. Курсътъ иска своите условия, за да бъде тоя резултатенъ. Искане се задължителностъ на образованието въ основните училища. Въпро-

сътъ за основнитѣ училища е единъ отъ първитѣ въпроси. Не уредимъ ли основнитѣ училища у насъ, нѣма защо да отиваме по-нататкъ, защото основното училище е основата на цѣлото учебно развитие. Ние имаме още много непригодни училища и ще трѣбва да се построятъ годни такива. Тукъ никакво спестяване на пари не трѣбва да има, а трѣбва да бъдаме по-щедри. Защото образованието ни ще върви напредъ само тогава, когато подобримъ най-долната частъ — основата.

Най-голтмата реформа или измѣнение, което се прави тукъ, е относно сръдното образование, най-вече съ тѣй наречения типъ училища реалки. Този въпросъ е най-интересниятъ и за насъ и за обществото, защото тия училища отъ нѣколко време вече съществуватъ, съ тѣхъ свикнаха и общество и родители и ще трѣбва внимателно да се пина съ тѣхъ. Ако условията днесъ изискватъ и трѣбва да замѣнимъ тия училища реалки съ други, най-добре е да усвоимъ принципа на постепенното закриване. Не може и не бива съ едно замахване да се махнатъ реалките, които имаме, мимо туй, че тѣ даватъ неподготвени хора, но ще трѣбва тѣхното махване да стане, казвамъ, по единъ бавенъ пѣтъ, по единъ бавенъ начинъ. Така мисля азъ. Тамъ, където реалката може да се издържа отъ общината и отъ окръга, нейното закриване да стане постепенно, като се закрие първиятъ класъ, следъ туй вториятъ и третиятъ, т. е. IV, V и VI, и додето се закрие реалката, на нейно мѣсто да се създаде нейнъ замѣстникъ — ново професионално или техническо училище — и да не се почувствува никакъ, че се махва негълпата гимназия или реалката. По таквъ начинъ ние ще можемъ да извършимъ най-неусетно замѣстването на едно училище съ друго. Туй ще бѣде най-тактично и най-полезно. Защото ще трѣбва да се признае, че най-мѣчно е да се мѣни учебната система често; дадена учебна система ще трѣбва да се изживява, да се замѣнява полека-лека съ друга и тогава ще добиемъ практически резултатъ.

Педагогическото образование. Ние трѣбва да се справимъ и съ него. Както знаемъ, старитѣ педагогически училища пушаха много по-приготвени своитѣ питомци, защото имаше повече време за специалнитѣ предмети, а курсътъ на сегашнитѣ педагогически училища е по-малкъ, 2-годишенъ, и питомцитѣ излизатъ почти неподготвени. И онзи, който е ималъ близостъ съ учители, той ще е констатиралъ, че учителитѣ отъ по първитѣ педагогически училища сж по-подготвени, отколкото тия отъ последнитѣ училища съ 2-годишенъ курсъ.

Г. Пенчевъ (с. д): Причината не е тамъ; тя е малко по-друга.

С. Йордановъ (д. сг): Та ще трѣбва специалнитѣ предмети да се премѣстятъ въ VI класъ, за да иматъ 2—3 години време да се приготвятъ учителитѣ за първоначалнитѣ училища. Въ педагогическитѣ училища, за да могатъ да подготвятъ учителски персоналъ, особено за първоначалнитѣ училища, особено когато тѣ слѣзатъ единъ класъ надолу, назадъ, за специалнитѣ предмети, се чувствува вече нужда учителитѣ отъ първоначалнитѣ училища да иматъ по-висше образование, защото самото време изисква туй. Въ проекта се намерва за нѣкаквъ типъ педагогическо училище, което да може да събира на едно мѣсто институтитѣ-училища и така да създаде учители съ висше образование, като отчасти имъ създаде и професионално образование — единъ опитъ сполучливъ, който въ последствие ще може да се развие въ реформа и той ще бѣде тѣкмо пригоденъ за нашитѣ условия. Защото, нека всички се съгласимъ, днесъ първоначалниятъ учителъ чувствува нужда отъ висше образование, за да може той като учителъ да изпълни своето предназначение и да бѣде и той доволенъ, и питомцитѣ доволни, надъ които той работи. Но, казвамъ, тукъ не трѣбва да се бърза, защото времето може-би още не е дошло, но за спита като-че-ли времето е дошло, а сетне да се преобърне въ реформа.

Можемъ да говоримъ за училища, можемъ да говоримъ за програми, можемъ да говоримъ за закони въ просвѣтата, обаче едно е главното обстоятелство, на което трѣбва да се спремъ: за да имаме ние добри резултати, трѣбватъ ни преди всичко учители. Дохождамъ до най-важния въпросъ, до централния въпросъ въ учебното дѣло. Всички закони, всички хубави програми и всички хубави намѣрения ставатъ нищо, когато не е разрешенъ централниятъ въпросъ, когато учителитѣ, душата — изразъ, който е станалъ вече баналенъ — не е сжщински учителъ. Учи-

тельтъ, централната личностъ при обучението, за да може да устоява на своя дългъ както трѣбва, за да може да вземе пълно участие въ изграждането на културата на единъ народъ, преди всичко за него трѣбва да има тия две условия, а именно: добра заплата, добро материално положение и стабилитетъ. Всичко друго остава на заденъ планъ, ако тия условия не сж на лице, ако ги нѣма.

Въпросътъ за заплатитѣ на държавнитѣ чиновници е единъ социаленъ въпросъ, г. г. народни представители; той не се отнася само до учителитѣ, но до всички служачи. Той е въпросъ, който е обръщатъ вниманието на всички, и който ще обръща вниманието ни дотогава, докогато стонъ неразрешенъ. И ние не можемъ да го отгнемъ; той ни се налага, ще трѣбва да го поставимъ съ всичката му сериозностъ и да искаме неговото разрешение. Материалното положение на учителя е действително такова, че днесъ, ако кажемъ че не можемъ да помогнемъ на учителя само заради туй, защото държавата е бедна, не можемъ да се оправдаемъ, понеже тоя въпросъ не търпи никакво отлагане. Вчера имахъ случай, когато вървѣхъ насамъ, да видя върволица ученици да вървятъ по улицата и на всѣки 15—20 реда да видя съ тѣхъ да върви по единъ учителъ. Като хвърлихъ погледъ на тѣхъ, азъ видѣхъ да вървятъ учители блѣди и удърпани и не можахъ да изтърпя тая картина. Тя още единъ пѣтъ, както на васъ, така и на мене казва: въпросътъ за материалното положение на учителя, както и на всички други чиновници е въпросъ кардиналенъ, въпросъ належащъ, съ когото трѣбва да се свърши. Като ги гледахъ така вчера, презъ главата ми мина мисълта: какво възпитание искаме да дадатъ тия хора на децата, какви хубави резултати искаме, каквъ духъ искаме да насаждатъ тѣ у младитѣ тѣхни възпитаници, когато учителитѣ върви съ тѣхъ като изгубилъ самъ себе си? А какво значи, г. г. народни представители, единъ учителъ гарантиранъ отчасти материално? Това значи щастие на единъ народъ. Нѣмате ли учителъ, който да бѣде отърванъ отъ мизерията, нѣма да имате училища. Тоя въпросъ не може да има и не търпи друго разбиране. Ето защо, както за всички чиновници, а най-вече за учителитѣ, народното представителство ще трѣбва да намѣри средства, като не се спира предъ въпроса, че държавата нѣма средства, че държавата е бедна, защото, ако държавата съ това иска да избегне разрешението на въпроса за заплатитѣ на чиновници и учители, тя не може да подпомогне своето правилно развитие, тя кове своето нещастие, а не своето щастие. Почти всички чиновници не сж платени добре, но най-неплатенитѣ трѣбва да ни заинтересоватъ повече, така както и лѣкарътъ отива най-напредъ къмъ най-тежко заболѣлитѣ, а после къмъ по-леко заболѣлитѣ.

Какви сж заплатитѣ на единитѣ и на другитѣ? Азъ нѣма да ви отнемамъ повече време и да ви занимавамъ съ тоя въпросъ, но ще прочета само нѣколко цифри, за да видите какво получава днесъ учителитѣ и какъ той мѣдчи, какъ той търпи — търпи, защото учителитѣ у насъ е още она човѣкъ на съвестта, който знае да чака, като мисли че има кой да обърне внимание на него, който ще пренеги това, което той върши и ще съзнае, че трѣбва да му дадатъ това, което му е нужно. Но когато човѣкъ чете цифритѣ, ще каже: „Какъ може учителитѣ да има такава търпение? Хвала на учителя, че има такава съвестъ, че може да търпи, че може да чака момента, когато пай-после ще бѣде разбранъ!“ Допълъ е моментътъ, г. г. народни представители, когато трѣбва да бъдемъ по-щедри къмъ учителя и да задоволимъ неговитѣ нужди. Ето какво говорятъ цифритѣ. Въ различнитѣ ведомства: военното, сѣдебното, Народната банка, Министерството на земледѣлието, Министерството на просвѣтата, месечната заплата е 1.824, 1.463, 1.278, 1.170, 1.150 1.700, 2.200, 3.600, 3.100, 3.230, 3.500, 3.700, 4.000, 1.500 л. и т. н. Да не ви отнемамъ времето, да дойдемъ до Министерството на просвѣтата. Основната заплата на учителъ съ сръдно образование, IV категория, X класъ, е 880 л., съ прибавка 15 л., после 915, 970, 1.150, 1.550 л. Характерно е тукъ, г. г. народни представители, че единъ гимназияленъ учителъ отъ II категория, II класъ съ 27-годишна служба получава 1.550 л. заплата. По сѣдебното ведомство свършилитѣ висше образование, съ 6-месеченъ до една година стажъ, получаватъ 1.700 л., получаватъ толкова още въ първата година отъ постѣпването на служба а учителитѣ сжщо съ висше образование при 27-годишна служба получаватъ 1.550 л. — съ 200 л. по-малко отъ току-що постѣпилния въ сѣдебното ведомство. Нѣщо по-краспоречно, по-внушително, че положението на учителя, особено на

гимназиялния, не е вече за търпение, азъ не мога да посоча, па и вие не можете да посочите. Явно е, че тукъ ще трѣбва да се направи нѣщо. Ако взема да изброявамъ прибавките, които получаватъ чиновниците отъ другитѣ ведомства, ще видите, че при единъ и същи образователенъ и служебенъ цензъ, съ тия добавки и прибавки, които се предвиждатъ, така се измѣняватъ различнитѣ категории по щата, щото за другитѣ чиновници фактически сж отмѣнени всички категории, а се запазватъ само за учителитѣ, най-вече за гимназиялнитѣ учители. Зинала е тукъ една неправда, която трѣбва да се премахне. Дошло е време и на учителитѣ, както и на другитѣ, да се даде нѣкакво възнаграждение, защото, казвамъ, ако тѣ мълчатъ, нашъ дългъ е да гълчимъ ние за тѣхъ. Ние сме събрали тукъ, за да удовлетворимъ тия хора, защото положението имъ е негърпимо. Видѣхъ гимназиялни учители, както ви казахъ, и си наводохъ очитѣ надолу, защото не можахъ да изтърпя тази картина, която те представяватъ: да видишъ какъ въ България учителътъ е доведенъ до такава едно тежко положение. Отъ тѣзи сведения, отъ щатнитѣ таблици се вижда, че оубѣзи чиновници, които нѣматъ прибавки къмъ заплатитѣ си, сж останали 20—25%; всички други сж намѣрили по единъ или други начинъ да прибавятъ къмъ заплатата си известни прибавки и добавки. А това още единъ пътъ ни говори, че въпросътъ за материалното положение на учителитѣ ние не можемъ да го отминемъ и нашъ върховенъ дългъ е — най-вече на сегашното Народно събрание — да го разрешимъ.

За stabiliteta на учителя. Казахъ, че за учителя, за да бѣде истински учителъ сж необходими две условия: заплата, по което говорихъ, и второ едно условие, равно на него — stabilitetътъ. Гарантираме ли мѣстото на нашия учителъ, естествено, той тогава ще се отдаде на своята работа; заплашенъ ли е за своето мѣсто, той не може спокойно и всестранно да стори това. Това мѣстено на учителитѣ е най-големото зло въ нашето учебно дѣло. Съ плембисцита, въведенъ презъ времето на земледѣлцитѣ, знаете какво стана, г. г. народни представители. Това заплашване бѣше накарало учителя да не стои въ училището, а да стои вънъ и да чака кога ще дойде съобщение да напусне своето мѣсто и своитѣ ученици, съ които е билъ свързанъ издѣло. Така че stabilitetътъ на учителя трѣбва да се гарантира, учителътъ не трѣбва да се махва отъ неговото мѣсто за нищо и никакво, по неизпитани и непровѣрени донесения.

Когато става дума за stabiliteta на учителитѣ, ще трѣбва да обрѣна внимание на нѣкои законоположения, които се отнасятъ именно до stabiliteta на учителитѣ, да се справимъ, да не би да допуснемъ нѣщо, което ще разклати положението на учителя.

Учителътъ ще трѣбва да бѣде учителъ. Естествено, тукъ се налага да се обрѣнемъ къмъ учителя съ нѣкои и други думици, че ако той, съ своитѣ си политико-обществени разбирания, иска да излѣзе вънъ отъ кръга на своята работа, ако той се поддаде на нѣкои учения и пренебрегне своята работа, тогава той не ще бѣде правъ, той ще манкира на своята прѣма длъжностъ. Той самъ, като учителъ, трѣбва да си наложи това, а не да чака да го уволняватъ било чрезъ дисциплинарния съветъ, или административно. Време е вече високо да кажемъ на учителя: учителю, ти ще си останешъ учителъ въ училището и общественикъ вънъ отъ училището! Но ако учителътъ се провини презъ нѣкои времена, каквито сега напр. преживѣваме, естествено, тогава, може да се пососне на него административно. Имаме случаи презъ бунтарскитѣ времена, когато учители прегрѣшиха и се увлѣкоха. Но тѣ сж отдѣлни случаи, и тия мѣрки сж за изключителни времена, каквито сега преживѣваме. Но за нормални времена, административното уволнение на учителитѣ не може да се приеме. Измѣненята, които правимъ сега въ закона за народната просвѣта, не сж измѣнения за изключителни времена, а тѣ сж измѣнения за нормални времена, за нормаленъ животъ. Ето защо, азъ не мога да се съглася съ чл. 82, който постановява административно уволнение на учителитѣ. Азъ говоря за учителя, за истинския учителъ, който ние трѣбва да създадемъ, да издигнемъ, за оня, който съ призвание е стѣпилъ въ училището, който съзнава, че създава бъдещето на народа. Той нѣма да се увлѣче даже и въ бурни времена и за него е достатъчно онова, което предвижда чл. 81 и онова, което съдържа чл. 86. Затуй трѣбва да се оскаватъ тия членове, а чл. 82 ще трѣбва да се зачеркне, защото той отъ една страна уронва автори-

тета на учителя, а отъ друга страна дава възможностъ на властѣта нѣкъде, по различни начини, да може да злоупотребява. Ако чл. 81 и 86 сж недостатъчни, имаме други закони въ страната, подъ които може да се подведе, както всѣка личностъ, така и учителътъ за неговитѣ несъответни като учителъ простѣшки всрѣдъ обществото. Може-би ще трѣбва да се разширятъ прерогативитѣ на дисциплинарния съветъ, може би ще трѣбва да се направи неговата работа по-експедитивна, но дисциплинарниятъ съветъ ще трѣбва да си остане, защото той най-подходящо за авторитета на учителя и на учебното дѣло, а не административното уволняване.

Азъ тукъ не мога да не забележа нѣщо, което нѣкакъ иска да се прояви, и да не кажа нѣколко думи по него, макаръ това да се види чудно на нѣкои. Презъ време на събитията, които преживѣхме, г-да, нѣкъде учителитѣ направиха грѣшки. Азъ просто правя намекъ за тѣхъ, за да не се вършатъ, защото действително имаше случаи, които ни заставятъ сега да кажемъ думи къмъ учителството, които не би трѣбвало да казваме. Имаше случаи, дѣло отдѣлене да се вземе отъ училището и да се заведе въ нѣкакъвъ ялубъ. Това сж случаи, които много лошо говорятъ, но азъ ги вземамъ като случайно нѣщо, което не засѣга дѣлото учителство, а отдѣлни личности, които трѣбва да претърпятъ своето наказание за наизидание.

Относно чл. 97, за училищнитѣ настоятелства. Училищното настоятелство е най-необходимиятъ, близъкъ и непосредственъ институтъ до училището, неговъ домакинъ. То е цененъ институтъ. И действително, споредъ закона, много добре се опредѣля, че ония, които ще се избиратъ за училищни настоятели, трѣбва да иматъ цензъ най-малко срѣдно образование. Но тукъ съмъ заставенъ да се спра на едно нововъведение. То се отнася до това, че могатъ да се избиратъ за училищни настоятели и свещеници. Това нововъведение не е лошо, не е страшно. Единъ свещеникъ съ срѣдно образование ще бѣде добъръ за училището, защото знаемъ въ миналото какъ учителътъ и свещеникътъ задружно сж съзидали, творили нашата училищна култура. Но мина време, върковната и училищна области малко се поразграничиха и сега духовната областъ тѣй се е развила и свещеникътъ тамъ има толкозъ много работа, че той едва-ли ще може да работи като училищенъ настоятел. Отъ друга страна, нашитѣ нравни и нашиятъ общественъ животъ, при нашето партизанство, сж се така опорочили, щото азъ лично, държейки за сана на нашия свещеникъ, бихъ казалъ, че по-добре е този свещеникъ да не се вмѣква близо до нашитѣ политически борби, до нашето лошо партизанство, защото съ това ще се увреди много повече на самия санъ на свещеника, отколкото последниятъ да бѣде полезенъ за учебното дѣло. Та, изхождайки отъ туй, че свещеникътъ нѣма да бѣде много полезенъ за училището, а ще пострада само неговиятъ санъ, добре е, споредъ мене, той да се остави свободенъ, да не му се възлага тая длъжностъ, за да не се компрометира, както казахъ, неговиятъ санъ; да се остави свободенъ поне дотогава, докогато нашиятъ политически животъ не се облагороди, не се канализира като единъ по-нормаленъ политически животъ.

Училището и учителътъ, г. г. народни представители, казахъ, какво сж, що сж и колко сж полезни за насъ. Но тукъ отъ нѣкои преждеговоривши се лансираха мисли, върху които сж две думи искамъ да се спра. Относно учителскитѣ конференции се каза, че тѣ сж се занимавали съ нѣща вънъ отъ прѣмата длъжностъ на учителитѣ, че тѣ сж се занимавали съ всички други въпроси, но не и съ въпроси по възпитанието и обучението. Това бѣше — да не кажа друга дума — много казано. Азъ отчасти познавамъ учителския животъ, отчасти съмъ влизалъ въ учителски конференции и знамъ, че тамъ сж държани хиляди пробни уроци по всички учебни предмети.

С. п. Петровъ (д. ст.): Отворени врата разбивашъ. Думата е за конгреситѣ.

С. Йордановъ (д. ст.): Колкото се отнася до учебнитѣ предмети, до тѣй нареченитѣ спречата въ програмата — рисуване, пѣние и моделиране — конференцитѣ сж единственото мѣсто, където учителътъ чрезъ пробнитѣ уроци може да види какъ тѣ се преподаватъ. И когато отиде въ едно училище, ще видите докъде е стигнало преподаването по рисуване, пѣние и моделиране. Тѣй че тѣзи конференции сж полезни, както и самиятъ законъ ги е предвидилъ, и тѣ не анатемосване заслужаватъ, а

заслужават подпомагане и урегулиране. Съ това ще се даде възможност за опрѣсяване познанията на учителитѣ и най-вече ще се повиши сръжността на нашитѣ деца. Ако има нѣкакъвъ недѣгъ нашето училище, той се състои въ това, че ние даваме предметно на паметъта, отдаваме голѣмо значение на вниманието, а не на сръжността. Тѣзи предмети сирачета — рисуване, пѣние и моделиране — се преподаватъ по единъ нагледенъ начинъ отъ нашитѣ учители. Резултатитѣ сж налице — който обича, нека да надикне въ тетрадитѣ на децата и тамъ ще види какво значи днесъ рисуване, пѣние и моделиране. Вие ще видите днесъ учителя, затворенъ въ училище като колиба, да преподава четене на стихотворения съ рисуване картини на черната дѣска отъ самото дете. А това показва, че ние въ това отношение сме отишли доста напредъ. Тѣй че тѣзи конференции сж необходими и ние ще трѣбва да гледаме на тѣхъ съ друго око и да ги подпомагнемъ.

Другъ е въпросътъ за конгреситѣ. Тамъ се занимаватъ съ въпроси организационни, съ въпроси за учебната програма, а не съ методика и преподаване на уроци, които сж близки до учителя. Тамъ може да се засегнатъ политико-обществени въпроси — то е конгресъ, а не конференция.

Азъ не мога да отмина и другъ единъ въпросъ, безъ да го зачекна съ две думи — въпросътъ за материала въ програмитѣ. Макаръ той да не предстои сега на разглеждане, но въ всѣки случай, понеже тукъ се разглеждатъ изобщо въпроси за народното просвѣщение, затова ще трѣбва да се спра отчасти и на него.

Учебниятъ материалъ толкова много е претрупанъ, та по отношение на него трѣбва да стане една корекция. Като започнемъ отъ основнитѣ училища — тамъ не толкова — и дойдемъ до нашитѣ гимназии, ще видимъ, че материалътъ, който се изучава, е обширенъ и че той се преподава по една особена система, преподава се и отъ учители, които не сж истински методисти, а хора, които държатъ за развитието на паметъта. Всѣки учителъ слага на ученицитѣ да учатъ всѣка вечеръ по 5—6 листа на изустъ; по такъвъ начинъ ние имаме една наустница, вследствие на което нашитѣ ученици слабѣятъ и се израждатъ. А това е най-лошото за цѣлия народъ, за цѣлото младо поколение. Този въпросъ е доста назрѣлъ и ние трѣбва да размѣнимъ мисли върху него. Когато става повторение на материала въ гимназитѣ или прогимназитѣ, то трѣбва да става въ една обобщена форма, т. е. да се повтаря най-сжщественото, а не и всички второстепенни нѣща, отъ които се измѣчватъ децата.

Съ тѣзи нѣколко думи, съ които се спрѣхъ върху измѣнената, които се внасятъ въ закона за народното просвѣщение, азъ считамъ, че единствената нишка, която се иска да се сложи тукъ, е стопанствената политика въ училището. И азъ, ако още въ началото намекнахъ, че ние сме заставени сега, при общообразователната система, да обръщаме внимание на стопанствената политика въ училището, то това — както се казва и въ самия проектъ, и е много вѣрно — трѣбва да направимъ не съ единъ замахъ; ние не искаме да направимъ веднага тѣзи промѣни относително реалитѣ. Въ законопроекта много добре се казва, че за закриването на която и да е реалка ще се прави преценка на самото мѣсто, ще се разучи какво е положението, и когато се окаже, че реалката не може да се издържа и нѣма другитѣ необходими условия за нейното сжществуване, тогава тя ще се закрива. Това сж мисли тѣкмо навреме и намѣсто. Значи съ една бавностъ ще се извършва закриването на реалитѣ. Това поддържамъ и азъ, и мисля, че и г. министърътъ и комисията ще подчертаятъ тази мисълъ още по-наедро и тя ще бѣде ржководната. Когато идвахъ днесъ отъ провинцията, азъ чухъ нѣкои съ едно злоупотреие, съ едно злоезичие да казватъ, че всички реалки ще се затворятъ изведнажъ. Азъ ги прекъснахъ и казахъ: дотамъ ли трѣбваше да отидемъ ние, общественицитѣ, че съ едно измѣнение въ закона за народното просвѣщение, съ което се цели да се създадатъ кадърни хора, а не некадърници, съ които се цели не да се създаватъ хора само за служба, а хора за работа, съ туй ли умело измѣнение на закона искате да демагогствувате? Но има такива хора, които демагогствуватъ. Азъ подчертавамъ тази мисълъ, за да се отнеме възможността на тѣзи злоезичия и демагогии, които има у насъ. Въ комисията трѣбва да се подчертае тази мисълъ, че непълнитѣ гимназии нѣма да се бутнатъ, че реалитѣ постепенно-постепенно ще се закриватъ, нѣщо, което ясно личи и въ самия проектъ. Азъ подчертавамъ, че не е тѣсна работа една учебна си-

стема да се замѣнява съ друга, че най-голѣмъ грѣхъ има този общественикъ, този министъръ, туй Народно събрание, което отведнажъ замѣни една учебна програма съ друга. При тази мисълъ, легнала въ проекта, ясно личатъ какви сж намѣренята на сегашното правителство, на министра на просвѣщението: че съ бавностъ и съ пълна внимателностъ ще се отива къмъ промѣната, безъ да се раздрусва населението, безъ да се оставя то въ страхъ. И мене ми направи отлично впечатление туй, което се казва въ проекта: не че населението не ги иска — това разбралъ г. министърътъ, като ходилъ по обиколка — но не може да ги издържа. Ние ще трѣбва да се замислимъ, ние ще трѣбва да работимъ, ще трѣбва да намѣримъ средства да дадемъ образование на нашето младо поколение. Нека чуятъ всички — и онѣзи, които демагогствуватъ изъ провинцията, че сме щѣли да имъ отнемемъ образованието — да разбератъ за последенъ пътъ, че ние нѣма да го отнемемъ, че ние, за честъта на народнитѣ представители и Парламента, нѣма да го сторимъ и че такова нѣщо не прозира въ законопроекта, който ни се предлага. Когато измѣнената отидатъ въ комисията, тамъ ще ги прегледаме, поправимъ и допълнимъ, и така допълнени, ние ще ги приемемъ съ готовностъ, а още по-добре ще ги приеме обществото, което тѣй или иначе, сега е малко раздражено отъ тѣхъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Следъ г. Йордановъ сж записани г. д-ръ Руменовъ и г. Коста Николовъ, които по взаимно съгласие се размѣняватъ; затова давамъ думата на г. Коста Николовъ.

К. Николовъ (д. сг): (Отъ трибуната.) Г. г. народни представители! Преди менъ говориха за философската страна на този законопроектъ. Азъ нѣма да повтарямъ работи, които вече се казаха, а ще се придържамъ въ говоренето си около законопроекта и нѣма да се отвлечамъ.

Безспорно е, че най-голѣмиятъ пионеръ, най-голѣмиятъ факторъ за културното повдигане на единъ народъ е учителътъ — противно мнение нѣма. Учителътъ създаде Германия, учителътъ създаде днешното положение на германския народъ, учителътъ е, който готви бѣдацето на единъ народъ, учителътъ е, който създаде нова България, но и който я доведе до днешното положение.

Г. Пенчевъ (с. д): Той не обяви войната. Други обявиха войната, други съсипаха България — не учителътъ.

К. Николовъ (д. сг): Законопроектътъ е отдѣлилъ твърде много грижи, за да ни даде учители образовани, учители платени и учители стабилизирани. За образованието на учителя нѣма да говоря.

Материалното положение на учителя не е добро — това всички го съзнаваме. Макаръ и тежко днешното положение на България, ние все пакъ чувствуваме, че би могло да се плати нѣщо повече на учителя и това трѣбва да направимъ. И когато дойде да говоримъ по бюджета на Министерството на просвѣтата, тогава ще си кажемъ думата по този въпросъ. Въ законопроекта, който ни е сложенъ на разглеждане, азъ виждамъ членове, отъ които правя заключение, че Министерството на просвѣтата е имало добра воля и голѣмо желание да облекчи положението на учителството.

Г. Пенчевъ (с. д): Кѣде?

К. Николовъ (д. сг): После ще ви посоча тия членове. — Освенъ заплатитѣ, които действително сж малки, въ законопроекта се предвиждатъ всевъзможни други добавъчни възнаграждения: на нѣкои учители се плащатъ лекционни пари за извънредни часове — чл. 51; на тия, които полагатъ извънреденъ трудъ, предвижда се възнаграждение за тоя трудъ — чл. 117. При заболѣване дава имъ се 3-месеченъ отпускъ съ заплата. Ако учителътъ не оздравѣе, уволнява се, но получава при уволненнето 3-месечна заплата. Ако нѣкой учителъ е боленъ отъ туберкулоза, предвижда се една година отпускъ съ заплата. Това е все-таки една грижа на министерството за учителитѣ.

Г. Пенчевъ (с. д): По-хубаво да не заболѣватъ.

К. Николовъ (д. сг): Дай Боже! — На учителитѣ се разрешава пжтуване по желѣзницитѣ съ намалени такси,

когато отиватъ ибъжда за разширяване на своитъ познания. Предвижда се оземляване на учителитъ, да иматъ по едно парче земя. Това е все-таки едно подобрене материалното положение на учителитъ. Чл. 124 предвижда уволнение по старостъ, но ако уволнениятъ учителъ има 35-годишна и повече служба, при уволнението си той получава едногодишна заплата. Това е една мърка, която цели да облекчи тежкото положение на учителя. По чл. 155 децата на всички учители и служащи по ведомството на Министерството на просвѣщенieto се освобождаватъ отъ училищни такси. Дава се възнаграждение на нѣкои учители, когато изпитватъ деца, които сж се подготвили вънъ и искатъ да постъпятъ въ училище. Всички тия мѣроприятия мене ми подсказватъ едно: законопроектътъ може да не изчерпва въпроса за подобрене материалното положение на учителя, но въ него прозира идеята, че тия, които сж създали този законопроектъ, сж съзнавали тежкото положение на учителя и сж имали доброто желание да го облекчатъ и, надѣвамъ се, че и при разглеждане на бюджета тѣ ще проявятъ сжщата добра воля. Това по материалното положение на учителя.

По stabilitетата на учителя. Азъ считамъ, че законопроектътъ гарантира напълно учителя отъ произволи. Чл. 74 отъ него казва така: (Чете) „Всеки учителъ въ основно училище, еднажъ назначенъ като редовенъ въ една община, се смѣта постояненъ и не може да се уволни, освенъ въ случаитъ, предвидени въ настоящия законъ“. Тѣзи случаи сж предвидени въ чл. чл. 87, 88 и 89 — когато учителътъ извърши престѣпление, наказуемо по нашия наказателенъ законъ. Въ стария чл. 74 се предвиждаше плевисцитъ за назначението и уволнението на учителя. Тази унизителна мѣрка за учителя се отмѣнява съ новия законопроектъ. По-рано учителътъ бѣше играчка въ рѣцетъ на този селски дѣребей-партизанинъ, който води селото. Сега това го нѣма. Учителътъ е въ рѣката, така да се каже, на неговитъ другари и неговитъ прѣми началници. Въ настоящия законопроектъ се казва: (Чете) „Алинеи 2, 3, 4, 5 и 6 на чл. 74“ — въ който се говори за плевисцита — „който става чл. 62, се изпускатъ“.

Г. Пенчевъ (с. д.): За 3 години Омарчевски е уволнилъ 15 учители, а за една година, по чл. 82, се уволниха 400 души.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Това може да е така, но г. Николовъ казва, че плевисцитътъ е едно унижение за учителството, и азъ го магнахъ. Азъ уволнихъ 400 души, но вие, г. Пенчевъ, знаете защо ги уволнихъ. Заради това недейте прави демагогия тукъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ говоря за Омарчевски, че съ плевисцитъ уволни 15 души, а по чл. 82 бѣха уволнени 400 души.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: За чл. 82 ще говоримъ после.

К. Николовъ (д. ст.): Продължавамъ. Въ тая мѣрка азъ виждамъ желанието на г. министра да стабилизира положението на учителя, да го изтръгне отъ рѣцетъ на грозния партизанинъ въ селото.

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ му благодаря много, че махва този членъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Благодарихте, но късно.

К. Николовъ (д. ст.): Въ чл. 86 сж предвидени наказанията, които се налагатъ на основния учителъ, но и тамъ има една гаранция за учителя; не могатъ да му се налагатъ току тѣи наказания. Има предвидени дисциплинарни комисии, процедурата на които е определена въ чл. чл. 203, 209 и 210, които определятъ, кога учителътъ може да бѣде наказанъ. Наказанията сж: напомняние, беложка, мѣрzenie и пр. По-голѣмитъ наказания обаче, като уволняване, глобяване, уволняване за винаги отъ служба, лишаване отъ право на учителство не могатъ да се наложатъ даже по решение на дисциплинарниятъ комисии, а се налагатъ само по решение на Върховната дисциплинарна комисии при министерството. А какви сж членоветъ на тия комисии? Въ дисциплинарната комисии при окръжния училищенъ съветъ участвува председателътъ на окръжния съдъ, единъ представителъ на учителството и единъ представителъ на училищното настоятелство.

С. Василевъ (д. ст.): Не на училищното настоятелство, а на олѣжжната постоянна комисии.

К. Николовъ (д. ст.): Да. — Въ дисциплинарната комисии при Министерството на просвѣтата има двама членове отъ апелативния съдъ. Изобщо всички органи, които влизатъ въ състава на тия комисии, сж такива, на които учителътъ всекога може спокойно да се облѣга. Голѣмитъ наказания се налагатъ само по решение на тѣзи дисциплинарни комисии. Решенията имъ утвърждава министърътъ, ако му ги поднесатъ за утвърждение. Сжщото се предвижда въ чл. 123 за наказанията на гимназиалнитъ учители. Нѣма защо да го чета.

За да се стабилизира положението на учителитъ, азъ виждамъ нѣкои мѣрки въ законопроекта, които уреждатъ и онзи хоссъ, който сжществуваше въ градацията на учителитъ. Има много учители, които не сж редовни, макаръ и да сж съ срѣдно образование и многогодишно учителствуване; други иматъ полувисше образование и малко учителствуване; нѣкои сж волнонаемни — всичката тая работа е уредена въ законопроекта съ чл. 182. Уредено е и положението на екзархийскитъ учители, на учителитъ, които сж учителствували въ други държави, но сж били подъ ведомството на нашето Министерство на външнитъ работи. Уредено е положението на учителитъ съ незавършено срѣдно образование, съ незавършено висше образование — волнонаемнитъ учители — между които има нѣкои освободени отъ държавенъ изпитъ. Споредъ чл. 183 тия учители, които не сж засегнати отъ постановлението на чл. 182, оставатъ на мѣстата си дотогава, докато получатъ пенсия. Значи, имало е желание да се подобри положението на учителя.

Какво се иска отъ учителя? Следъ като му се гарантира по този начинъ положението, следъ като се стабилизира неговата служба, следъ като се закрила отъ произволитъ на този и онзи, отъ него се иска да изгълнява закона и правилницитъ на Министерството на народната просвѣта, да се не занимава съ занятия, което компрометира неговото свещено звание (чл. 81), да не напуска длъжността си докрая на учебната година (чл. 84), — схващате защо се прави това — да не отсъствува безъ разрешенъ отпускъ (чл. 85). Въ той членъ има проявена една излишна строгостъ, която добре е да се магне. Казано е, че учителътъ, който отсъствува десетъ дена безъ уважителни причини, се уволнява. Това е много строго. Може да има много причини, за да отсъствува учителътъ и да не може да се извини. Това е много голѣмо наказание.

Отъ всичкото ми проучване на законопроекта, дойдохъ до убеждението, че за министра е оставено само едно право, което той може да упражнява самовластно, когато дългътъ му наложи. Това е правото, дадено му по чл. 82. Всичко друго той може да прави по докладъ: ако му докладватъ, и както му докладватъ, той утвърждава. Единичното право, което министърътъ е запазилъ за себе си, то е въ чл. 82, въ който се казва, че може по административенъ редъ да бѣде уволненъ единъ учител, когато проповѣдва противъ религията, нравствеността и държавния строй.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: По докладъ на околийския инспекторъ и на окръжния инспекторъ.

К. Николовъ (д. ст.): Г. министъръ казва, че и това е по докладъ. Може би нѣкои министри да сж злоупотрѣбвали съ това право, обаче, азъ мисля, че ние не можемъ да лишимъ министра отъ това право, а трѣбва да се стремимъ да не дождатъ такива министри, които ще злоупотрѣбватъ съ законитъ. Защото и да махнете този членъ, ще се намѣри министъръ, който ще си пригоди персоналъ, за да му докладва каквото иска. Това не е гаранция. Гаранция е съвестта на хората, които ние изтъкваме начело на нашето управление. Тамъ е гаранцията. Ние трѣбва да се стремимъ да изтъкваме хора, които нѣма да злоупотрѣбватъ съ нашитъ закони. Сегашниятъ министъръ на просвѣтата не е далъ доказателства, че може да тъпчи законитъ. И тѣй азъ считамъ, че законътъ има следнитъ добри страни. 1. Има положени въ него голѣми грижи за учителитъ, които, надѣвамъ се, че ще бждатъ разширени. 2. Полагатъ се грижи и за пострадалитъ отъ войната. 3. Полагатъ се грижи и за уволненитъ офицери, като съ редъ членове въ законопроекта имъ се даватъ известни права. 4. Въ училищнитъ настоятелства се допуска участието и на свещеници. Това считамъ за една придобивка, защото църквата, като

факторъ за моралното възпитание на нашето поколение, не може да бъде отречена. 5. Съ чл. 240 сж създадени редъ фондове, които сжщо гонятъ да стабилизиратъ положението на учителя и да подобрятъ неговото материално състояние. 6. Взети сж мѣрки да не се партизанистива съ учителството, защото се е много злоупотребявало отъ разнитѣ учителски съюзи. Има и противни съюзи на вапшия съюзъ, г. Пенчевъ, а може да се явятъ и други съюзи, и ако всѣка партия рече да си образува съюзъ отъ учители, учителството ще се разцепи на много партии. Всѣки учител може да бъде съчувственикъ на нѣкоя партия, но той не може да бъде активенъ партизанинъ, защото той може да пренесе много лесно тая своя партизанщина въ училището. 7. Напълно одобрявамъ и постановлението на чл. 346, който забранява на студентитѣ да се занимаватъ съ политика. Младешката, докато е на училищната скамейка, трѣбва да се грижи да добие наука, на следъ това може да се запише въ каквато иска партия. Не мога да се съглася, обаче, съ друго едно постановление въ законопроекта, съ което се даватъ известни права на професоритѣ. Казано е, че тѣ могатъ да защитаватъ дѣла въ сѣдилищата, а сжщо могатъ да бъдатъ избирани и за народни представители. Действително, добре е въ Народното събрание да имаме учени хора, но азъ се сражавамъ да не би като станатъ активни политически дейци, да престанатъ да бъдатъ добри професори.

Покарай добритѣ страни на законопроекта, азъ искамъ да изтъкна и нѣкои негови дефекти, а тѣ сж следующитѣ.

Недостатъчни грижи виждамъ азъ проявени въ този законопроектъ за новитѣ земи. Новитѣ земи, г. г. народни представители, сж съвсемъ изоставени. Тѣ сж скоро освободени, тѣ сж разорени, а днесъ сж населени съ бѣжанци. Ще трѣбва да се положатъ малко по-големи грижи отъ всѣко ведомство, за да може тази ивица отъ нашето отечество, която ни дѣли на югъ отъ морето, да бъде по-добре уредена, да бъде повече облагородена, така да се каже въ всѣко отношение, за да може тя да стане една нераздѣлна частъ отъ нашето отечество. Така, по стария законъ се е предвиждало въ Горна-Джумая една мъжка гимназия, въ Неврокопъ едно мъжко педагогическо училище и въ Кърджали едно мъжко педагогическо турско училище, а сега остава само въ Горна-Джумая едно смѣсено педагогическо училище. Нужно е да има повече срѣдни учебни заведения въ тия краища.

Държавата поддържа училищата въ нѣкои погранични населени пунктове по известни държавни съображения. Въ бюджетопроекта за 1924/25 г. виждаме, че въ Бургаския окръгъ държавата се нагърбва да поддържа 13 основни училища, въ Видинско — 15, въ Врачанско — 15, въ Пловдивско — 24, въ Плѣвенско — 16, въ Софийско — 93, отъ които въ Трънска околия 38, въ Годечка — 34, а въ Петричкия окръгъ ще поддържа 5 и въ Пашмаклийския окръгъ 6 училища. Желателно е тази грижа на държавата да се простре по-нашироко въ новитѣ земи.

Другъ единъ въпросъ — за Музикалната академия. Съгласно чл. 248, измѣненъ вече, добилъ по проекта нова нумерация 233, директорътъ, който управлява Музикалната академия, се избира измежду редовнитѣ професори отъ академическия съветъ за срокъ отъ две години и се назначава съ указъ. Чл. 236 отъ проекта говори, че за частни преподаватели могатъ да бъдатъ назначавани чужденци или български подданици, но известни по своята специалностъ у насъ или въ чужбина. Обаче въ бюджетопроекта за директоръ на Музикалната академия е предвиденъ чужденецъ — вероятно е грѣшка — на основание чл. 251 отъ сега действащия законъ, който съ сегашния законопроектъ се отмѣнява, като въ чл. 233 отъ законопроекта се постановява, щото този, който ще управлява академията, който ще ръководи специалнитѣ занятия въ нея, да бъде българинъ, а не да бъде чужденецъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Административниятъ директоръ на академията и по бюджета е българинъ, а директорътъ за музикална култура ще бъде чужденецъ. Така, както и въ Народния театръ, въ Операта имаме рожисюръ чужденецъ, така и за музикална култура ще вземемъ чужденецъ, който да ни уреди академията.

К. Николовъ (д. ст.): Отъ тѣзи обяснения ми стана ясно, защото азъ мислѣхъ, че административниятъ директоръ е чужденецъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Административниятъ директоръ е българинъ, той е сѣдинскиятъ ди-

ректоръ, а „директоръ за музикалната култура“ е само титла, той е само за культивиране на музиката.

К. Николовъ (д. ст.): Друго едно опущение въ новия законопроектъ, г. г. народни представители, е това, че предметътъ стенография е оставенъ факултативенъ, а не задължителенъ, както е билъ по-рано. Г-да! Човѣкъ прогресира, той не е доволенъ отъ това, което има, стреми се да увеличи своето благосъстояние, да увеличи културнитѣ придобивки колкото се може повече. Нѣкога ние ходѣхме пешкомъ и пощата пешкомъ разнасяхме, а днесъ не сме доволни и отъ желѣзницитѣ, ами започнахме да хвърчимъ съ самолани. Сжщото нѣщо е и съ писмото. Днешното писмо е извънредно бавно, съ него бавно се пише. Съ обикновеното писмо може да се напишатъ 20 думи въ минута, а съ стенографията срѣдно се пишатъ около 120 думи. Какво бихме правили тукъ ние, ораторитѣ, въ Народното събрание, ако нѣмаше стенография?

Г. Данаиловъ (д. ст.): По-хубаво щѣше да бъде; по-малко речи щѣше да има!

К. Николовъ (д. ст.): Азъ мога да ви кажа сега кой какво е говорилъ тукъ, защото има стенографи. Речитѣ, които сж произнесени тукъ, нѣмаше да бъдатъ достояние на поколѣнието и нѣмаше всѣки отъ насъ днесъ да мѣкне дневницитѣ у дома си и тукъ, на банкитѣ, за да прави справки кой какво е говорилъ, ако не бѣха тѣзи стенографи. (Сочи стенографитѣ) Покойниятъ дѣдо Найчо Пановъ, Димитър Драгиевъ, Димитъръ Благоевъ и Илия Героговъ сж говорили до 120 думи въ минута. Александъръ Стамболийски, Марко Турлаковъ, Василъ Коларовъ, Янко Сакъзовъ, Асѣнъ Цайковъ, Андрей Ляпчевъ, Христо Кабакчиевъ, д-ръ Давевъ, Петъръ Пешевъ — до 130 думи въ минута; д-ръ Молловъ до 140 думи въ минута; Атанасъ Буровъ, Стефанъ Бобчевъ, Кръстю Пастуховъ, Петко Стояновъ, Георги Чернокозовъ, Александъръ Оббовъ, Петъръ Каратодоровъ — до 150 думи въ минута; Тодоръ Влаиковъ, Александъръ Гиргиновъ, проф. Данаиловъ, Стоянъ Омарчевски — до 160 думи въ минута; Михаилъ Такевъ — до 170 думи въ минута; Теодоръ Теодоровъ, Рашко Маджаровъ, Димитъръ Христовъ, Григоръ Василевъ, Михаилъ Маджаровъ, Никола Мушановъ — до 180 думи въ минута; . . .

Нѣкои отъ сговориститѣ: Ами д-ръ Сакаровъ?

К. Николовъ (д. ст.): Ще ви кажа и за него. . . . д-ръ Геннадиевъ, Александъръ Людскановъ — до 190 думи въ минута; д-ръ Сакаровъ — той е най-бързоговорящиятъ ораторъ въ Камарата — говори съ бързина 200 думи въ минута. (Веселостъ) Какво щѣха да правятъ тѣзи господа, ако нѣмаше стенография, ако не бѣхме подготвили стенографи?

Стенографията не е ново изкуство, тя е старо изкуство. Притежавали сж я гърцитѣ. Римлянитѣ сж наричали стенографитѣ notarii. Речитѣ на Плиперона, на Катона сж писани съ стенография, иначе нѣмаше да ги имаме днесъ. Плиний Младши е нжтувалъ винаги придружаванъ отъ единъ стенографъ. Въ една бележка на покойния дѣдо Гешовъ намирамъ фразата: „Историята ни учи, че въ Римъ рѣдко е имало заможенъ гражданинъ, който да не си е служилъ поне съ единъ робъ-стенографъ“. Стенографията е старо изкуство. Стенографията е добила това име и е поставена на по-модерни начала въ 1602 г. отъ англичанина теологъ Джонъ Уелсъ. Въ XVIII вѣкъ тя навсѣкъде си пробива пътя, а отъ XIX вѣкъ добива приложение въ всички заведения въ срѣдна Европа.

За нейното значение ще ми позволите, преди да ви кажа какъ е въ Франция, въ Германия и другаде, да ви цитирамъ за всѣка държава мнението за стенографията на велики хора.

1) Франция. Викторъ Хюго казва за стенографията: Стенографията ще бъде популярното писмо на XX вѣкъ; Прудоновъ — „Би било благодеяние, ако бихме могли постепенно да доведемъ младешката до този начинъ на писане“; Дюма — „Стенографията трѣбва да бъде частъ отъ образованието на човѣка“. Затова въ Франция стенографията се изучава абсолютно навсѣкъде и тамъ има сега 5 хиляди стенографски дружества — това е въ 1912 г. — знаятъ да стенографиратъ 3 милиона души, а стенографското списание „Стенографски алманахъ“ се издава въ 100 хиляди екземпляра.

2) Германия. Ето какво казва Молтке за стенографията: „Стенографията е драгоцененъ напредѣкъ въ писмото и би принесла полза, ако се изучава и разбира отъ всички военни“; Вирховъ цѣкъ казва: „Стенографията е

могъщо оръжие въ борбата за съществуване"; Габелс-бергер, началата на чиято стенография сж легнали въ основата на нашата стенография, казва: „Понеже кара къмъ непрестанно разсѣждаване и спомага за бързо схващане и за изостряне на паметта, стенографията е истинска гимнастика на ума, тя трѣбва да стане достояние на всички образовани хора“; Дистервегъ казва: „Прекрасно нѣщо е стенографията. Некадрнитѣ и мързеливитѣ ще се застрамятъ и изново ще се подбудятъ къмъ изучаването ѝ; учителнитѣ ще се принудятъ да трѣпчатъ, или ще станатъ отъ равнодушие приятели на предмета; враговетѣ на стенографията ще бждатъ победени и ще онемѣятъ. Тя е писмото на бъдещето“. Затуй и въ Германия има повече отъ 6 хиляди стенографски дружества, съ 250 хиляди членове, 300 хиляди души изучаватъ годишно стенографията, има 30 хиляди стенодактилографи само въ Берлинъ — това сж стенографи, които знаятъ да пишатъ и на машина — 15 хиляди стенографски съчинения въ 20 хиляди тома има въ Дрезденската библиотека.

3) Англия. Гладстонъ казва: „Разумно приложена, стенографията е много ценно спомогателно средство въ самообразованието“; Дикенсъ: „Удоволствието, което изпитвамъ съ ловкостта, добита въ стенографията, никога не е изчезнало въ моитѣ гръди. И днесъ дори, когато слушамъ нѣкоя по-важна речъ, по старъ навикъ моята ръка захваща да пише подъ масата върху въобразяемъ листъ хартия стенографскитѣ знаци“. И затуй съ законъ отъ 1907 г. въ Англия стенографията е въведена навсѣкжде и нѣма учреждение, нѣма търговска кантора, нѣма частно предприятие, където да нѣма стенографъ.

4) Въ Австрия стенографията е въведена навсѣкжде.

5) Въ Съединенитѣ щати стенографията е, така да се каже, въ своето царство. Тамъ има частни стенографски контори, които стенографиратъ, . . .

С. Василевъ (д. сг): Да не би да отваряшъ курсове, та ни убеждавашъ?

К. Николовъ (д. сг): . . . има специална стенографска служба въ треповетѣ и параходитѣ за услужване на пжнитѣ. Въ 1907 г. е имало 120 хиляди жени, които сж знаели да пишатъ на машина и да стенографиратъ.

Така е разпространена стенографията въ другитѣ държави.

Нуждата отъ стенографията е съзната и у насъ още следъ самото ни освобождение. Първитѣ дневници на Учредителното Народно събрание сж писани съ обикновено писмо и затуй тѣ сж прѣпѣдени съ кавги и съ поправки. Въ всѣко последващо заседание е поправяно туй, което е говорено въ предишното. Единъ се оплаква, че не е записано туй, което е казалъ, другъ се оплаква, че е записано повече, отколкото е казалъ. И тия разправии вие ги четете въ всички дневници. Това принуждава покойния дѣдо Начевичъ въ 1879 г., като министъръ на финанситѣ, да предложи въ Министерския съветъ въведането на стенографията и у насъ. Така повикватъ покойниятъ Антонъ Безеншекъ, който е турилъ и началото на стенографията у насъ. Отначало постепенно, полека-лека, съ трудности, тя си пробива пътъ, бори се съ предубеждението и най-после тя добива и у насъ едно по-голямо разпространение.

Въ 1914 г. тя е вече преподавана въ 27 учебни заведения — въ 15 гимназии, три прогимназии, три педагогически училища, три търговски училища и въ училището за глухо-нѣми, където, казватъ, тя давала добри резултати: глухонѣмитѣ лесно научавали стенографията. Освенъ това сж отваряни и множество курсове. Въ 1914 г. е имало 2.584 учащи се въ училищата стенография. Съ законъ за народната просвѣта отъ 1921 г. стенографията стана задължителенъ предметъ — чл. 142. Какъвъ е напредъкътъ на стенографията у насъ презъ 1922/1923 г. следъ туй законъ? По досега постъпнитѣ сведения, само отъ 40 учебни заведения въ стенографското дружество „Бързописъ“ въ София — нѣма още такива отъ всички училища — тя е била преподавана презъ миналата учебна година на 5.970 ученици; имало е 15 ученически стенографски дружества, които сж организирани въ съюзъ, който издава и свой органъ „Младъ стенографъ“. Отъ едно такова дружество отъ гр. Ямболъ има протестъ до Народното събрание, за дѣто стенографията въ законопроекта е изхвърлена като задължителенъ предметъ.

По сегашния законопроектъ стенографията става факултативенъ предметъ. Азъ мисля, че това е грѣшка. Въ законъ отъ 1921 г. тя е предвидена като задължителенъ предметъ въ главата за реалнитѣ училища; понеже въ

новия законопроектъ тая глава изцѣло е изхвърлена, пострадали е и стенографията и вероятно отъ недоглеждане е оставена само въ отдѣла за гимназитѣ, като незадължителенъ предметъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Дѣто има учители.

К. Николовъ (д. сг): Да. Въ закона е казано, дѣто има такива. — Г. г. народни представители! Стенографията трѣбва да бжде задължителенъ предметъ, защото ползата отъ нея е голѣма. Ползата е голѣма най-напредъ за самото обучение — тя е гимнастика на ума, тя възпитава и калява волята, приучва къмъ търпение и постоянство, изостря вниманието и усилва паметта. За практическия животъ е нуала навсѣкжде — и на ученика, и на студента, и на учителя, и на юриста, и на съдията, и на адвоката, и въ сѣдилищата, и въ конгреси, и въ Събранието, изобщо навсѣкжде тя е необходима.

Ако, г. г. народни представители, моята слаба дума не може да ви убеди въ нейното значение, то азъ ще прибѣгна пакъ до мненията на наши обществени дейци, които сж въ тия редове тукъ предъ мене.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Нѣма споръ по това.

К. Николовъ (д. сг): Тогава ще съкратя. Ще цитирамъ само думитѣ на г. Фаденхехта, макаръ да имамъ мненията и на г. г. Теодоръ Теодоровъ, Янко Сакъзовъ, Михаилъ Маджаровъ, Атанасъ Буровъ, Стоянъ Костурковъ, Стоянъ Омарчевски, д-ръ Даневъ, Найчо Цановъ, Тодоръ Влайковъ, Асѣвъ Цанковъ, и др. Мнението на г. Фаденхехта, който владѣе стенографията, е такава: (Чете) „Не е далечъ времето, когато хората ще се чудятъ, че е трѣбвало да се привеждатъ изреченията на бележити люде, за да се изтъкнатъ ползитѣ отъ стенографията и необходимостта да се замѣни съ нея обикновеното писмо“. Такова, г. г. народни представители, е мнението за стенографията на единъ отъ голѣмитѣ наши общественици. Тя е извънредно полезенъ предметъ. Ученицитѣ я изучаватъ съ голѣма любовъ. Както виждате, тѣ сж образували свой съюзъ съ 15 дружества. Безъ много материални разходи, можемъ да осъществимъ въ новия законопроектъ въ бъдеще стенографията да си остане като задължителенъ предметъ въ гимназитѣ, като се преподава тамъ, където има учители. Отъ туй ние само ще спечелимъ, защото действително стенографията е писмо на бъдещето, писмо на XX вѣкъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Желѣзковъ.

П. Желѣзковъ (д. сг): Азъ ще се откажа отъ думата си, но смѣтамъ, че ораторитѣ би трѣбвало да ограничатъ своитѣ сведения, за да се спремъ върху същественото. Върху важното. Това ще ни направи и честь, защото ще покажемъ, че ценимъ това време, което днесъ е скъпо за всички ни. Нѣма защо да се впускаме въ подробности, мѣсто за които нѣма тукъ. Запазвамъ си обаче правото да говоря при второто четене. (Нѣкои отъ сговоритѣтъ ржкоплѣскаатъ)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Идва по редъ г. Венелинъ Ганевъ. По взаимно съгласие, г. Данаиловъ, който е тоже записанъ, ще го замѣсти. Тѣй че, има думата г. Данаиловъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ ще ви отнема само нѣколко минути. Азъ не съмъ специалистъ по тази огромна и твърде важна материя, но въ миналото Народно събрание, когато министъръ Омарчевски прокараше тая страшна реформа, падна ми се случай да помагамъ на г. Костуркова, който водѣше опозицията срѣщу тази реформа, и доколкото силитѣ ми позволяваха, за да можемъ нѣщо отъ нѣщо да запазимъ въ строитната сравнително система на нашето образователно дѣло. Много се борихме тогава да запазимъ гимназията, да запазимъ положението на учителя, сравнително по-гарантирано, въ обществена смисълъ на думата, и въ материална, разбира се. Много се борихме и противъ други нѣкои реформи, които бѣха дошли да разрушатъ онова, което мѣчно се създаваше. Борихме се и срещу схващанията, за чудо, на Министерството на просвѣтата — защото тѣ не бѣха схващания на министъръ Омарчевски — че професионалното образование можело да премине из-

цѣло подъ ведомството на просвѣтата, защото въ Саксония и другаде нѣкъде то било даже подъ ведомството на Министерството на вътрешнитѣ работи. Хората на Министерството на просвѣтата бѣха останали назадъ, г. министъръ-председателю, и черпѣха сведенията си отъ много стари източници, когато нѣмаше министерства на стопанството — когато нѣмаше нито Министерството на търговията, нито такова на земледѣлнето — и смѣтаха, че понеже професионалното образование можело дори, както въ Саксония, да бѣде въ рѣцетѣ на Министерството на вътрешнитѣ работи, защо у насъ да не бѣде въ рѣцетѣ на Министерството на просвѣтата?

Права всичкитѣ тѣзи бележки, за да констатирамъ, че новиятъ проектъ, който внася г. министърътъ на просвѣтата, който, разбира се, въ неговитѣ подробности ще бѣде разгледанъ, обсъденъ, допълненъ и поправенъ, споредъ разбиранията на народното представителство, е действително една сигурна стѣпка напредъ въ подобрене системата на нашето учебно дѣло.

Азъ имамъ да забележа нѣкои нѣща, които сж отъ общъ характеръ, и бихъ молилъ почитаемото народно представителство да се вслуша въ нѣколкото думи, които ще кажа, да ги обсъдимъ и да видимъ дали не е настало време, напр. да направимъ една реформа въ преподаването у насъ на въроучението. Тѣй както се преподава въроучението у насъ, моето схващане е — азъ не съмъ противъ църквата, азъ съмъ по природа религиозенъ човѣкъ — че това преподаване е казионно. Така бихъ могълъ да кажа азъ. Преподава се въ смисълъ, като че ли е задължително учителътъ непременно да влѣе у всички деца онова, което представятъ догмитѣ на нашата религия. Истина, тамъ, дето има инородни деца, тѣ се освобождаватъ, или отъ тѣхъ се иска свидетелство отъ тѣхнитѣ свещенослужители за преминатъ курсъ по въроучение. Но азъ пакъ казвамъ, дошло е време тѣй устроеното преподаване на въроучението да се промѣни, и то въ смисълъ, преподаването на въроучението и отговорността изобщо за въроучението и въроучителното възпитание на децата да се даде въ рѣцетѣ на свещеника.

Г. Пенчевъ (с. д.): На родителитѣ: на бащата и майката.

Г. Данаиловъ (д. сг.): На родителитѣ? Тогава нѣма защо да имаме училища, а можеме цѣлото образование на децата да предоставимъ на родителитѣ. Баща, който се занимава съ своитѣ деца, той е същевременно и тѣхенъ учител. Нѣма защо да казвамъ лишна дума, но азъ вече два пѣти съмъ свършилъ класическа гимназия, защото съмъ се занимавалъ съ образованието на своитѣ деца и съмъ челъ латински два пѣти пансво — всичко, което съмъ училъ въ гимназията. Но то е частенъ въпросъ за мене и за другиню, който иска да се занимава съ това. Училището — г. Пенчевъ е специалистъ — има друго назначение: уеднаквяване на познанията, подвеждането имъ подъ една система на разбирање и преподаване; уеднаквяване на разбиранията и на логическия механизъмъ на детето, уеднаквяване на неговата паметъ и внимание. Азъ не съмъ педагогъ и не мога да борава тукъ съ сила по това, но то има голѣмо значение, то е социалната страна на въпроса, г. Пенчевъ. Вие не можете да се откажете отъ нея, и тя нахлува все повече и повече. Дената на богатитѣ родители се учатъ въ къщи — то е възпитанието на срѣднитѣ вѣкове. Но днесъ, когато се обедняваме и когато обществената връзка става все по-голѣма и по-голѣма въ всѣко отношение, вие трѣбва и въ училището да създадете тази обществена връзка, детето да почувствува, че то не е само синъ на дадени родители, отъ даденъ произходъ, а да почувствува, че то е дете на нѣщо общо — на града, на селото, на цѣлия народъ. Ако бихъ ималъ време, ако бихъ искалъ въ туй отношение да ви занимавамъ, да ви кажа моето мнение и разбирање, азъ бихъ ви казалъ, че смѣтамъ, че социалната система на възпитание има тѣй сжко своитѣ недостатъци. Азъ смѣтамъ, че селското дете, което е въ патриархалния животъ, което е около бащиното огнище, подъ непосредствения надзоръ на баща си и майка си и подъ надзора на цѣлото домоцадие, и представлява частъ отъ затворената челядь, е по-възпитано, отколкото градското. Въ него вътрешната отхрана, вътрешната връзка съ родители, съ всичко онова, което съставлява неговия родъ, е по-силна, отколкото въ градското дете. Но ние сме минали тая система и азъ нѣма да се съглася да остане което щете преподаване въ рѣцетѣ на родителитѣ. Преподаването трѣбва да се социализира все повече и повече — то аслж върви въ този цѣлъ.

И тогава, като дойдемъ до преподаването на въроучението, азъ казвамъ, по-добре е въроучението, по примѣра на протестантскитѣ народи — азъ не го измислямъ — на Швеция, на Прусия, да се предостави на свещеника. Азъ разбирамъ, че трѣбва да имаме и образованъ свещеникъ. Човѣкъ, който нѣма самъ култура, който не е образованъ, не може да предаде на детето каквато и да е култура. Азъ лично като студентъ въ Германия съмъ посѣждалъ уроцитѣ по въроучение. Тамъ всѣки недѣленъ день, всѣки празникъ следъ службата свещеникътъ прибира по списъкъ децата отъ своя районъ въ църквата и систематически имъ преподава въроучение. Азъ не зная дали тая система би дала резултати, но смѣтамъ, че е време да преминемъ къмъ нея. Това е мое разбиране — вие ще го критикувате като по-голѣми специалисти.

Я. Сакъзовъ (с. д.): Въ миналото не даде резултати, сега — още по-малко.

Г. Данаиловъ (д. сг.): Не мога да кажа, не съмъ специалистъ, но въ всѣки случай, обръщамъ вниманието на народното представителство и на г. министра на просвѣтата: дали не е настало време въ туй отношение да направимъ една стѣпка напредъ? Защо, г-да, препоръчвамъ това? Нека да ме извини г. Сакъзовъ, моля го да ме чуе. Отъ учителя ако искашъ дисциплина, можешъ да му наложишъ; ако искашъ знания, можешъ да му наложишъ, но не можешъ да наложишъ на учителя онова, което се казва вѣра. Азъ ще отида една стѣпка напредъ: понеже не можешъ да наложишъ на учителя вѣра, ако той е безвѣрникъ, той ще внесе много поправилни нѣща въ дупата на детето. Свещеникътъ, обаче, е длъженъ да знае догмитѣ на религията и да въведе детето въ нея. Какво ще бѣде то, азъ не зная.

Г. Пенчевъ (с. д.): Религия съ бележки не се преподава.

Г. Данаиловъ (д. сг.): Азъ не казвамъ да се преподава съ бележки.

Г. Пенчевъ (с. д.): Учителътъ ще му пише 2 или 3, и детето ще намрази религията. Тя е работа на сърцето.

Г. Данаиловъ (д. сг.): Азъ не искамъ да преминемъ къмъ тая стара система на наказане. Азъ искамъ учителътъ съ неговия талантъ да може да весли въ детето разбирање и желание да учи религията.

Бихъ могълъ да се спра на нѣкои други въпроси: за устройството на Музикалната академия, за устройството на Художествената академия и пр., но тѣзи въпроси ще ги остава настрана.

Азъ напълно одобрявамъ постановлението въ законопроекта, съ което се изоставя системата, професионалното образование да бѣде въ Министерството на просвѣтата, и се възприема по-правилната система, да бѣде то разпредѣлено между отдѣлитѣ министерства на стопанствата, което министерства сж и най-компетентнитѣ да редятъ професионалнитѣ училища.

Може тия бележки, които направихъ, да не сж съгласни съ разбирането на нѣкоя господа. Смѣтамъ, че въроучението въ нашитѣ училища, като преподаване, не стои на своята висота. Много сж причинитѣ за това, нѣма да се спирамъ тукъ въ тѣхната подробностъ. Желателно е да се направи нѣщо, за да се постигне успѣхъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Славейко Василевъ.

С. Василевъ (д. сг.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предъ насъ е законопроектъ за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 11 и пр. отъ закона за народното просвѣщение. Преди да пристѣпя направо къмъ сжщността на онова, което се преследва съ измѣненията, нека ми бѣде позволено да се върна съ нѣколко думи само назадъ въ нашето скорошно минало. Въ 1891 г. съ закона на Живковъ — тогава министъръ на народната просвѣта — се тури основата на нашето образование. Тогава е предвидено първоначалното образование да бѣде шесть години, обаче не въ всички села се спазвало. Нека още тукъ да подчертая, че първоначалното образование е застъпено въ другитѣ държави доста добре. Въ Прусия първоначалното образование включва осемъ години, въ Бавария шесть години. Посочвамъ тия факти, защото това сж две държави съ висока култура. Съ сжщия законъ на Живкова бѣха създадени и гимназитѣ отъ I до VII класъ.

Въ 1909 г. г. Никола Мушановъ, като министъръ на народната просвѣта, е създалъ законъ, споредъ който първоначалното образование вече обгръща седемъ години именно: четири години въ отдѣленията и три години въ прогимназията. Освенъ туй, въ гимназиитѣ се предвижда вече и VIII-я класъ.

Въ 1921 г. Омарчевски създава своя законъ, споредъ който задължителното основно образование е седемъ години: четири години въ отдѣленията и три години въ прогимназията. Особено въ закона на Омарчевски е, че той предвижда реалитѣ, отъ IV до VI класъ включително, и следъ туй вече гимназията — VII и VIII класове.

Въ настоящия законопроектъ на министъръ Цанковъ се изхвърлятъ реалитѣ, като има единъ стремежъ тия реалки да се преобърнатъ въ стопански, търговски, индустриални и т. н. училища. Споредъ законопроекта на министъръ Цанковъ, задължителното основно образование обгръща седемъ години, а именно: въ отдѣленията четири години, въ прогимназията — три години. Като нѣщо красиво въ този законопроектъ, което привлича вниманието, е това, че на всички бедни деца ще се даватъ не само помагала, но ще се снабдяватъ съ дрехи и обуца. Въ този законопроектъ това нововъведение може да се смѣта като единъ социаленъ прогресъ. Дебатитѣ по този законопроектъ трѣбва да интересуватъ цѣлото народно представителство, защото разглежда въпроси отъ капитално значение за настоящето и бъдещето на българския народъ. Тия дебати вчера се откриха отъ водача на учителското движение въ България Георги Пенчевъ. Азъ изслушахъ съ голѣмо внимание речитѣ на всички досегашни оратори, които оратори, изключая г. Коста Николовъ, сж учители, професори, инспектори, сир. специалисти. Изобщо взето, говорившитѣ преди менъ казаха много интересни мисли. Азъ нѣма да се спирамъ върху онова, което е казано, обаче не мога да отмина мълкомъ впечатлението, което ми направи г. Георги Пенчевъ. Той не е красноречивъ ораторъ. Освенъ това, той вчера критикува законопроекта, критикува и правителството, което ние поддържаме. Но въпрѣки туй, азъ го изслушахъ съ единъ дъхъ, тъй както човѣкъ прочита една хубаво написана книга, изслушахъ го, защото той вчера говорѣше съ душата си, съ сърцето си. Ще последвамъ неговия примѣръ, т. е. открито и чисто сърдечно ще кажа думата си.

Първо: защо нашето училище не можа да изиграе оная роля, която ние очаквахме отъ него; второ, защо нашето училище не можа да създаде онѣзи голѣми личности, които бѣха необходими въ критическитѣ събития, преживѣвани отъ народа ни; трето, защо нашето училище не можа да създаде една мъжествена и честна интелигенция. Азъ нѣма да поддържамъ другаря си г. Коста Николовъ, който каза, че учителитѣ или училището докарали катастрофитѣ. Въ всѣки случай, обаче, никой не може да откаже, че нашето училище създаде образовани хора, създаде грамотни хора, но то не създаде хора съ воля и характеръ, т. е. голѣми личности. Азъ считамъ, че нашето училище се отклони отъ държавнитѣ идеи на нашето племе, то, тъй да се каже, се увлѣче по космополитизма. Нѣма да вина за това учителството. По-голѣма вина намирамъ у ония, които трѣбваше да привлѣчатъ учителството въ работа и въ услуга на нашитѣ народни и национални идеали. Нашето учителство, обаче, бѣше отстранено отъ националнитѣ идеали затуй, защото то се намираще въ една небивала мизерия, защото всички управляващи партии даваха гърбъ на това учителство и последното потърси въ себе си сили, то се организира въ всевъзможни съюзи и искаше чрезъ силата си да налага своитѣ искания. Ние трѣбва да благодаримъ, че следъ 9 юний дойде правителство, което не чака учителството да налага. До 9 юний основнитѣ учители, IV категория, сж получавали 550 л. основна заплата; следъ 9 юний основната заплата е 880 л. Прогимназиянитѣ учители, III категория, до 9 юний сж получавали 650 л., а следъ 9 юний — 970 л. Гимназиянитѣ учители, II категория, до 9 юний сж получавали 750 л., следъ 9 юний — 1.150 л. Ако ние бѣхме при по-благоприятни условия материални, безспорно е, че учителството щѣе да бѣде подкрѣпено повече. Азъ отъ тази трибуна издигамъ гласъ — ако тукъ бѣше г. финансовиятъ министъръ, щѣхъ да се обърна и къмъ него — нека той развърже държавната кесия и да помогне на учителството; нека и цѣлото народно представителство, когато ще дойде време да се възнаградя нашето учителство, да не се скѣпи. По мои сведения и по смѣтки, които азъ съмъ правилъ, за да може да се задоволи отчасти цѣлото наше учителство, необходими сж около 48—50 милиона лева. Ние сме длъжни да ги намѣ-

римъ, ако милѣемъ за тази земя, въ която живѣемъ. (Рѣколѣтскания отъ социалдемократитѣ и сговориститѣ) Освенъ материалната подкрѣпка, необходимо е още да се създаде стабилитетъ на учителя. Стабилитетътъ му е създаденъ чрезъ дисциплинарнитѣ комисии, за които тукъ другарятъ Коста Николовъ говори — азъ ще употребявамъ думата „другаря“ свободно, понеже г. министъръ Русевъ отжествува. (Смѣхъ) Съставътъ на дисциплинарнитѣ комисии е такъвъ, какъвто нѣма нито въ едно отъ другитѣ ведомства. Въ окръжнитѣ градове председателъ на дисциплинарнитѣ комисии е председателътъ на окръжния съдъ, а тукъ, при Министерството — членъ на апелацията. Чрезъ тия комисии стабилитетътъ на учителя е гарантиранъ. Съ чл. 82 се накрѣпява стабилитетътъ на учителя. Да ви прочета чл. 82 (Чете): „Учители и учителки, които проповѣдватъ предъ своитѣ ученици или предъ населението противъ религията, нравствеността и държавния строй, се уволняватъ административно“. Предъ видъ на днешното болно време, ние ще пожелаемъ на учителитѣ да не попадатъ въ такива грѣшки, за да ги уволняватъ по чл. 82, обаче азъ ще пожелаая, като настѣпатъ по-спокойни дни, г. министърътъ на народната просвѣта да се откаже отъ това свое право.

Г. Пенчевъ (с. д.): Г. Василевъ! Най-добре е да бжде къмъ чл. 71 — тѣзи простѣпци да се преценяватъ отъ дисциплинарната комисия, тя да налага наказанието.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: И вие, ако бѣхте на мое мѣсто, и вие щѣхте да прилагате чл. 82.

К. Пастуховъ (с. д.): Едно тълкуване да се даде на чл. 82 и да се обясни по-иначе смислеността му, а не учителътъ да се уволнява за всичко.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Какво тълкувание? Членътъ е ясенъ.

Д. Нейковъ (с. д.): Отвърнахъ на чорбаджията — обвиняватъ го, че парушилъ религията.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Нѣма такива случаи.

Д. Нейковъ (с. д.): Както едно време се обвиняваше, че псувалъ царя.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Въ всѣки случай, не съмъ уволнявалъ учители за това.

С. Василевъ (д. сг.): Едно безспорно симпатично постановление на законопроекта е унищожението на плебисцита. Въпреки обстоятелството, че чрезъ плебисцитъ сж уволнени само около 15 учители, но плебисцитътъ бѣше едно средство, което унижаваше достойнството на нашия народенъ учител. И това средство въ рѣцетѣ на известни лихварни, на известни думбази, на известни влиятелни селяни, които нѣматъ нужния моралъ, често пѣти терзаше душата на народния учител и учителътъ трѣбваше да вземе контра-мѣрки; той трѣбваше да употребява много време, за да може да парализира влиянието на отдѣлната личностъ въ известно село.

Тѣй че не остава нищо, освенъ да се поздравя Министерството на просвѣщенiето за премахването на плебисцита.

Г. Пенчевъ (с. д.): Думбазитѣ измислиха чл. 82.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Не сж думбазитѣ, а дружбашитѣ — тѣ го вкараха.

С. Василевъ (д. сг.): Азъ подъ думбази не разбирамъ известни отдѣлни партии, понеже въ всички партии думбазитѣ намиратъ гостопримство.

За да приключа, остава да кажа още едно. За да можемъ действително да издигнемъ нашия учител на необходимата висота, ще трѣбва да му се помогне чрезъ пособия, чрезъ помагала, а също и чрезъ строежъ на училища. Липсата на средства днесъ-заднесъ спѣва правителството да помогне на учителя въ това отношение. Г. Пенчевъ посочи като примѣръ Швеция. Азъ по една случайностъ бѣхъ попадналъ сжщо въ Швеция; ходилъ съмъ въ нѣкои градове тамъ, за да видя нѣкои училища, казарми и гимнастически салони. Ще ви кажа, че тамъ, дето бѣше гимнастическиятъ салонъ, до него имаше отдѣление

за електрически масажки, бани и т. н. Швеция е може-би една от най-уредените страни. Ние сме много далеч от оне да можем да кажем, че нъкога ще настъпи това, което е днес във Швеция, и във нашата бедна, но иначе юначна България.

Н. Пъдарев (д. сг): След като си определяме партийните принадлежности.

С. Василев (д. сг): Излъзох да говоря, г-да, защото преди мене говориха изключително хора специалисти, професионалисти. Исках да внеса разнообразие във еднообразния букет. Пък най-после имаме и моралното право да говорим за учителите, защото и ние бърхаме учители по 20 години и нагоре на големите български деца. Учителите бърха във училището, а ние във казармите. Ние мислим, или собствено аз съм дълбоко убеден, че между войнството и учителството не може да съществува никаква пропаст и че всички ония, които преди години употребиха максимални усилия да отклонят учителството от войнството, извършиха големи грехове към народните интереси. След войните ние почнахме вече да се разбираме с интелегенцията и днес ние можем на един стол да си говорим интимно с нашите другари социалдемократи, и даже с Сакарова и комунистите. Ние вече по душа взехме да се обличаваме с тях, макар да сме представители на войнството.

Преди да завърша, ще пожелаая, щото народното представителство, а също и г. министърът на просвѣтата и г. финансовият министър, да направят всичко, което е възможно, за да възнаградим материално учителите и да ги стабилизираме, и тогава ще искаме — а аз вървам и без да го искаме — да станат добри българи, да възпитават нашите младежи, не да създават катастрофи на България, но да я тикат във пътя на напредъка и на културното процътяване. („Браво!“ Ръкоплъскания от всички групи)

Председателстващ д-ръ Б. Вазов: Има думата народният представител г. д-ръ Владимиръ Руменовъ.

Д-ръ В. Руменовъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Разискванията се продължиха много, затова ще бъда много кратък. Искам да обърна вашето внимание върху един въпрос, който мимоходом се зачехва във представените измѣнения. Въпросът, който искам да изтъкна, е за физическото, психическото и моралното възпитание на нашата учаща се младеж. Почти 1/2 милион деца се пращат във училище, за да се учат. Системата на учението у нас от гледището на хигиената е много претрупана. Децата се преуморяват умствено, и понеже условията, при които се учат нашите деца, с нехигиенични, здравето на децата се покрива, а от поколения съ разстроено здраве не може да се очакват онѣзи резултати, които цели един закон за народната просвѣта.

Г. г. народни представители! Нашите стари педагози до освобождението, основавайки се на епархийския устав чл. чл. 98 и 99, ми се чини, според които епархийските съвети сж били длъжни да се грижат за здравето на децата — и училищните управи изисквали от учителите такива грижи — нашите стари педагози, казвам, още въ първата учителска конференция преди освобождението сж решили, щото при постването на децата в училище да се преглеждат, като болните и недъгавите не се допускат. За съжаление, тѣзи принципи, турени още въ самото начало въ нашето учебно дѣло, постепено като че ли се измѣтват и въ последно време виждаме, че за училищната хигиена, за здравето на децата държавата се грижи твърде малко и още по-малко се грижат учителите и педагозите, увличени да дадат на децата само наука и наука. Видни наши общественици-лѣкари навремето обърнаха вниманието на правителството, на законодателството и като резултат от това се въведе ново нѣщо въ нашето просвѣтно дѣло — въведе се така нареченият лѣкарски учителски институт. Обаче тъкмо тогаз, когато той почна да се стабилизира, когато почна да стѣпя на своите крака и да работи за подобрене на хигиеничните условия въ училищата, тъкмо тогава бившият режим унищожиха този институт. Сега се този законопроект той се възстановява, обаче се въстановява въ една форма, която иска известни обяснения, и по нея именно аз искам да ви кажа само нѣколко думи.

Въ законопроекта се предвижда, че въ училищата ще има учители-лѣкари съ известна подготовка. Г. г. народни

представители! Училищният лѣкаръ трѣбва да бъде специално подготвен. Това не е работа за всеки един лѣкаръ. Ние сме се учили въ Университета да лѣкуваме болни и въ цѣлата наша практика ние сме се специализирали въ това направление, да лѣкуваме болни. Обаче какъ да се пази здравето на маситѣ, на дѣцата, на учениците това е една особена специалност, за която се иска особена подготовка. Такава подготовка има у малцина от нашите лѣкари. И заради това аз ви казвам, че и при този нов законъ, докогазъ, докогато не се приеме една нова система, една нова училищна хигиенична политика, ние нѣма да имаме здрави ученици. Така нова система, нова политика ще бъде следната: от нашите лѣкари трѣбва да създадем истински училищни лѣкари съ специална подготовка и на тѣзи училищни лѣкари трѣбва да им дадем права и отговорности. Трѣбва въ Министерството на просвѣтата да има отдѣл за училищната хигиена, както има отдѣл по различните други специалности по просвѣтното дѣло. По-нататък. Училищните лѣкари, които ще поставят въ гимназията и които ще се занимават съ здравето на учениците, трѣбва да бъдат специално подготвени. Ето защо, аз мѣтамъ, че въ този нов законъ, въ който има много нови нѣща, много подобрения, ще трѣбва да се направят на съответните мѣста редакционни поправки за да се прокара една свършено нова училищна хигиенична политика. Ние досега не сме имали здравна училищна политика и затова резултатите сж много печални. Азъ казахъ, че нѣма да продължа много. Ще ви покажа само нѣколко диаграми и вие ще се убедите, че не толкова от сиромашия ние страдаме, а страдаме повече от това, че не зачитаме компетентността, че всеки си мисли, че много знае и предприема работи, които не сж от неговата компетентност.

Г. г. народни представители! До войните Дирекцията на статистиката издаде статистика за материалното състояние на нашето учебно дѣло. Ако разгледате тѣзи два големи тома (Посочва ги), ще бъдете поразени от фактите: от първоначалните училища строени специално за училищни заведения, 39% сж хигиенични, 14% полухигиенични и 44% сж нехигиенични. Това е въ първоначалните училища. Въ срѣдните училища — сжщото положение. Тази диаграма ви представлява тази картина. (Показва диаграмата) Тѣзи две стълбци, които виждате, като се турят нагоре, показват нехигиеничните училища, строени от държавата. Ако имаше разумна санитарна политика въ държавата изобщо и училищно-хигиенична политика специално, туй нѣщо нѣмаше да се случи. Ако се заинтересувате да узнаете кубическото съдържание на въздуха въ стаите, въ които стоят нашите ученици, ще бъдете поразени: въ здания, строени за училища, учениците дихат почти наполовина от тоя въздух, който им е нужен. Споредъ тая статистика излиза, че около 220 хиляди ученици стоят въ стаи, въ които нѣма достатъчно въздух и децата положително се троят. Е, моля ви се, учението е засилено, децата умствено се уморяват, троят се въ училището — какъвъ успѣхъ ще искате вие от тях и какъ ще могат да се развиват тѣ и да бъдат нормално здрави? И ако тѣзи дѣца въ продължение на 10—15 години прекарват все единъ такъвъ животъ, не ще съмнение, че тѣзи, които свършват у нас, тѣзи, които сж интелегентята, цвѣтътъ на народа, не могат да бъдат нормално здрави, както физически, така сжщо и умствено. Трѣбва да се има предъ видъ, че нашето поколение не носи въ себе си задатъци за голѣмъ умственъ трудъ и затова ние трѣбваше да приспособимъ европейските програми към нашите условия, към нашия менталитетъ, към нашите наследствени задатъци, а не току-така само да подражаваме. Г. г. народни представители! Преди 27 години, когато съм следвалъ тукъ въ гимназията и следъ това отидохъ въ Университета, оказа се, че азъ въ гимназията съм прекаралъ сжщия университетски курсъ. Пък и сега е сжщото. Гимназията сж претрупана съ много материалъ и мене ми се чини, че ако се направя една анкета, ще се установи, че нашите срѣдни училища имат програми такива, каквито ги нѣма никде.

Искам да обърна вниманието ви и върху следното. Особено е важно значението на програмите въ нашите женски училища. Според хигиената, не могат да бъдат еднакви програмите и за момчетата и за момчетата въ срѣдните училища, защото тѣхниятъ организъмъ е различенъ, защото женскиятъ организъмъ изисква друго отношение към него, както умствено, така и физическо. Азъ ще ви представя една диаграма (Показва я), от която ще видите разликата: червеното стълбче сж здрави момчета, уче-

нички на 10-годишна възраст; синьото стълбче сж момичета, които имат повреда, предизвикани отъ учението. На 13-годишна възраст червеното стълбче се намалва, лопото се увеличава, а на 17-годишна възраст — още повече. Единъ английски училищнъ лѣкаръ, който е наблюдавалъ ученичките, казва: „Учението и възпитанието на девицитѣ въ сегашнитѣ сръдни училища е начало на много страдания на жената презъ всичкото време на живота и не само на жената, ами и на поколѣбията“. И върху това ще трѣбва да се обърне особено внимание.

Както ви казахъ въ началото, нашитѣ първи педагози още до освободението сж обръщали вниманието на изследванята на децата. За съжаление, у насъ туй пѣщо се остави. И какво мислите, че стана? Ако се направилъ една шателна анкета върху развитието на децата, ние ще видимъ, че нашитѣ деца се развиватъ ненормално. Разбира се, и общитѣ условия иматъ значение за това, но училищнитѣ условия допринасятъ още повече за разстройството на здравето на децата. Отъ една малка анкета, която азъ съмъ направилъ миналата година въ едно първоначално училище — анкета, която, между другото искамъ да кажа, искахъ да я разпростра върху по-големъ кръгъ деца, понеже имахъ на разположение 20 души трудови лѣкари, но тогава Министерството на просвѣщението, за съжаление, откажа да даде разрешение да се прави анкета — получихъ следнитѣ данни. Тази картина (Показва я) представлява една диаграма; червеното стълбче — това сж сръдно развититѣ и добре развититѣ деца; зеленото — слабо развититѣ. Това стълбче (Посочва го) сж момчета, а следующето сж момичета. Другата диаграма (Посочва я) показва какъ вървятъ децата отъ първо и трето отдѣления. Следъ една година тѣзи деца азъ пакъ ги изследвахъ и се оказа, че въ ръстѣта много сж увеличени, но телното имъ несотвѣтства на увеличението на ръстѣта. Ширината на гръдитѣ въ повечето отъ тѣхъ не съотвѣтства съ ръстѣта — растятъ тѣнки и високи, слаби и хилави и никой не обръща внимание, никой не се грижи за това подраствашо поколѣние. Наги има програми, занятия и т. н.!

Училищата, както ви казахъ, нѣмаатъ достатъчно въздухъ, а поради липса на помѣщения, обучаватъ се един ученици предъ обѣдъ, а други подиръ обѣдъ. Подиробѣднитѣ занятия сж още по-лоши. Когато въ една родителско-учителска среща азъ казахъ: недейте кара ученицитѣ подиръ обѣдъ да ходятъ на училище, а нека презъ деня да се редуваатъ; презъ време на войнитѣ съратихме програмитѣ и изкарахме при по-съкратени програми — защо не искате и сега да стане това? — Не може, казва, трѣбва да се учатъ; трѣбва програмата да се изпълни. — Но отъ учение безъ здраве нѣма полза. Върна е старата послевидя: въ здраве дѣло, здравъ духъ и здрава мисль.

Искамъ да обърна вниманието ви, че само ако създадемъ една нова здравна училищна политика, можемъ да се надѣваме въ бъдеще, че ще имаме здраво поколѣние, умно поколѣние, което ще може да гради и твори. (Ржкопльскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Тодоръ Димитровъ.

Т. Димитровъ (с. д): (Отъ трибуната.) Г. г. народни представители! Малкото нагледъ членове отъ закона за народното просвѣщение, които се измѣнятъ, засѣгатъ една обширна материя, която по никой начинъ не може да бѣде изчерпана въ продължение на опредѣленото време, толкова повече, че азъ съвършено не мога да се смѣтамъ за напълно компетентенъ по всички отрасли или дѣлове на народното образователно дѣло. При все това съ слабитѣ си сили ще се опитамъ да засегна по-съществениитѣ въпроси тѣй, както азъ ги разбирамъ, и тѣй, както тѣ се пречупватъ въ съзнанието на болшинството отъ българското народно учительство.

Една единствена реформа, която има известна ценностъ, внесена отъ бившия друшбашки министъръ Омарчевски, бѣше поставената отъ него целъ на основното образование. Целта на основното образование, споредъ сега съществуващия законъ за народното просвѣщение, бѣше да се създаде една хармонична личностъ, годна за едно трудово общество. Възражението, което г. министърътъ на народното просвѣщение прави е, че всѣко общество не може да бѣде друго, освенъ трудово, и заради туй той изхвърля тоя терминъ. И когато ние ще настояваме да се възстанови въ целта на основното образование трудовиятъ принципъ, ние ще трѣбва да си изяснимъ, какво разбираме подъ това, защото ще трѣбва да признаемъ, че една голѣма частъ отъ българ-

ското общество не е достатъчно ориентирана върху този пунктъ. Въ съзнанието на мнозина се пречупва, че трѣбва да започватъ училищата съ трудови работилници, тогазъ когато сжщността на реформата или на целта е да се даде тенденция на пѣлото обучение въ основнитѣ училища, тенденция, която ще трѣбва да се спазва, за да дойдемъ ние въ бъдеще до едно училище, което ще изкарва питомци, годни за общественъ животъ. И не трѣбва да ви се види чудно, че онова правителство, което не се съгласява съ подобна целъ на основното образование, може да злоупотѣблява съ програмитѣ, които то ще нарежда. Когатнне настояваме да се вмъкне тоя принципъ, трудовиятъ, ние подразбираме точно програмата, която трѣбва да сжществува въ народнитѣ училища. Материалитѣ, които трѣбва да се изучава, трѣбва да бѣде систематизиранъ, освѣтляванъ и разглежданъ отъ гледна точка на трудовия принципъ. Следователно, всички питомци, които минатъ презъ единъ курсъ на образование, ще трѣбва да бѣдатъ освѣтлени и ориентирани върху бъдещия животъ. Ето това сж главнитѣ, съществениитѣ основания, които ни заставятъ да се застъпваме за възстановяването на този принципъ като целъ на основнитѣ училища.

Не по-малко важенъ е въпросътъ за системата на образованието. Отъ мотивитѣ на г. министра на народното просвѣщение ние виждаме, че той не е ималъ намѣрението да прави реформи, а е искалъ само да направи измѣнения и поправки. И ако той бѣше останалъ последователенъ на себе си, той въ никой случай не можеше да закрива единъ родъ училища и да ги заменя съ други. Защо? Затуй защото, за да може да се замени една система на образование, трѣбва да имаме достатъчно натрупанъ материалъ и дазни, които да сж установили по единъ неоспоримъ начинъ, че тая система дава обратни или отрицателни резултати. Отъ двегодишното приложение на постановлението за реалнитѣ училища съвършено не може да се говори за каквито и да било резултати. И промѣната, която се внася днесъ въ законопроекта, не е обикновено измѣнение, а е една съществена реформа. А всѣки отъ насъ ще се съгласи, че реформитѣ въ образователното дѣло, както и въ всички други области на общественъ животъ, трѣбва да ставатъ следъ дълги и подробни проучвания. Трѣбва да имаме всички теоретически предпоставки, трѣбва да имаме плюсъ туй всички данни и практически резултати, за да можемъ да се доберемъ до едно правилно заключение, въ какво отношение трѣбва да се направи реформа. Нищо подобно не ни се дава нито въ мотивитѣ, нито въ законопроекта. Явчи, че министърътъ се е отнесълъ недостатъчно сериозно къмъ една реформа, която азъ и моитѣ другари отъ парламентарната ни група смѣтаме, че е прибрзана. Реалнитѣ училища може да не дадатъ и този резултатъ, който е очаквалъ тѣхнитѣ автори, но въ всѣки случай промѣната трѣбва да стане, промѣната трѣбва да се наложи, следъ като се е произнесло обществото. Азъ знамъ, че тукъ може да ми се направи възражение, че Висшиятъ учебенъ съветъ, институтъ, който е основанъ при Министерството на народното просвѣщение, е разгледалъ внесениитѣ измѣнения и се е произнесълъ по тѣхъ. Макаръ въ Висшия учебенъ съветъ да влизатъ представители на народното учительство, да влизатъ представители на различнитѣ учебно-възпитателни институти, представители на министерството, все пакъ реформата, която иска да внесе г. министърътъ на народното просвѣщение, изисква думата и мнението на повече общественѣ фактори. Азъ бихъ искалъ, тоя законопроектъ, който ни се внася днесъ, да не бѣде разгледанъ дотогава, докогато не се произнесатъ всички учителски съвети, докато не се произнесатъ всички категории учители и учителски съюзи, затуй защото само тогава може да очакваме измѣненията, които тепърва ще се наложатъ, да бѣдатъ резултатни. Но понеже законопроектътъ е вече внесенъ, а връщане, изглежда, нѣма, ние сме принудени да направимъ разборъ на това, което ни се дава.

Когато г. министърътъ на народното просвѣщение премахва реалнитѣ училища, той ги замѣнява постепенно тамъ, където сжществува самостоятелно, отдѣлни отъ сръднитѣ училища, съ непълни гимназии. Обаче, при редъ условия, непълнитѣ гимназии ще останатъ да сжществуватъ само тамъ, където общинитѣ гарантиратъ напълно въ всѣко отношение издрѣжката имъ. Ако, следователно, една община, погреша материално, по различни причини, не може да издържа непълната си гимназия, министърътъ на народното просвѣщение има картъ-бланшъ отъ закона да я закрие. Тоя начинъ на процедурание, споредъ мене, носи произволи. Не бива да се свързва единъ законъ съ личността на който и да било министъръ, защото зако-

нът не е олицетворение на министъра, законът е олицетворение на един институт. И когато утре един министър, по партизански съображения, пожелае да накаже една община, той ще намърси законно основание да закрие нещплатата и гимназия. Независимо от това, когато вие посегнете на нещплатните гимназии, вие лишавате от образование маса дъца, дъца на маса родители, които не могат по никои начин да дадат едно задоволително образование на своите дъца. Въ всички околийски центрове, въ всички пунктени голъми села нещплатните гимназии ще бъдат закрити, както и г. Сребреник п. Петровъ констатира изрично, че въ югозападната покрайнина се посегна да се закрият две срѣдни училища. Туй ще бъде едно явление широко, то ще засегне много области и ще лиши единъ голъмъ брой отъ българското население отъ едно сносно образование. А ние, като демократичен народъ, сме свикнали съ мисълта, че българскиятъ гражданинъ трѣбва да получава по възможностъ едно задоволително образование, че българската държава, ако щете българското общество, е длъжно да даде всичката си покръпка, за да даде възможностъ на българскиятъ деца да минатъ презъ училищниятъ сградни. По-нататъкъ азъ гъма да говоря по този пунктъ, защото смътамъ, че за васъ въпросътъ се поставя много ясно — че когато министерството пристъпи да закрие редъ нещплатни гимназии, то ще намали броя на децата, които ще добиятъ възможностъ да преминатъ въ гимназиитъ.

Независимо отъ всичко това, реформата, която се внася въ педагогическиятъ училища, ние сжщо не можемъ да я одобримъ. Г. министърътъ на народното просвѣщение смъта, че всички младежи, които искатъ да се посветятъ на учителското звание, ще трѣбва да започнатъ следъ прогимназията да учатъ въ специалното педагогическо училище, така, както то бѣше уредено въ Живковия законъ. Това действително, както се изразява въ мотивитъ си г. министърътъ на народното просвѣщение, е крачка назадъ. Ние сме привърженици — това е преобладаващото мнение на учителството, . . .

Нъкой отъ социалдемократитъ: Не само на учителството.

Т. Димитровъ (с. д.): . . . и не само на учителството, както право забелезва моятъ другаръ — на това, че е достатъчно да се добие отъ българския младежъ едно горедолу сносно общо образование, за да може той само въ две години да добие специалната сръчностъ да бъде преподавател, да обучава по дадени предмети.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Това е невъзможно.

Т. Димитровъ (с. д.): Може, споредъ Васъ, да е невъзможно, но азъ искамъ да ви приведа едно правило, една максима, по-право, която никои не бива да изпуща изъ предъ видъ, а именно, че всѣки добива дадена специалностъ много по-лесно, когато има по-високъ интелектъ, когато е добилъ по-високо общо образование, отъ оня, когото туряте въ едно специално училище безъ да е получилъ по-високо общо образование. Ръководими отъ тази максима, ние искаме педагогическиятъ класове да дойдатъ следъ едно сравнително по-високо общо образование — почти така, както бѣше уреденъ този въпросъ въ закона на Омарчевски. Както следъ реалитъ дохождатъ двата гимназиялни класа, тъй трѣбва следъ нещплатните гимназии или следъ реалитъ, да дойдатъ двата педагогически класа. По тоя начинъ ние ще можемъ да приберемъ въ педагогическиятъ училища децата на много бедни родители. Защото, забележете, г. г. народни представители, въ педагогическиятъ училища постъпватъ предимно дъца на занаятчи, работници, дребни търговци, учители и т. п. Ако вие искате да специализирате, да хвърлите децата на тѣзи бедни родители въ специалните училища още отъ 14-годишната възраст, ще се съгласите, че много мъчно би било да бъдатъ издържани въ педагогическото училище децата на родители отъ околийскиятъ и отъ много окръжни градове, . . .

Г. Пенчевъ (с. д.): И отъ голъмитъ села.

Т. Димитровъ (с. д.): . . . защото тѣхната издръжка ще бъде абсолютно невъзможна, когато, ако специалните класове дойдатъ следъ реалитното училище, следъ VI класъ, родителитъ, изнемогватъ не изнемогватъ, ще могатъ само за две години да издържатъ своитъ дъца. Върху този пунктъ споръ не бива да става — че ограничението, което се налага може би съзнателно, ще спъне твърде много

онъзи младежи, които биха искали да се посветятъ на педагогическото звание. А нашата целъ, целта и на всѣки законодател, не може да бъде друга, освенъ да прибере по възможностъ по-голъмъ брой отъ децата въ специалните училища, което ще бъде възможно, когато се дадатъ всички улеснения, когато се премахнатъ всички пречки, когато се облекчатъ, тъй да се каже, материално родителитъ, децата на които трѣбва да бъдатъ посветени на известна специалностъ. Противното значи да се спъва една целъ, която въ сжщностъ ужъ се преследва.

Другъ единъ принципъ, съ който твърде много се парадира, както предъ българското непросвѣтно общество, така и предъ външния свѣтъ, е принципътъ за задължителното образование. Задължителното образование, и при това безплатно, както знаете, е повела на конституцията. И ако конституцията би се изпълнявала до днесъ, ние щѣхме да имаме едно гражданство на съвършено друго умствено ниво, отколкото то е днесъ. Всевъзможни пречки отъ административенъ характеръ, всевъзможни пречки отъ локаленъ характеръ и егоизъмъ, липсата на каквито и да било средства за издръжката на учителя, липсата на каквито и да било средства за набавяне и снабдяване училищата съ учебни пособия, съ поживища, липсата на хигиенически училища не, липсата на всѣкакви училища въ много пунктове на България сж главната и сжществена причина да не може да бъде осъщественъ до днесъ принципътъ на задължителното образование. Всички ние ще се убедите въ това, ако ви съобща официалните цифри, взети отъ Министерството на народното просвѣщение въ края на миналата учебна година. Отъ 7—14 години, възраст на която децата сж задължени да посещаватъ училищата, подлежащи миналата година 375.800 момчета и 315.800 момичета или всичко 691.600, записали сж се известенъ брой — което не е много важно, защото статистиката на записанитъ е къмъ 15 септември, къмъ първия денъ на учебната година, по-важно е какъвъ брой деца могатъ да останатъ до края на учебната година — отъ които до края на учебната година сж останали 262 хиляди момчета и 208 хиляди момичета или всичко 470 хиляди, т. е. отъ 690 хиляди вържло деца, подлежащи на задължително учение, сж останали до края на учебната година само 470 хиляди; значи точно 220 хиляди деца сж останали вънъ отъ сградата на училището. Може ли при тѣзи фарапанни цифри да се говори, че ние прилагаме задължителното образование, че ние сме създали всички материални условия, за да може да се прибератъ всички деца, които трѣбва да преминатъ презъ училищата? Съвършено не. Причинитъ, както ви казахъ, сж твърде много, но преди всичко, азъ искамъ да спра вниманието ви върху материалните условия.

Предшествуващиятъ ораторъ, по професия струва ми се лѣкаръ, много добре ми изтъкна значението на хигиеничната училищна сграда. Нехигиеничната сграда не само се отразява върху здравословното състояние на децата, не само убива физически и умствено младото поколение, но тя е и една голъма пречка, дето не може да се прибератъ подлежащитъ на задължително обучение деца. Азъ ще ви приведа сжщо така цифритъ, взети отъ министерството за състоянието на училищниятъ сградни. Училищни сградни презъ миналата година е имало въ градоветъ 313, въ селата 3.442, общо 3.755 за първоначалните училища; 110 въ градоветъ и 974 въ селата, всичко 1.084 за прогимназиитъ. Отъ първоначалните училища годни — общи цифри ще ви кажа. — 1.195, негодни 1.544, годни съ поправки 1.016. Процентно негодните училища съставляватъ $\frac{2}{5}$ около 20%, но не трѣбва да забравяте, че и училищата, които биха станали годни при ремонтъ, сж сжщо така негодни, сжщо тъй тѣ могатъ да служатъ за кръма; могатъ да служатъ за дюкянъ, за единъ магазинъ; могатъ да служатъ за изба, могатъ да служатъ за стая за живѣене, по въ никои случай не могатъ да служатъ за зала за обучение. При тѣзи условия, следователно, ние се натъкваме на единъ голъмъ въпросъ, върху който г. д-ръ Руменовъ говори: въпросътъ за израждането на българското поколение. Грижата, следователно, отъ която държавата се дезангажира, би трѣбвало да бъде твърде голъма. Грижата на българското общество, грижата на българската държава трѣбва да бъде, преди всичко, да снабди страната съ годни и хигиенични училищни помѣщения, първото условие безъ което не може да се допуца, че ще бъде приложено задължителното образование и безъ което условие не може да се иска да имаме здраво поколение. И ако днесъ има по-викъ отъ всички страни срещу дефектитъ на училището, срещу дефектитъ на училищната възпитателна система, ако щете, срещу резултатитъ, преди всичко този повикъ

търба да бъде отпавен, адресиран към онзи мѣста и лица, които или сж полагаат твърде малко грижи, или пъкъ се дезангажиратъ по различни съображения. За обществото нѣматъ значение съображенията дали сж държавнически, дали сж финансови, политически или други. Обществото има право да изисква отъ българската държава да се намѣси по единъ ефикасенъ начинъ за построяването, за съграждането на училищни сгради, които биха събрали всички дѣца, подлежащи на задължително обучение, и въ които биха се възпитали дѣца физически здрави и умствено каменни.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Единственото нѣщо, което не ща да отимна съ мълчание, което министърътъ на народното просвѣщение дава положително, това сж училищнитѣ фондове. Азъ бихъ направилъ една конcesия, да се съглася да се намалая постепено разходътъ на държавата за издръжката на училищата само дотолкова, доколкото сж създадени на мѣстото училищни фондове съ достатъчно приходи за издръжката на училищата. Дотогава обаче, докогато училищата не сж снабдени съ училищни фондове, приходитѣ отъ които да могатъ да задоволятъ всичкитѣ нужди на училището, докогава държавата не може да се откаже отъ своята парична намѣса, докогава държавата търбва да субсидира — ако щете тѣй да приемемъ, въ формата на субсидии — въ достатъчни размѣри всичкитѣ училища, за да можемъ да поставимъ нашето училищно образование дѣло на една по-голяма висота. Днесъ при какво положение се намираме? Има ли пужда да казваме, че 60—70% отъ нашитѣ самоуправителни тѣла, отъ общинитѣ, се намиратъ въ единъ финансовъ баякрутъ? Тѣ не могатъ да задоволятъ най-елементарнитѣ нужди на селото, на общината въ благоустройствено, водоснабдително и пр. отношения, а колко повече да дадатъ достатъчно средства за правилното издръжане на училищата. Когато на такива фалирвали общини се отказваме да помагаме, се отказваме да дадемъ средства отъ държавнитѣ, това значи, че ние не даваме достатъчно значение на образованието. Всички други хвалебствия, които се пѣятъ отъ различни посоки, сж само парадирания.

Отъ бюджетопроекта за народното просвѣщение ние ще видите какво дава държавата за издръжката на училищата. Държавата си запазва единъ ограниченъ периметъръ, въ който се смѣта задължена да помага. Това сж поправянитѣ села и сръднитѣ и други специални учебни заведения, а отъ всички други села, отъ всички други заселища, държавата прибира средствата за издръжката на училищата, като изтеглява последниятъ грошъ отъ общинскитѣ каси. Този начинъ на действие, това дезинтересиране, така да се каже, отъ уредбата на училищното дѣло, води къмъ лошъ резултатъ. Ние можемъ да имаме полуграмотни хора, ние можемъ пакъ да парадирваме предъ външния свѣтъ, че 90% отъ населението въ България е грамотно, но ние не можемъ да имаме граждани разумни, интелигентни. Когато ние не създаваме материални условия, когато ние не подкрѣпиме изнемогващитѣ общини, когато обществото не види, че държавата полага всичкитѣ грижи за образованието, обществото, и то се дезинтересира, и то не дава цена, по достоинство, на училището и на носителитѣ на образованието.

Стигамъ до другъ единъ пунктъ, върху който, изглежда, въ днешната Камара нѣма разногласие. Това е въпросътъ за материалното подобрене на учителитѣ и за стабилизиране на тѣхното положение. Всички пожелания за подобрене материалното положение на учителитѣ и за тѣхния служебенъ стабилизирателъ време е да се превърнатъ въ реалностъ. За съжаление редъ години не, отъ освобождаването насамъ, българскитѣ управници не сж вземали достатъчно сериозно аделитѣ, протеститѣ на българското народно учительство и сж го оставили да изнемогва въ една невиджана и нечувана мизерия. Който днесъ отъ българскитѣ граждани се осмѣли да каже, че българскитѣ учители, отъ които се изпеква твърде много, е възнаграденъ задоволително, той или профанъ или единъ злодей, защото той внася една отрова въ обществото, той подхранва инстинктитѣ и егоизма на тѣлитѣ, за да може учителитѣ да бъде по-лесно копрометиранъ и доубитъ. Българскитѣ учители заслужава по друга участь. Ако българскитѣ учители днесъ проявява известни отрицателни черти, ако въобще до днесъ е проявявалъ една дейностъ, която не се явява много обществени и политически сръди, за това, преди всичко, сж виновни политически фактори. Защото докогава, докогато на българския учител не се гарантира една безпечностъ, докогато не му се осигури една задоволителна и комфортна обстановка,

Министър-председателъ А. Ц. Цанковъ: Разкошна!

Т. Димитровъ (с. д.): Не разкошна — комфортна. — . . . дотогава, докогато българскитѣ учители не бѣде освободенъ отъ грижата за утрешния день — дотогава ние нѣмате право да изисквате отъ българския народенъ учител да проявява дейностъ безукоризнена. Единъ учител може би нѣма да ви каже тѣзи думи, защото ще се стѣснява отъ смѣха, съ който ще бѣде посрещнатъ отъ околнитѣ мѣста; той ще се движи и отъ скруполи, които твърде много му пречатъ. Но единъ народенъ представител, който е живѣлъ дълги години въ мизерия като учител, има смѣлостта да ви каже, че дотогава, докогато не се гарантира едно спокойствие, едно реално обезпечение на българския народенъ учител, българското общество и българскитѣ политически фактори нѣматъ абсолютно никакво право да изискватъ отъ него повече. Можете ли ние да си представите въ каква обстановка, при какви хигиенични условия е поставенъ народниятъ учител? Да отваря 5 часа гърлото си, за да погълща милиарди-милиарди микроби! Можете ли ние да си представите, какъ той презъ пелия зименъ сезонъ, е принуденъ да погълща пушеци, кълба отъ димъ? Можете ли ние да си представите, какъ той е принуденъ да се подлага всѣкчасно на простудяване, вследствие междинитѣ, пролуки и ступенитѣ прозорци? Всички тия условия създаватъ въ учителевата душа една злоба и едно отчаяние: злоба противъ тѣзи, които не искатъ да се влупчатъ въ неговитѣ копнежи, въ неговитѣ вопли, и отчаяние най-после, поради факта, че българскитѣ политици и държавници не се смияватъ, за да разбератъ неговото положение.

Чухъ апела, доброто пожелание на нашия колега г. Славеико Василевъ: „Чл. 82, прословутиятъ чл. 82“ — мисля, че по сегашната номерация става чл. 76 — „ще остане дотогава, докогато въ България не настѣжи омилротворение, но“ — пожелава той — „министърътъ, при настѣжило спокойствие, да се не ползва отъ него“. Законодателствование съ апели и пожелания не се върши. Законътъ търбва да бѣде прецизенъ и ясенъ.

Тукъ азъ искамъ да спра вниманието на народното представителство върху чл. 82, защото останахъ съ впечатлението, че мнозина, неосветенитѣ въ тая областъ — ще ме извините за израза — смѣсватъ желанието на учителството да се премахне чл. 82 съ нѣкакво ужъ желание на учителитѣ да бѣдатъ наказвани.

Г. Пенчевъ (с. д.): И неуволнявани!

Т. Димитровъ (с. д.): Нише подобно. Не сме ние, не сж и ръководнитѣ лица на учителскитѣ съюзи и организации, които ще искатъ да менажиратъ престѣпницитѣ въ обстановка си сръда. Ние искаме всички престѣпници, които манкиратъ на служебния си дългъ, всички, които вредятъ — да се изразя ако щете по тая терминология, която се употрѣблява въ законопроекта — да бѣдатъ наказвани. Но какъ? Да бѣдатъ наказвани по дисциплинаренъ редъ, да бѣдатъ наказвани чрезъ институтитѣ дисциплинарни комисии, които сж учредени и осветени въ нашия законъ. Ние можете да включите въ предшествующия чл. 81 така сжщо и тѣзи простѣпки, които фигуриратъ въ чл. 82. Но за всички деяния — за угода на нѣкои ще кажа за всички злодеяния — учителитѣ търбва да бѣдатъ наказвани само по дисциплинаренъ пкътъ. Не е ли гаранция това, че дисциплинарната комисия, въ която влиза единъ короненъ съдия, единъ окръженъ съветникъ, единъ общински съветникъ — влизатъ, значи, представители на самоуправителнитѣ тѣла, на мѣстнитѣ училищни власти и представителъ на държавата — че тя ще се произнесе обективно върху изнесенитѣ обвинения срещу когото и да било, и че тя по достоинство ще произнесе своето решение, даже и по най-леки простѣпки? Азъ съмъ може би единъ отъ тѣзи учители, които сж наказвани твърде много въ мизерията — на нѣколко пкти съмъ уволняванъ административно и дисциплинарно. Но когато азъ въ 1915 г. търбваше да бѣда съденъ дисциплинарно, то не значеше, че азъ ще се освободя, както ме освободиха. Толкозъ повече, че има две инстанции — окръжна дисциплинарна комисия и висша дисциплинарна комисия при министерството, и ако окръжната дисциплинарна комисия се повлияе отъ каквито и да било мѣстни съображения, висшата дисциплинарна комисия при министерството нѣма да се повлияе. Гаранцията, следователно, за държавнитѣ фактори е твърде голѣма, че престѣпниятъ учител нѣма да остане ненаказанъ. И ако единъ министъръ, като днешния министъръ на народното просвѣщение, продължава да държи за чл. 82, да

свързва името си с името на единъ Омарчевски, азъ мисля, че това не прави честъ на едно министерство, което иска да минава за прогресивно, толкова повече, че министърътъ на народното просвѣщение нахожда отъ учителскитѣ срѣди въ най-широка смисълъ на думата. Чл. 82 трѣбва да бъде задръжанъ въ архивата, . . .

Г. Пенчевъ (с. д.): Трѣбва да бъде погребанъ.

Т. Димитровъ (с. д.): . . . неговата слава нека да принадлежи само на дружбашиятъ министъръ. (Ржкопльскания отъ социалдемократитѣ) Административно учителътъ и всѣки чиновникъ не бива да бъде наказванъ. Учителътъ и държавнитѣ служители трѣбва да бъдатъ наказвани само дисциплинарно. Българското общество трѣбва да свикне да вижда въ лицето на държавнитѣ служители не парии, а граждани съ равни права. И когато българското общество свикне да гледа така, то лесно ще се примири съ мисълта, че не бива единъ учител или единъ държавенъ служител да бъде изхвърлянъ по каприза на единъ селски думбазъ, както се изрази тукъ г. Славейко Василевъ, на единъ пѣдаръ, или на единъ министъръ, или на единъ политиканъ. Българскиятъ държавенъ и общественъ служител трѣбва да бъде пощаденъ. Неговото име и честъ трѣбва да бъдатъ щадени, а особено, подчертавамъ, името и честта на българския учител, подъ ржката, подъ устата и подъ примѣра на когото ние очакваме да избѣжатъ достойни български граждани.

Ще се спра върху другъ единъ въпросъ, който на пръвъ погледъ не е тъй важенъ — безспорно, не е до такава степенъ важенъ — но който също така трѣбва да бъде погледнатъ и разгледаванъ сериозно. Доколкото чухъ, никой отъ досега говорившитѣ не се спре върху този въпросъ: административното или учебно-възпитателната работа на институти при Министерството на народното просвѣщение. При Министерството на народното просвѣщение още отъ 1910 г., г. Мухановъ, въ качеството си министъръ на народното просвѣщение учреди единъ висшъ учебенъ съветъ, на който функциитѣ сж ограничени. Той нѣма право на инициатива, той не може да има решающъ гласъ, обаче той е съ компетентия да се произнася по всички училищно-просвѣтни въпроси, съ мнението на който министърътъ на народното просвѣщение трѣбва да се справи. Разбира се, че на министра е резервирано правото на „вето“; той не е задълженъ да приеме безусловно изказанитѣ мнения и взетитѣ решения. Въ всѣки случай ние ценимъ този институтъ заради туй, защото взетитѣ решения и изказанитѣ мнения въ този учебенъ съветъ ставатъ обществено достояние и когато единъ министъръ ще пожелае да дезавуира Учебния съветъ, той ще бъде подложенъ на обществената критика. Значението, следователно, на Учебния съветъ е обществено; обществото влиза, тъй да се каже, въ контактъ чрезъ печата съ висшитѣ органи по Министерството на просвѣщението. За да може, обаче, Учебниятъ съветъ да изиграе оная роля, която привидно законоподателтъ му приписва, той ще трѣбва да има малко по другъ съставъ. Днесъ въ Висшия учебенъ съветъ съотношението между изборнитѣ членове и назначаванитѣ отъ министъръ е въ полза на последнитѣ. Споредъ измѣненята, които предлага г. министърътъ на народната просвѣта Висшиятъ учебенъ съветъ се състои отъ 16 души членове по право, безъ изборъ, отъ 14 души представители на другитѣ министерства и Св. Синодъ, и само 15 души избрани учители отъ 3-тѣ категории: първоначални, прогимназиални и гимназиални — едно съотношение, което съ нищо не може да бъде оправдано. Ако Министерството на народното просвѣщение е почувствувало нужда отъ създаването на този институтъ, единственото главно съображение, което въ миналото го е ржководило, е било да чуе непосредствено мнението на представителитѣ на българското народно учителство. И когато ние виждате, че представителитѣ на българското народно учителство иматъ единъ миньоренъ гласъ, или по-право, тѣхнитѣ гласъ нѣма да бъде чутъ, а ще бъде задушенъ отъ гласа на тѣзи, които по право влизатъ и на тѣзи, които министърътъ си избере — и отгоре на всичко министърътъ на народното просвѣщение ни дарява съ представителни на Св. Синодъ — ние можете да разберете какво значение има това за Висшия учебенъ съветъ и какъ се деградира неговата роля.

Въ Висшия учебенъ съветъ и въ училищнитѣ настоятелства нашиятъ министъръ на народното просвѣщение иска да намѣси — може би въ хармония съ г. Данашиновъ — и църквата. Ние си спомняте, г. г. народни представи-

тели, отъ недалечното минало, че около въпроса за програмата въ първоначалнитѣ училища, около въпроса специално за преподаването на Законъ Божи, се водиха дълги публични дискусии. Това бѣше единъ много парливъ общественъ въпросъ, който възбуди както учителството; така и известни слоеве отъ обществото. Тѣзи публични дискусии, които се водѣха, не бѣха предизвикани отъ нѣкакъвъ си антагонизъмъ между учителя и свещеника, но тѣ бѣха предизвикани отъ искреното убеждение верѣтъ учителството, че религията не бива да се намѣсва въ работата на училищата. И азъ се удивлявамъ, когато единъ министъръ на просвѣщението, заедно съ единъ професоръ пледиратъ днесъ за възстановяването на известни права на духовенството въ уредбата на училищата. Удивлявамъ се, казвамъ, затуй, защото ние знаемъ също така дългитѣ борби, които сж водени въ европейскитѣ държави, и специално въ Франция, противъ професионалното образование, за свѣтското образование и за раздѣлката на църквата отъ държавата. Днесъ ние въ малката България, отишла въ това отношение наредъ съ културнитѣ държави, сме изправени предъ желанието отъ страна на отговорни фактори да се повърнемъ назадъ. И действително, това е една крачка назадъ, както се изразява самъ г. министърътъ на народното просвѣщение въ своитѣ мотиви.

Г. Пенчевъ (с. д.): Безъ всѣкаква нужда.

Т. Димитровъ (с. д.): Отъ гледище дори на интереситѣ на църквата, народното представителство по никой начинъ не бива да допусне това. Защото, както ще бъдатъ обезпозковани учителитѣ при контакта, който ще иматъ учителътъ и свещеникътъ, така също ще бъдатъ обезпозковани и свещеницитѣ. Взаимната вражда между училището и църквата е неминуема, неизбѣжна. Отъ тая взаимна вражда нѣма да спечели нито училището, нито църквата. И азъ мисля дори, че ако има въ Св. Синодъ по-умни хора, по-умни ржководители, тѣ сами биха пожелали да изразятъ желанието си да се оттегли тѣхнитѣ представители, да не влизатъ никѣде свещеници въ училищнитѣ институти, защото, както ви казахъ, не е отъ интересъ нито на училището, нито на църквата, нито на обществото, да ставатъ свидетели дори на едни разпри съвършено безпролезни, дори вредни. Тукъ мисля дори, че ще се разбере въ тоя пунктъ и съ г. Сребренъ п. Петровъ, защото, доколкото азъ разбрахъ, понеже моятъ колега Георги Пенчевъ не разви подробно мисълта си, а само я лансира, може би това е създало недоразумение. Когато всички ние пледираме, щото свещеникътъ да не влиза въ училищния институтъ, ржководимъ се отъ единичното желание да има паралелна хармония въ дейността на едниятъ и другитѣ. Но поставяте ли ги наедно, повтарямъ, бждете увѣрени, че ще се породятъ конфликти, които ще бждатъ вредни и за едниятъ, и за другитѣ институти, и за обществото.

Тукъ à propos ще спомена за училищното настоятелство или за правото на женитѣ, които сж навършили 25 години, съ срѣдно образование, че иматъ право да бждатъ избрани въ училищното настоятелство. Навремето си още, когато това положение се узаконяваше, учителството въ България и известни политически срѣди заявяваха, че това е аномалия. Женитѣ, съ срѣдно образование макаръ, да иматъ право да бждатъ избираеми, а да нѣматъ право да бждатъ избиратели — това е едно законодателствуване съ главата надолу. И азъ се възползвамъ отъ случая да се обърна къмъ народното представителство, щото законодателното предложение, което е внесено отъ известни депутати за измѣнение нѣкои членове отъ избирателния законъ, да се допълни, то въ комисията съ едно измѣнение на избирателния законъ, да се дадатъ избирателни права и на женитѣ поне за училищнитѣ настоятелства.

Х. Димитровъ (з): Ще втасаме тогава — това ние е ексайт!

Т. Димитровъ (с. д.): Азъ искамъ да вървимъ по пътя на постепеността — чувамъ тукъ да се казва това да бжде за всички избори. Не че ние сме по принципъ противъ, но нашата мисълъ е, че всички български граждани отъ двата пола трѣбва да иматъ равни политически и граждански права, толкова повече, че въ всички европейски държави почти днесъ се осъществява принципътъ на политическото равноправие и, следователно, нѣма да има абсолютно никаква пречка, освенъ въ мѣглитѣ съзнания на известни политически кръгове. Азъ мисля, че е време, ако не приемете общо за всички избори, да при-

емеде поне за училищнитѣ настоятелства, като първа крачка, като първа стъпка, дори ако щете като опитъ, да се даде избирателно право на женитѣ въ България. Единъ мотивъ поведе за това е фактътъ, че женитѣ сж по-добри възпитателни, че женитѣ и майкитѣ сж, които се интересуватъ много повече отъ училищни и възпитателни въпроси, отколкото мъжетѣ, не затова само, защото тѣ притежаватъ матерински чувства, но още и заради туй, защото тѣ не сж се впуснали въ вихъра на борбата, въ вихъра на живота и, следователно, тѣ иматъ много повече спокойни часове, за да мислятъ върху чисто възпитателни въпроси, когато, за съжаление, ние, българскитѣ граждани, принудени да живѣемъ въ едни крайно мизерни условия, отклоняваме вниманието си и изчерпваме времето си въ твърде много празни работи. Така че поради този мотивъ и при факта, че въ всички европейски държави, на които обичаеме на дума да подражаваме, е въведено избирателното право на женитѣ, азъ мисля, че народното представителство сериозно ще вземе подъ внимание това предложение, за да се възползува отъ днешната сесия и внесе измѣнение въ избирателния законъ.

Върху много дребни въпроси, които избилствуватъ въ внесенния законопроектъ, азъ нѣма да се спирамъ, защото схващамъ, че дебатитѣ на първо четене трѣбва да се движатъ въ общи рамки, въ общи линии и защото имаме възможностъ при второто четене да внасяме предложения, ако не бждатъ възприети отъ комисията. Затова, за да не отекчавамъ народното представителство, азъ смѣя да заявя, че по главнитѣ и съществени въпроси, тѣй както съмъ ги разбралъ, азъ нахвърлихъ мисли, които могатъ да не бждатъ добре аргументирани и напълно развити, но въ всѣки случай, които ще възбудятъ интересъ въ народното представителство.

На края не мога да не пожелаая: преди всичко народното представителство трѣбва да се издигне надъ цинфритъ, за който твърде много държи министърътъ на финанситѣ, и ще трѣбва да се спре върху гошмитѣ и съществени въпроси на народното образование. (Ржоплъгсканя отъ социалдемократитѣ и отъ д-ръ Н. Сакаровъ)

С. п. Петровъ (д. ст.): Г. председателю! Позволете ми да задамъ единъ съвсемъ невиненъ въпросъ на г. Тодоръ Димитровъ.

Председателъ: Това не се позволява по привалника.

С. п. Петровъ (д. ст.): Щѣхъ да го попитамъ, дали имаме училищни сгради . . .

Председателъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Киселовъ.

Но понеже той ще говори повече отъ половинъ часъ, а часътъ е 8, затова азъ моля народното представителство да реши продължение на дебатитѣ следъ 8 часа, додето се изкажатъ записанитѣ оратори. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събраниято приема.

Обаждатъ се: До кога ще продължава заседанието?

Министъръ председателъ А. Ц. Цановъ: Докато се изкажатъ записанитѣ оратори: г. Киселовъ и г. Дялиновъ.

М. Дялиновъ (в): Въпросътъ се отнася за народната просвѣта — защо нощно време да говоримъ по него?

Председателъ: Отъ 8 до 10 часа вечерта. Не е нощно време, г. Дялиновъ. (Глъчка) Моля, тишина, г-да!

Х. Киселовъ (д. ст.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Единъ новъ лозунгъ, който не слиза, тѣй да се каже, отъ нашата обществена сцена, това е лозунгътъ за обнова. Но въпросътъ е: отъ къде ще трѣбва да дойде тази обнова? Отъ нѣщо съвсемъ старо, ново нѣщо не става. Гърбнитѣ гробницата ще ги изправятъ. Когато говоримъ за обнова, ние трѣбва да хвърлимъ погледа си именно къмъ онази страна, откъдето ще дойдатъ нови струи въ нашия общественъ животъ. Ние не можемъ да говоримъ за обнова въ нашия общественъ животъ дотогава, докогато не обърнемъ внимание за отхраната на онѣзи подраствающа поколѣния, които ще дойдатъ на смѣна на сегашнитѣ, които ще трѣбва да се приобщатъ съ задачитѣ на сегашното време, да поематъ идентъ и идеалитѣ на туй време и да продължатъ културната работа. Затова грижитѣ за подрастващето поколѣние сж грижи отъ първостепенна важностъ за общественя животъ на единъ на-

родъ. И когато се слага въпросъ за организацията на образователното дѣло, особено следъ моментъ, каквито ние преживѣхме презъ време на голѣмата война, следъ време на една покруса, следъ време на единъ антикултуренъ режимъ, който унищожи почти до основата всичкитѣ прояви на нашия културенъ животъ, сега, казвамъ, е важниятъ моментъ да си дадемъ смѣтката, какъ трѣбва да се организира правилно образователната работа, за да подготвимъ подрастващото поколѣние за утрешния день. Но въ такъвъ случай, понеже ние признаваме, че нашиятъ животъ е боленъ и, следователно, нашето училище, като издѣлка отъ този животъ, и то има своитѣ отрицателни страни, за да може правилно да се организира образователната работа и подготовката на младитѣ поколѣния, ще трѣбва точно да се опредѣли диагнозата, защото, както казва г. министърътъ на просвѣтата въ мотивитѣ на законопроекта, грѣшкитѣ не сж толкова грѣшки на училището, а сж грѣшки на онѣзи, които не сж знаели какъ да го водятъ, или сж го тикали въ погрѣшенъ пътъ. И затуй, въ този моментъ, азъ смѣтамъ, че намъ, на народното представителство, се налага да преценимъ цѣлния досегашенъ опитъ, да опредѣлимъ диагнозата и да начертаямъ поне дебелитѣ линии, по които нашата училищна политика ще трѣбва да върви.

Е добре, г. г. народни представители, кои сж недостаткитѣ на сегашното училище, които се лочатъ? Тѣ могатъ да се сведатъ къмъ нѣколко. Г. г. народниятѣ представители, които говориха преди мене, се изразиха за това по различни начини. Напр. едни подчертаватъ това, че нашето училище не дава характери, други казаха, че не давало мирогледъ, трети казватъ, че не давало религиозно-нравствено възпитание, четвърти казватъ, че не насаждало патриотиченъ духъ — всички искаятъ отъ нашето училище по нѣщо. Но въпросътъ е, че никой не си дава смѣтка, докъде може да се простира влиянието на това училище. Защото ние отдавна сме преживѣли това схващане, че училището е всемогъщо. Въ време, когато Лайбницъ казваше: „Дайте ми училището въ ръцетѣ и азъ, въ продължение на единъ вѣкъ, ще ви промѣня цѣлия свѣтъ“. Сега не се гледа така, защото се знае, че влиянието на училището върху възпитанието на детето е ограничено, че донрай него има цѣлъ редъ фактори, и че когато се търсятъ отговорности, тѣзи отговорности трѣбва да се сподѣлятъ, ако искаме да бждемъ справедливи, и тогава нѣма да попаднемъ въ това положение, че десетки години нашето училище да бжде въ положение на библиската блудница, противъ която всѣки може да хвърли камъкъ. И затуй, казвамъ, докъде може или се простира това влияние?

Г. г. народни представители! Обръща се вниманието върху следующото, че обществото е единъ организъмъ, подобенъ на растителния или животинския организъмъ, че както въ растителния или въ животинския организъмъ има единъ постояненъ, непрекъснатъ процесъ на изхабяване и на възобновяване, а именно старитѣ клетки излизатъ отъ употребление и се замѣстватъ съ нови, така и въ общественя организъмъ ние имаме една вѣчна, непрекъсната смѣна, унищожение и възобновяване, което се изразява чрезъ процеса на раждането и на смъртта. Но както въ растителния или въ животинския организъмъ новитѣ клетки се получаватъ чрезъ храната, но тая храна трѣбва да се асимилира отъ самия организъмъ, така също старитѣ поколѣния, които напускатъ сцената на живота, се замѣстватъ съ нови, но новитѣ поколения ще трѣбва да асимилиратъ създаденото отъ старитѣ поколѣния, защото, ако не стане това, тогава невъзможно е общественъ прогресъ. Всеко ново поколѣние би започвало отъ „а“, отъ начало и неговиятъ опитъ би се свършилъ съ неговата смъртъ, и ако не става това, ако е възможенъ общественъ прогресъ, то се дължи именно на туй, че новото поколѣние не започва отъ началото, а напротивъ, то се приобщава съ идеитѣ, мислитѣ, чувствата, желанията, вѣрванията на своитѣ предходници, възприема ги и продължава да ги усъвършенствува по-нататкъ. Това е единъ процесъ на асимилиране, това е образователната работа. Вѣрно е, че тая образователна работа може да се извърши и сама, но също така е вѣрно, че училището, като образователенъ факторъ, съдействува, щото да се ускори тоя процесъ на асимилиране, като същевременно се извърши и по-правилно. До тукъ се простира влиянието на училището, а тамъ — не искаме да се простирамъ въ подробности — тамъ иматъ влияние цѣлъ редъ фактори, и когато говоримъ за отговорности, ще трѣбва тия отговорности да бждатъ сподѣляни отъ всички, които иматъ прѣстъ въ образователната работа, особено отъ държавата. Заради туй азъ искахъ съ тия разсъждения да поч-

чертата, че ние искаме много повече отъ училището отколкото то, по силата на своята природа, е въ състояние да даде, и затова, въ преценката на неговата работа, ние сме твърде несправедливи, затуй се сочатъ въ него цѣль редъ неправилности, недостатъци — едни се посочиха, други се премълчаватъ или се разнасятъ чрезъ печата.

Говори се, г. г. народни представители, че въ България имаме ученъ пролетариатъ, че въ България училището създава негодни за живота хора. И макаръ да не е казано въ мотивитъ на законопроекта, но то се вижда на друго мѣсто — въ бюджетопроекта, където се посѣга да се закриватъ цѣль редъ училища. Въ малка България излизатъ отъ образовани хора! И азъ много пъти се чудя на ония, които поддържатъ тази теза, защо не се съити досега да помогнатъ господата отъ Висшия стопански съветъ да организиратъ износа на този излишенъ артикулъ, а г. министърътъ на финанситъ да го обложи съ износно мито, та по таятъ начинъ да се подобри финансовото положение на България и да се стабилизира курсътъ на българския левъ! (Смѣхъ и ржкопльскания отъ лѣвицата) Г-да! Ако имаме толкова много образовани хора, азъ питамъ: какъ сж учителитъ, какъ сж лѣкаритъ, какъ сж техникитъ, какъ сж инженеритъ? Ние нѣмаме, г-да, умстванъ пролетариатъ, ние въ България имаме пролетариатъ въ умствено отношение. (Смѣхъ и ржкопльскание отъ лѣвицата) Когато се говори, че у насъ има толкова образовани хора, че образованието тече просто изъ крачолитъ на панталонитъ, чудя се и се мая, какъ тази малка България досега да не пѣтъ. Това е едно заблуждение, което трѣбва изцѣло да отхвърлимъ.

Има и други недостатъци образованието. Г. Мишайковъ се доближи до едни отъ тѣхъ, сжко и г. Василевъ. И азъ ще ви обрна вниманието на него. Каза се характеръ нѣма, мирогледъ нѣма у свършилитъ училището. Вѣрно е. Професоръ Паулсенъ, излизай отъ селска срѣда, познаващъ хубаво живота, въ едно съчинение прави разсжждения върху етическото значение на образованието. Тамъ той прави разлика между невежа, образованъ и полуобразованъ. За невежата казва: „Прости му Господи, чо не знаеть чо творитъ“, и ако той направилъ грѣшка, отъ неведение е. Кой е образованъ човѣкъ? Човѣкъ, който има знания. Но не само това. Знания сж нужни и трѣбватъ тѣзи знания да сж систематизирани въ форма на мирогледъ — това, което каза г. професоръ Мишайковъ. Да има човѣкъ мирогледъ, значи еднакви събития, и еднакви прояви въ живота да си ги обяснява по единъ и сжщъ начинъ, а не „и овде то клаешъ, и овде го клаешъ“. А щомъ си обяснява явленията и събитията по единъ и сжщъ начинъ при еднакви, аналогични условия, той поставя еднакво, той е характерен, а не „ке ми дасъ пари, ке се сторамъ бугаринъ“. Постоянството на волята се нарича характеръ. Образованиятъ човѣкъ знае, че неговиятъ мирогледъ е нѣщо ценно, че той е плътъ отъ неговата плътъ и кръвъ отъ неговата кръвъ. Той знае какъ се добива мирогледъ, той цени възгледитъ на другитъ, той е толерантенъ, той е скромненъ, той може да се оприштитъ на единъ кжсъ олово, който спуснатъ въ водата, потъва на дъното и не се вижда.

Но лошото е, че ние имаме сега единъ продуктъ на новото време — това е полуобразованиятъ човѣкъ, потурнякътъ въ днешното културно общество. Нали казватъ: „Да пави Господъ не отъ турчинъ, а отъ помакъ“. Характерно за този типъ, плодъ на новото време, е че има отъ тукъ отъ тамъ знания, той точи избришимии фрази, знае всичко, което има на небето, на земята, подъ земята и въ водата. Той е микроорганизъмъ, „чипяче“, да го наречемъ съ думитъ на Михайловски, но претенциитъ му сж обратно пропорционални на силитъ му, и понеже амбициитъ му сж голѣми, за него нѣма простени и непростени средства. И докато образованиятъ човѣкъ е единъ кжсъ олово, който пуснатъ въ водата, потъва, полукултурниятъ може да се сравни съ празна кратуна, която всѣки моментъ изплува на повърхността. И когато професоръ Паулсенъ говори за него, той казва: „Това е опасниятъ човѣкъ“. Него ще го срещнете, казва Паулсенъ за Германия, и на търговската маса, и на депутатската банка, и на министерското мѣсто, и на учителската катедра и на черковния амвонъ“. Ако е така, г. г. народни представители, за една Германия, страна съ наука, съ искусство, съ култура, ами какво представлява нашата бедна България? Азъ мисля, че нѣма нужда отъ диогеновъ фенеръ, за да намѣримъ навсѣкжде у насъ този опасенъ човѣкъ. Това бѣ и въ миналото, преди войната, и въ време на войната. Но следъ войната, следъ оная прозна катастрофа, която претърпѣхме, благото се разтѣри и на повърхността излизе утайката,

залъ цѣлия нашъ животъ и обществената атмосфера се отрови. Това бѣ презъ времето на антикултурния дружбашки режимъ, когато тоя типъ антикултурни хора изплуваха на повърхността и се наставиха въ всички учреждения. Дали училището е виновато, г-да, за това или е виновата една власт, която отвори парскиитъ двери на разхищението на народнитъ блага? Тогава този дружбашки полукултуренъ типъ можеше да стане даже и папа, стига да има кой да го назначи, безъ да знае дали папата е мъжко или женско? (Смѣхъ и ржкопльскания) Има недостатъци напшатъ училищентъ животъ. Но, г. г. народни представители, не е виновато огледалото, когато мутрата е крива. Но този фактъ, че училищното образование има недостатъци, е всеобщъ, а не е само български продуктъ. На други мѣсто не искатъ да затварятъ училищата, защото това е една непригодна рецелта. То значи да се извадитъ на разпогледия очитъ, защото гледаатъ на криво. Тамъ прибѣгватъ къмъ по-сериозни мѣрки. Клинтъ съ клинтъ се избива. На лошото образование противоядието е чисто, правилно образование. Ако това е въ други страни съ по голѣма опитност, съ повече средства, съ по-правилна организация на училищното образование, какво е у насъ? Какъ да говоримъ ние спокойно за нашето училищно образование?

Напримеръ у насъ ние сме имали миналата година подлежащи на задължително учение деца отъ 7 до 14 годишна възраст 691.210, а сж останали въ училището 633.495, или въ богоспасаема България вътъ отъ училището миналата година сж останали 57 хиляди деца кръжо.

Д. Нейковъ (с. д): Само въ началото на годината.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: По миналата година бѣха 100 хиляди — два пжти повече. И това е единъ напредѣкъ.

В. Георгиевъ (д. сг): (Къмъ Х. Киселовъ) Много деца свършватъ на 11 години. Мисълъта ти тукъ не е права.

Х. Киселовъ (д. сг): Азъ изразявамъ мнението на радикалната парламентарна група. Ако искате, слушайте ме, ако не искате, то е вава работа. Г-да! При това положение, при лошитъ училищни сгради, при кжсата учебна година, при липсата на пособия и при постановеното гонение на учителитъ какво искате отъ българското училище? Азъ ще ви приведа мнението на Керценшайнеръ, теоретикъ, педагогъ и практически деецъ, на когото се дължи организацията на учебното дѣло въ Мюнхенъ. Тамъ задължителното учение е седемъ години, както каза г. Славеико Василевъ. Три години, следъ като децата сж свършили училище, правена е анкета, за да провѣрятъ какво е останало отъ знанията, които германското училище дава на тия деца. И какво се указа? Ето какво е мненното на Керценшайнеръ. „Следъ три години тия деца приличаха на лошо гледжосани сждове; достатъчно е било да останатъ три години подъ възпанието на вѣтъра и влагата, за да се разпукатъ и отпадне цѣлата глечъ“. Това остава отъ организираното германско образование. А какво искате да остане отъ нашето? Та какво сме дали? На много хора у насъ, получили не първоначално, а срдѣно и висше образование, които заематъ известно обществено положение, като имъ вземете пагонитъ — умрѣли като личности. Вземете му шинела — умрѣлъ като Акаки Акакиевичъ, изгубилъ образъ и подобие Божие. Вжда се, че животътъ ги е изтѣркалъ. Това е действителното положение и то ни кара дълбоко да се замислимъ върху неджзитъ на нашия образователенъ животъ и средствата, чрезъ които ще трѣбва да се подобри този образователенъ животъ.

Отивамъ по-нататѣкъ. Въпросътъ е какъ да заздравимъ този животъ. Азъ не си правя иллюзията, че ние можемъ да наредимъ нашия училищенъ животъ следъ тази преживѣна катастрофа съ малкото средства, които ние можемъ да имаме на разположение; азъ, казвамъ, не си правя иллюзия, че ние можемъ да наредимъ нашето образователно дѣло образцово, но има минимални изисквания, безъ които въ живота не може да се мине. За да запазимъ нашия културенъ животъ минимално се иска: да имаме учители, мѣсто, където да учимъ — училище сносно — и горе-долу пособия.

Учителътъ. За да имаме добъръ учителъ, ще трѣбва не само да бжде добре подготвенъ, но ще трѣбва да бжде поставенъ материално добре, ще трѣбва да бжде добре платенъ. Г. г. народни представители! Въ края на 1922 г. английскиятъ общественникъ Блайсфордъ предприема една обиколка въ срдѣна Европа и въ Виена се срѣща съ бившия народенъ комисаръ по народната просвѣта въ съветската република на Бела Кунъ. Започва се разговоръ. Съветскиятъ комисаръ казва: „Социалната революция се

намира в състояние на передишка, но ще дойде време, когато Русия ще навърши силите си върху цѣлия свѣтъ и тогава ще настъпне една жестока борба, която ще продължи най-малко едно поколение, и тогава в цѣлия свѣтъ ще настъпне една нощ, ще настъпне една интелектуална мустия; — това време ще напомни може би времето на Римската империя следъ нахлуването на варварите. Но Блайтсфортъ му казва: „Чухъ революционеръ, а азъ бихъ искалъ да чуя учения, азъ бихъ искалъ да попитама бившия доцентъ на Хайделбергския университетъ, какъ така иска да ускори една борба, която да доведе края на културата“. Коммунистическия комисаръ казва: „Култура! Ние нѣмаме култура, а имаме само възпоминание за културата, доколкото тя се пази въ рафтоветъ на библиотеките въ формата на съчинения или партитури, и въ художествените галерии въ формата на художествени произведения, но нашите деца, които сж родени презъ войната и следъ войната, нѣма да иматъ и това възпоминание, защото култура имаше благодарение на обстоятелството, че въ Европа или въ свѣта сѣществуваше една малка класа отъ неботати, но интелигентни хора и тази класа бѣше и авторъ и публика — тя творѣше произведения и тя ги четѣше. Тая класа сега е унищожена“. Това е до голѣма степенъ право. Интелигентията бедствува. Но тогава въ западна Европа се повдигна единъ викъ на отчаяние, на тревога: дайте да спасяваме интелигенцията! Ние сме наболѣнали тѣй много отъ интелигентни сили, че не само минаваме слѣбепишката покрай тѣхъ, като Левита и като свещеника, ами даже, ако бихме имали възможностъ, бихме унищожили тази интелигенция. И когато говоримъ за спасение на училището, за спасение на учителството, за спасение на професорството, за спасение на художниците и други, това е желание не за даване едно подаяние, но е желанието да се запазятъ работниците въ една висока културна областъ, защото, г. т. народни представители, сега продуктите на духовната култура не се ценятъ. Трѣбва да имаме куражъ да гледаме на нѣщата право. Не само тукъ, но в цѣлия свѣтъ може да има развито земледѣлие, може да има развита търговия, може да има развита индустрия, доволни граждани, но на Фридрихъ Велики се приписва да е казалъ, че една добре уредена държава съ граждани простади е рай, населенъ съ магарета. Азъ не виждамъ идеала на обществения животъ въ материалното положение. Ще трѣбва да спасяваме интелигенцията. И когато азъ казвамъ, че трѣбва да се плати на учителя, за да може да живѣе единъ спокоенъ животъ, азъ го искамъ това не за чернитѣ очи на 15-тѣ хиляди души учители, а го искамъ въ името на интереситѣ, на висшите интереси на българския народъ, въ името на това да се спасятъ малките поне придобивки отъ култура, които ние имаме, като слабо културенъ народъ. Най-после азъ го искамъ въ името на тия млади поколения, които идатъ следъ насъ и които казаха, че трѣбва да бѣдатъ подготвени, за да водятъ усилена борба за сѣществувание. Ние чрезъ нашитѣ грѣшки имъ създадохме мъченъ животъ за бѣдаще, — да плащатъ дългове, да плащатъ репарации и да чистятъ онова, което ние въ продължение на 30 години безумна общественна дейностъ нахвърляхме на сцената на нашия животъ.

Но г. Славейко Василевъ каза, че до 9 юний учителитѣ сж получавали толкова и толкова, а следъ 9 юний получаватъ толкова и толкова. Вѣрно е, че правителството следъ 9 юний авансира една сума, за да подобри положението на чиновнитѣ и на учителитѣ, но когато се говори за това, ще трѣбва да се каже, каква придобивка съставлява това за учителя или за чиновника при налѣчността на оная растяща скѣпостия, на която ние сме свидетели всѣки денъ. Ние знаеме — а смѣтамъ, че и г. министър-председателтъ знае още по-добре — че въ една отъ последнитѣ книжки на списанието на Българското икономическо дружество е дадена една статистика за посѣлването. Тамъ се доказва, че отъ 1910 г. до 1923 г. животътъ е посѣлналъ 23 пѣти, а въ това време заплатата на първоначалния учител е увеличена 15 пѣти, а на гимназияния учител — десетъ пѣти. Въ сжщото време приходитѣ на председателитѣ на чистия физически трудъ сж увеличени повече пѣти отъ индексъ на посѣлването на живота. Напр. надницата на зидаря е увеличена 42 пѣти, на работника въ захарната индустрия — 32 пѣти, на работника въ текстилната индустрия — 30 пѣти, на нееквалифицирания работникъ — 30 пѣти.

Д. Нейковъ (с.д.): Тѣ не работятъ цѣла година!

Министър-председателъ А. Ц. Цанковъ: На учителитѣ заплатата е увеличена по-малко отъ десетъ пѣти — около десетъ пѣти.

Х. Киселовъ (д.ст.): Азъ искамъ само да подчертая, че това, което се дава на учителитѣ, е недостатъчно. Да се разбере, г-да, гладна мѣтка хоро не играе. Азъ искамъ да ви обърна вниманието върху единъ фактъ, който е извѣстенъ на народнитѣ представители бивши учители, но на другитѣ не е извѣстенъ — това е единъ позѣтъ на XVI-редовенъ конгресъ на учителитѣ отъ прогимназитѣ и срѣднитѣ училища отъ 1921 г. Моля, г-да да имате търпение да го прочете. (Чете) „Жестоко лишени отъ всичко необходимо за живота, българскиятъ учител е щедро обсиранъ съ ласки. Наричатъ го „народенъ свѣтлинникъ“, а нехаатъ, че той свѣтлинникъ гасне отъ мизерия. Зоватъ го „ратникъ на културата и прогреса“, а не шатъ да знаятъ, че той ратникъ тѣма сила не да ратува, но дори и да живѣе. Величайтѣ то и го превъзнасятъ като стражъ на правдата и справедливостта, а не шатъ да видятъ, че той стражъ премира на поста си отъ гладъ и изтощение. И държава, и общество, и народъ го канятъ вредъ, където сж сложени плодотетъ на тоя трудъ“. Изтъкватъ го начело на всѣка общополезна, общонародна инициатива и се подсмиватъ на трагичнитѣ му усилия да скрие нищетата си.

„Ние делегатитѣ на XVI редовенъ конгресъ на учителитѣ отъ прогимназитѣ и срѣднитѣ училища, носимъ отъ всички крайща на страната болезнения викъ на цѣлото учителство къмъ държавници, къмъ общественици, къмъ цѣлия български народъ:

„Въ безкористна общественна служба ние отдаваме всичко що имаме: и сили, и младостъ, и животъ. Дайте ни въ замѣна на всичко само храна, топлино, подслонъ! Дайте ни това, на което има право всѣки, който работи: дайте ни онова, безъ което никой не може да живѣе!“ — Не искатъ луже хората.

„Ако бждемъ оставени пакъ да крѣбемъ въ мизерия и страдания, за които нѣма думи, нѣма имена, защото тѣхното име е легионъ, ние ви заявяваме:

„Да се знае, да се знае отъ всички: въ тая нещастна страна нѣма вече училища, защото нѣма вече учители; вмѣсто училища, има пѣкакви глухи фабрики, въ които се мѣрватъ изтощени, гладни и озлобени надничари! Къмъ тия, които идатъ следъ насъ и които ще изпитатъ последицитѣ отъ нашето падение и изразладане, къмъ тия, които ще липсватъ историята на нашето тежко време, ние отправяме заветна молба: простете ни, че нѣмахме сили да изтърпимъ докрай! Не ни винете, че не издрѣжахме предъ призрака на гладна смъртъ, злобно надвесена надъ насъ, надъ нашитѣ близки, надъ нашитѣ деца. Ние ви завещаваме всичката отрова и злъчъ, набрани въ наболѣлитѣ ни гърди, за да подпечататъ тежката си присѣда върху силнитѣ и мозжичитѣ, които можеха да направятъ за насъ и за насъ всичко, но не пожелаха да направятъ нищо“. Който има уши, нека да слуша — това е болезненъ зовъ за помощъ отъ интелигентни хора. Азъ нѣмамъ време да ви цитирамъ тукъ — имамъ данни — за да видите какъ училището опустява, учителитѣ съ цензъ намаляватъ, училището се феминизира, въ училището оставатъ най-много учители, учителствували отъ 1—5 години, и тѣзи, които сж въ края на стѣлбичата на живота — най-старитѣ — защото първитѣ още не сж вкусили лезета на даскалъка и се хранятъ още съ вѣкакви надеждки, а за вторитѣ сж преградени всички други пѣтица въ живота и чакатъ смъртъта да свърши съ тѣхъ. Това е, г-да, тѣло на интелигентни хора! Разберете, културенъ животъ не може да има. Искате отъ учителя да бжде патриотъ — дай, Господи, — когато той е загубилъ вѣра не само въ държавата, ами и въ себе си; искате отъ него да бжде религиозно нравственъ, както каза г. Мишайковъ, да бжде ръководителъ въ общественния животъ на младото поколение; искате да бжде нѣкакъвъ си шежерлъ. Азъ питамъ г. министра на финанситѣ: щомъ не дава пари, нека ми посочи едно чуждестранно или наше кредитно учреждение — азъ съмъ неопитенъ и не знамъ — където българскиятъ учителъ може да впотектира всичкитѣ си таланти, за да извара хлѣбъ да живѣе. Разберете това, това е трагиченъ животъ. Азъ свършвамъ съ тая точка.

Министър-председателъ А. Ц. Цанковъ: Това е по бюджета.

Х. Киселовъ (д.ст.): Друго нѣщо. Г. г. народни представители! На мене, като учителъ, може да ми платятъ повече, отколкото се плаща, но когато въ интереса на нѣкакво целесъобразно нареждане на персонала ме гоните отъ Райково въ Видинъ три пѣти въ годината — благо-

даримъ покорно за тая заплата. Иска се не само заплата, иска се и стабилитетъ. Оставете учителя по-дълго време да живее на едно мѣсто, за да опознае ученицитѣ и условията. Мѣстятъ то не за друго, а защото е опасенъ элементъ. Вдигатъ го отъ София и го пращатъ въ Варна. Та тамъ човѣкъ ли ще стане? Той, ако е характеренъ човѣкъ, и на онзи свѣтъ да го пратите, нѣма да си промѣни табихета. Това ще е мѣрка за дисциплиниране на хората. Азъ казвамъ, че трѣбва да се даде възможностъ на учителя да живее като заседналъ гражданинъ на една културна страна, а не като каракатанинъ, който всѣка ваканция ще трѣбва да мѣсти патригъ си. Искамъ да кажа, че е нуженъ стабилитетъ. Този стабилитетъ не е съществувалъ никога, защото, иска се съгласимъ, учителътъ има единъ недостатъкъ — много непокоренъ элементъ е и не угажда на властницѣтъ. Това е общо у насъ. Та, казвамъ, не сме имали почти никога стабилитетъ на учителя, съ рѣдки изключения. Трѣбва да му се даде стабилитетъ. Тоя стабилитетъ особено бѣ тежко нарушенъ презъ времето на дружбашкия режимъ чрезъ въвеждането на така нареченото допитване до народа. Една необходимостъ бѣ да се махне това отъ закона. И азъ поздравлявамъ министерството, че премахна допитването, защото това бѣ единъ срамъ. Като окръженъ инспекторъ, при мене дохожда единъ старъ, побѣлѣлъ учителъ, съ 25-годишна служба, и си дава оставката. Защо? — „Ахъ, г. инспекторе, азъ не желая да поставятъ на „мезатъ“, като билпазарска вещь моитѣ бѣли коси“ — и напусна училището съ огорчение. И азъ си казахъ тогава: въ България стариятъ учителъ нѣма даже сѣдбата на стария волъ на Елиня-Пелиня, когото оставятъ поне да умре отъ собствената си смъртъ, а стария учителъ се гони. Съ това се махва едно зло, но наполовина, защото върху съзнанието на българския учителъ като демоклиевъ мечъ виси чл. 82 отъ закона за народното просвѣщение. Тоя чл. 82 не е нищо друго, освенъ прочутото постановление 101, което обезсмърти своя авторъ. Това постановление сега е облъчено въ нови панталони. Защо не се махва? Ако учителътъ е виновенъ, заподѣйте, поставете го на подсѣдимата скамейка, а не когато, изхвърляне единъ действителенъ престъжникъ отъ училището, да чака властующата партия да падне отъ властъ, да мисли за жертва на единъ режимъ и да иска компенсация. Това не трѣбва да се търши; трѣбва да му се тури край. А това може да даде само единъ дисциплинаренъ сѣдъ.

Г. Славейко Василевъ казва: „Сега е едно изключително време“. Азъ смѣтамъ, че въ нормално време и на баща ми синъ му знае какъ да работи. Въ изключително време дайте да се разбере, че законътъ стои надъ всички, а не произволътъ. (Ржкоплѣскация отъ нѣкои социалдемократи и словористи). Азъ бѣхъ свидетелъ презъ септемврийскитѣ събития на следното: мой курсистъ отъ висшия педагогическия курсъ, хрисимъ човѣкъ на мравката пѣтъ прави, лешнали му стивката „комунизитъ“, и той, понеже е хрисимъ човѣкъ, не знае да се разправя, държатъ го 20 дни въ затвора. Представя той свидетелства отъ училищно настоятелство, отъ арменския пошп, отъ не знамъ къде, за да го освободятъ. Трѣбваше този човѣкъ 20—30 дни да се терзае и училището да остане безъ учителъ! Защо? Защото нѣкого го посърбялъ езика и казалъ, че тоя човѣкъ е опасенъ, дръжте го, ако не, катастрофа ще стане! И то затварятъ. Ако имаше дисциплинаренъ сѣдъ, това нѣмалше да мина. Г. министъръ-председателъ каза въ отговора си на едно питане, че по поводъ септемврийскитѣ събития уволнили 777 учители и учителки и повърнали отъ тѣхъ 126, ако се не лѣжа.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: 960 уволнихъ, а 120 повърнахъ.

Х. Киселовъ (д. ст.): Азъ зная, че въ числото на тия отстранени има много хора, които сж невинни, но азъ вѣрвамъ, че въ ония които сж върнати въ училището, има много, които не трѣбва да отидатъ тамъ. Кой трѣбва да реши? Този въпросъ трѣбва да се реши отъ една дисциплинарна комисиия, която ще се състои отъ лица, които сж неподкупни. И азъ смѣтамъ, че ако г. министъръ-председателъ се съгласи да махне тоя проклетъ чл. 82, той самъ ще бѣде доволенъ, защото нѣма да го дърпатъ за яката да изгони този или онзи, защото има много жалко души и алчущи, които могатъ да го подведатъ, и единъ денъ той ще плаща ступенитѣ паници съ своя авторитетъ. Но не е моя работа да браня авторитета на министра, но длъжностъ ми е да изтъкна следующето нѣщо: обществена необходимостъ е да се махне отъ училището, наравно съ всички български граждани, да яде спокойно своя хлѣбъ, а когато

се провини срещу държавата, да бѣде поставенъ на своето мѣсто.

Г. Сребренъ п. Петровъ подхвърли за партизанството на учителя. Азъ нѣмамъ време да се изкажа по това. Г. Мишайковъ е на друго мнение. Но преди да премина на този въпросъ, г-да, казвамъ: прокламира се нова ера, прокламира се обнова на живота, материално подобрене на културния работникъ, но не се подобрява и не се даватъ никакви гаранции, че ще се подобри. Служебенъ стабилитетъ не съществува. Не остава нищо друго, освенъ българскиятъ учителъ да продължава да мисли, че на вратата на българското училище и сега, както и въ миналото, стои надписътъ на Дантевия „Адъ“: „Оставете всѣка надежда, вие, които влизате тукъ“.

Срещу това положение какво ни дава законопроектътъ? Г. министъръ-председателъ въ мотивитѣ къмъ законопроекта изтъква, че въпросътъ за материалното подобрене на учителитѣ и служебния стабилитетъ е кардиналенъ въпросъ, но този въпросъ не е разрешенъ рationally съ законопроекта. Нали така? По-надолу въ своитѣ мотиви той казва: повелителенъ дългъ е на правителството и на народното представителство да посочатъ източници. Азъ казвамъ: посочете ги Вие и финансовиятъ министъръ и ние ще ги гласуваме. Нашата работа е да одобряваме или да не одобряваме, а вие посочвайте. Сега какво се сочи, какви перспективи се рисуватъ на българското училище? Казва се: не може да му се увеличи заплата, но ние ще оземлимъ учителя.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: И тукъ ще правите демагогия. Ще бѣдете противъ това.

Х. Киселовъ (д. ст.): Азъ знамъ, че българскиятъ учителъ, макаръ и да не се прогасява отъ закона за трудовата поземелна собственостъ, единъ денъ ще се оземли — когато умре, все ще му намѣрятъ мѣсто въ земята! (Веселостъ) Говори се за оземляването на българския учителъ, когато въ същото време се изнася въ вестницитѣ фактътъ, че за да се оземли неимотното и малочисленото население съгласно закона за трудовата поземелна собственостъ, трѣбва да има около 4 милиона декара земя, а фондътъ за трудовата поземелна собственостъ разполага всичко на всичко съ 800 хиляди декара. 3 милиона и 200 хиляди декара щели да получатъ чрезъ изсушаване на блата и чрезъ разработване на опустошенитѣ гори. Трай, коньо, за зелена трева! Това не може да бѣде сериозно.

С. Василевъ (д. ст.): И селскитѣ мери.

Х. Киселовъ (д. ст.): По-нататъкъ въ мотивитѣ се говори следното: (Чете) „Нѣма да увеличае учителя въ широката областъ на земледѣшието. Ще наредимъ, щото той да работи напр. въ овчарството, пчеларството и други клонове въ земледѣшието, които нѣма да пречатъ на занаята му въ училището“. Представете си, г. г. народни представители, 15 хиляди учители и учителки, всѣки отъ тѣхъ взелъ по 10 кошера — 150 хиляди кошера; моля ви се, пребройте пчелинѣ и мухитѣ и ще видите какво състояние ще иматъ българскитѣ учители! Страхъ ме е, че ще станатъ много медени, че ще ги глъгнатъ ученицитѣ имъ и следа нѣма да остане отъ тѣхъ! (Оживление) Това не е сериозно.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Прощавай, но дрънкашъ глупости. Съжалявамъ, че си билъ учителъ и директоръ на гимназия и можешъ да дрънкашъ такива глупости!

Х. Киселовъ (д. ст.): Ще ми отговорите, г. министъръ-председателю. — Г. Сребренъ п. Петровъ загатна нѣщо по въпроса за партизанствуването, а г. проф. Мишайковъ каза, че учителътъ трѣбва да бѣде ръководителъ и въ общественото отношение. Азъ стоя на следующето. Българскиятъ учителъ, като интелигентъ, не може да нѣма свои политически убеждения.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Никой не твърди противното.

Х. Киселовъ (д. ст.): Както всѣки български гражданинъ може да има такива убеждения, така това не може да бѣде забранено и за учителя. Онзи учителъ, който крие своитѣ убеждения, той е единъ треперко, а единъ треперко не може да дава гражданско възпитание на децата на българскиятъ граждани. Ние искаме само той да манифестира своитѣ политически убеждения по единъ начинъ,

който да прави чест на интелигентен човък. Това е казано и в чл. 81 от закона за народното просвещение. Но трябва едно да се разбере, г-да. Политика, политика! Училището е неутрална почва. Сега се казва, че е възглед на детето. И онзи учител, който отива да прави училището място за политическа пропаганда, той е също единъ треперко, защото нѣма куражъ да прави пропаганда предъ бащата, а отива да я прави предъ малкитѣ, защото не могатъ да го зашлепятъ. Споредъ мене, на вратата на всѣки класъ и отдѣление трябва да стои надписъ, който да гласи: „Мойсей! Изуй си обувкитѣ, защото мѣстото, на което стоишъ, е свето!“ Но за това ще трябва не да се даде право на министерството административно да уволнява, следъ като, споредъ сѣщия законъ, окръжниятъ инспекторъ за известни простѣпки може самъ да отстранява учителя и да възбужда дисциплинарно дѣло. Има и друго нѣщо интересно, г-да. Докато министърътъ на народното просвещение настоява на тоя чл. 82, министъръ Бобошевски въ единъ законопроектъ, който се чете въ сѣщата сесия, който е миналъ презъ сѣщия Министерски съветъ, а именно въ законопроектъ за търговския и промишленото образование, въ мотивитѣ къмъ тоя законопроектъ между другото пише и следующето: (Чете) „Предвидената въ чл. 33 дисциплинарна комисия е достатъчна гаранция, че най-тежкитѣ наказания, ония, които лишаватъ учителя отъ права, ще се налагатъ справедливо и безпристрастно“. И тамъ има учители, и тамъ има ученици, но тамъ нѣма административно уволнение на учители. Двама министри отъ единъ и сѣщия кабинетъ съ такава различие въ тактиката си!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Нѣма различие.

Х. Киселовъ (д. сг): Ще ми позволи г. министърътъ на народното просвещение да кажа, че неговата тактика е тая — да се бие тиратътъ, преди да строи столоната! (Оживление) Коя отъ тѣзи две тактики е за предпочитане, азъ ще оставя на г. министра самъ да се запити и да каже и ще помоля въ такъвъ случай г. министъръ Бобошевски да приеме той, въ името на нашитѣ голѣми културни интереси, онова, което е прокарано тукъ, защото материята е една и сѣща и не може за учителя въ търговското училище да има единъ Господъ, а за основния учител — другъ Господъ. Трѣбва да има единство въ политиката — тя е все просвѣтна политика.

Минавамъ къмъ другъ единъ тоже важенъ въпросъ, г-да — това е въпросътъ за училищнитѣ помѣщения. Азъ нѣма да се спирамъ върху него, защото г. Тодоръ Димитровъ се спрѣ по-подробно върху това. Азъ мога да ви дамъ цифри, отъ които да се види, колко училища сѣ годни, полугодни и негодни, споредъ българския мащабъ: азъ съмъ обиколил много мѣста, вѣвиралъ съмъ се въ много училища. Да ви нарисувамъ единъ юрнекъ на училище. Въ село, училището е малъ единъ полуетажъ. Въ този полуетажъ отъ долу сѣ затворени селскитѣ нерези. Отъ другата страна има една дъсчена, преграда, където е затворенъ селскитъ бикъ. Когато учителътъ преподава нѣщо интересно, селскитъ бикъ си мушне рогата, полубоштителства, и той култура да добие (Общъ смѣхъ), а когато е нѣщо съмнително, да се получи неговото одобрение или отрицание! Ако искате, азъ бихъ могълъ да ви наредя съ десетки такива картини, които представляватъ тремъ на българската педагогическа слава! При такива условия се работи отъ българския учител. Както каза и г. Руменовъ, ние нѣма да имаме физическо възпитание на децата. Ако говоря това, правя го съ следующата целъ. Въ жоридоритѣ въ Министерството на народното просвещение има накачени съобщения: „Никакви земи не се отпускатъ, защото сумнитѣ сѣ изчерпани“. И азъ искамъ да помоля настойчиво г. министъръ-председателя да се намѣрятъ по тѣкавъ начинъ суми за постройка на училищни сгради.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Съ законъ ще искаме кредитъ. Законътъ е готовъ. Недейте приказва обаче тѣзи работи: тѣ не сѣ наши, тѣ сѣ на всички минали. Азъ най-малко мога да бъда обвиненъ въ това отношение.

Х. Киселовъ (д. сг): Нѣма да се спирамъ по въпроса за пособията.

Единъ другъ въпросъ е въпросътъ за промѣната на образователната система, а именно, че системата на реалнитѣ се изхвърля и се замѣня съ така наречената гимназиална система.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Това кажете.

Х. Киселовъ (д. сг): Азъ одобрявамъ напълно туй, защото по-раншната организация на нашето учебно дѣло е заета отъ германската организация, но на германската организация на общообразователното дѣло съответствува организацията тамъ на професионалното образователно дѣло. Въ Германия, напр. ние имаме така нареченитѣ реално училище, главно реално училище и реална гимназия. Но главното реално училище води къмъ единъ типъ професионално училище, когато реалната осмоласна гимназия води къмъ техниката. Ние не можемъ да възприемемъ такава дѣлене или различеніе на нашата образователна система по простата причина, че ние нѣмаме такава диференцирано професионално образование. На това спирамъ.

Отивамъ по-нататъкъ. То е това, че отъ ведомството на Министерството на народното просвещение сѣ изхвърлени професионалнитѣ училища. Единъ мотивъ по-рано за да се въведатъ тѣзи училища бѣ голѣмата суетностъ на бившия министъръ на народното просвещение, г. Омарчевски, който, ако бѣше възможно, би взелъ и митрополититъ подъ своето ведомство! (Смѣхъ) Той би искалъ напр. да се каже: министъръ на акушерското училище! Много по-лесно е, по-право е, специалнитѣ или професионалнитѣ училища да следятъ исканията на общото образование, отколкото Министерството на народната просвѣта, което подпомага общообразователното дѣло да следи нуждитѣ на всичкитѣ области отъ нашия икономически животъ и това, какъ ще трѣбва да се регулира съобразно съ тия измѣняващи се нужди професионалното образование. Заради това, казвамъ, правило е: три всѣки по-сложенъ организъмъ, където има по-много функции, налага се диференциране на тия функции. Това трѣбва да се приложи и тукъ.

Отивамъ по-нататъкъ. Единъ другъ принципъ е принципътъ за изборността на директоритѣ. Въ новия законопроектъ нѣма почти нищо ново, защото главнитѣ учители се избираха и по-рано, ректорътъ на Университета сѣщо е избранъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ами прогимназиалнитѣ директори? Сега се избиратъ и тѣ.

Х. Киселовъ (д. сг): Сега се избиратъ и директоритѣ на прогимназиитѣ, така е. Азъ искамъ да знамъ следното нѣщо: избиратъ се главнитѣ учители и директоритѣ на прогимназиитѣ, избира се ректорътъ на Университета — защо този принципъ не може да намѣри приложимостъ при срдното образование, още повече, че Висшиятъ учебенъ съветъ, въ който влизатъ компетентни лица, се изказа въ полза на това? Въ първото заседание на комисията по Министерството на народното просвещение г. министъръ-председателятъ каза, че това го направилъ заради туй, защото искалъ директорътъ на срдното училище да бѣде не само педагогъ, но и администраторъ. Нали така, г. министре?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Той е органъ на министерството за прокаране на държавната училищна политика.

Х. Киселовъ (д. сг): Добре, така. — Но мене ми се струва, г-да, че нашето училище цѣвна и върза именно подъ ръководството на тия каприли, които могатъ да ви процитиратъ всѣки параграфъ отъ окръжното, но които германскиятъ писателъ Otto Ernst е обезсмъртилъ въ своето съчинение „Педагозитѣ“. Азъ напр. знамъ такъвъ директоръ администраторъ, който, когато ме ревизира, стоя цѣлия часъ и накрая ме запита: „За какво преподавахте?“ Мислѣхъ да му кажа: „За безмозъчните главоноги“, но не можеше да се каже така. Тѣ минаватъ за вещи администратори. Въ училището има чиста педагогическа работа — една сложна функция, която трѣбва да бѣде въ ръцетѣ на човѣкъ не само авторитетенъ, но и педагогъ. Тогава може да има единство на влиянието, тогава може да има характерни лица. Такива администратори извадиха душата на Песталоци, такива администратори извадиха душата на много и на много други учители. И азъ моля г. министра на народното просвещение да има по-големо довѣрие къмъ гимназиалното учителство, което се състои отъ хора съ висоше образование и дългогодишна практика, и ако не имъ даде нѣщо повече, да имъ даде това, което е далъ на първоначалнитѣ и прогимназиалнитѣ учители.

Другъ единъ въпросъ въ връзка съ казаното отъ г. Данаилова е въпросътъ за религиозното възпитание

и въ връзка съ това положение въ законопроекта за народното просвъщение, споредъ което на представителитѣ на църквата се дава мѣсто въ училищнитѣ настоятелства, а сѣщо и въ Высшия учебенъ съветъ.

Г. г. народни представители! Това е единъ принципиаленъ въпросъ. Моитѣ почитания къмъ дейцитѣ на църквата въ миналото и сега. Но обществениятъ животъ става отъ денъ на денъ по-сложенъ, функциитѣ се диференциратъ, случаятъ на стълкновение ставатъ все по-чести и по-чести. Ние прокламирахме ерата на вътрешенъ миръ. Защо ще трѣбва да събираме фактори, които не могатъ да живѣятъ заедно, и да внасяме смутъ?

Н. Рачевъ (д. ср): А-а-а!

Х. Киселовъ (д. ср): Моля, г. Рачевъ, азъ изказвамъ моитѣ съображения. Ако се цели да се контролира работата на учителя, даже работата му по отношение на религиозното обучение, азъ искамъ да ви обърна вниманието на следния фактъ. Преди 20 години младитѣ свещеници въ Германия казаха: „Не сме компетентни да се произнасяме по работата на учителя“. Имайте предъ видъ, че тия хора сж съ висше академическо, богословско образование, задължително слушатъ педагогика и философия и хоспитиратъ шестъ месеца въ едно педагогическо училище. Заради туй, казвамъ, работата на учителя трѣбва да се мѣри отъ вещи лица. Азъ не признавамъ даже правото на всеки учителъ да я мѣри. И г. министър-председателтъ знае, че тия се мѣри отъ чисто педагогическо-дидактическо гледище. Ако е въпросъ да стои вътре за контролъ — такава роля църквата сама не трѣбва да иска. За влиянието на църквата има широкъ просторъ, за нея има секти, има дѣновичина, има нѣкакви нови кръститици; цѣлнитѣ животъ е пъленъ съ случаи, където църквата може да упражни своето благотворно влияние.

А колкото се отнася до искането на г. проф. Данаиловъ, щото религиозното обучение въ училището да се остави въ ръцетѣ на духовнитѣ лица, азъ пращамъ г. проф. Данаилова къмъ книгата на Клемансо по въпроса за отдѣлянето на църквата отъ държавата. Никой нѣма да обвини Клемансо въ неразбиране на живота, че не е патриотъ и т. н. Религиозното обучение въ училището се дава не отъ църковно, а отъ чисто педагогическо гледище. Религията, г-да, не е артикулъ, който може да се купи по рецепта отъ всеки дрогерия. Религията е нѣщо, което се създава постепенно. Заради това се искатъ условия, иска се срѣда. И ако бѣше тукъ г. проф. Данаиловъ, азъ щѣхъ да му посоча следния случай. Въ една книга на Достоевски единъ отъ героитѣ, князь Мишкинъ, въ единъ и сѣщи денъ вижда три случая на различна религиозна проява. Срѣща го пиянъ казакъ и казва: „Варинъ честни крестъ — на двадцатъ копейки“, и ги дава за ракия. Вѣрва човѣкътъ! Това е религия. Когато отива въ хана да ноцува, тѣ му казватъ: „Преди една недѣля тукъ единъ селянитъ мушна други“. — Какъ? Първиятъ ималъ сребрентъ часовникъ съ верижка, другиятъ застапалъ задъ гърба му, и като рекълъ „Помози, Господи, ръгналъ то въ гърба. Дали тая религия иска той да се проговѣдва?

Председателтъ: Г. Киселовъ! Изтече Ви времето. Давамъ Ви още петъ минути, за да завършите, само че оставе тия анекдоти; тѣхъ можете да ги разправяте на друго мѣсто.

Х. Киселовъ (д. ср): Моля. — Има още два въпроса.

Министър-председателъ А. Ц. Цанковъ: Има още два въпроса, но часътъ минава.

Х. Киселовъ (д. ср): Ще бѣда кратъкъ. — Г. министърътъ въ мотивитѣ казва, че иска да направи единъ опитъ съ създаването на едно опитно педагогическо училище, наполовина земеделско, наполовина педагогическо, така че да подготви деятели за трудовото училище. Тоя опитъ ние то направихме и видѣхме какви сж резултатитѣ. Когато земеделското население трѣбва да взема сведения относително това какъ трѣбва да обработва земята, то нѣма да отиде при даскала, а ще отиде при агронома, когото именно трѣбва да поставите между населението. Едно време учителтъ бѣше пенкилеръ, разбраше отъ всичко, но сега той постепенно отстъпва всички терени. Едно време въ педагогическото училище се учеше псалтирия, защото се искаше отъ селския учителъ да бѣде и клисаръ, и да знае да кацърва. Мисля, че народни представители, че ние не трѣбва да се стремимъ да създаваме

учители пилуль-пинкъ, пенкилеръ, които да разбиратъ отъ всичко. Има една нѣмска пословица, която казва: кундураджията да си набиwa чивинитѣ, а учителтъ да си гледа училището, да бѣде добъръ педагогъ и общественикъ. Който иска да стане земеделецъ, той ще намери нужнитѣ пштица.

Най-после още единъ въпросъ. Едно нѣщо, което заслужава похвала, това е онзи отдѣлъ отъ законопроекта, където се намиратъ норми по въпроса за училищнитѣ фондове. Г. г. народни представители! Едно време се гледаше на държавата като на единъ особенъ фетишъ — тя може да направи всичко — а на частната инициатива, се гледаше съвѣтнически. И ако навремето ние се бѣхме погрижили да създадемъ такива фондове, сега гоиѣма частъ отъ мѣнотитѣ, които срѣщаме за издрѣжка на училищата, за заплатата на учителитѣ и пр., щѣха да бѣдатъ намалени. Второ, ние поискахме навремето автономия, независимостъ на училищната община. А училищната община ще бѣде независима тогава, когато се еманципира материално, защото когато централната властъ плаща, тя иска извесна отстъпка срещу това: да се бърка въ работата ѝ. По тия съображения ние сме искали да бѣде свободна училищната община; за да стане това, тя ще трѣбва да бѣде икономически независима, ще трѣбва да ѝ се създадатъ източници въ лицето на тия фондове. Тия фондове, макаръ бавно, сж отишли твърде напредъ и представляватъ една ценностъ за нашитѣ училища. Така напр., отъ статистиката, която имамъ, се вижда следното. Състоянието на училищнитѣ фондове къмъ 2 ноември 1923 г. е следующето: непокрити недвижими имоти съ общо пространство 1.264.196-5 декара — отъ тѣхъ културни земи и мери 632.258-5 декара, пасища 293.385-6 декара и гори 347.552-4 декара; покрити недвижими имоти — 469 дюкани, 67 къщи, 7 хотели, 36 фурни, 45 воденици, 46 керемидарници, 7 вярници, 16 кариери за камъни и пѣськъ, 8 минерални бани и др. Искамъ да ви обърна вниманието върху следното. Въ училищнитѣ фондове за 1922/1923 финансово година сж постъпили приходи 43.680.864 л. Само за една година сж постъпили крагло 23.500.000 л. Това е едно богатство, г-да. И ако се продължава да се върви по единъ правиленъ път, ако се организира правилно експлоатацията на тия имоти, защото по тѣхъвъ начинъ приходитѣ отъ тѣхъ ще бѣдатъ по-голямѣ. Сега тамъ е и най-голямото зло. Ще ви приведа единъ примѣръ, за който г. Дѣлчо Тодоровъ може да бѣде свидетелъ. Въ Харманлий училищното настоятелство разполага съ едно здание на площада на града, отъ което взема десеткитъ хиляди лева наемъ. Когато азъ питахъ председателя и членоветѣ на училищното настоятелство: какъ е тази работа — отъ едно здание да се получава повече приходъ, отколкото отъ имотитѣ, тѣ ми отговориха: „А, че, г. Киселовъ, ние не знаемъ даже и къде сж“. Искамъ да кажа, че не е достатъчно само училищнитѣ настоятелства да притежаватъ имоти, но ще трѣбва да има и специални органи, които да се грижатъ за тѣхъ. И азъ искамъ да обърна вниманието на г. министър-председателя върху това, че училищнитѣ инспектори не сж въ състояние и не сж компетентни да се грижатъ да се даватъ тѣзи имоти подъ правилна експлоатация, и затова е желателно по възможностъ да се назначаватъ специални хора, които да увеличатъ доходността на тѣзи имоти, а тази доходностъ ще плати сто пшти заплатитѣ на тия хора.

Г. г. народни представители! Азъ свършвамъ. Въпрѣки тѣзи дефекти, които се помечихъ да изтъкна въ законопроекта за измѣнение закона за народното просвъщение, азъ заявявамъ отъ името на нашата група, че и ние ще гласуваме по принципъ за този законопроектъ и моля г. министра, а сѣщо така и членоветѣ на парламентарната комисия да взематъ бележка отъ направенитѣ възражения не само отъ мене, но отъ всички, за да може въ край на крайпата да се създаде единъ законъ, който да прави честъ на Камарата, честъ и на правителството, и въ който да се държи смѣтка не само за нуждитѣ на днешния денъ, но и за нуждитѣ на утрешния денъ, за нуждитѣ на младото поколение, за бъдещето на тази страна (Ръкоплѣскания отъ социалдемократитѣ и отъ нѣкои стовористи).

Председателтъ: Има думата народниятъ представителъ г. Митчо Дилиановъ.

М. Марков (д. сг): Г. председателю! Понеже сж говорили вече 12 души, правя предложението да се прекратят дебатитѣ.

Председателъ: Г-да! Има предложението за прекратяване на дебатитѣ. Понеже сж говорили повече отъ 12 души, азъ съмъ длъженъ да го поставя на гласуване. Които отъ васъ приематъ предложението да се прекратятъ дебатитѣ, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Остава да говори г. Минчо Дилиановъ, понеже групата на Българския народенъ земеделски съюзъ не се е изказала.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Азъ ще говоря утре.

В. Ганевъ (д. сг): Какъ трѣбва да се разбира, че се прекратяватъ дебатитѣ: на тия, които сж записани ще имъ се даде ли думата или не?

Председателъ: Дава се дума само на опѣзи народни представители, групата на които не се е изказала.

В. Ганевъ (д. сг): Добре, ама това правилно не е вписано въ правилника.

Председателъ: Тѣкмо така е, г. Ганевъ.

С. Костурновъ (д. сг): Така е.

М. Дилиановъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Г. министърътъ на народната просвѣта внася законопроектъ, съ който се измѣнява законътъ за народната просвѣта относно въведенията, станали презъ земеделско време. Преждеговорившиятъ господа, които направиха анализъ на нашия животъ отъ освобождението досега — особено г. професоръ Мишайковъ и донѣкъде преждеговорившиятъ г. Киселовъ — констатираха, че нашиятъ животъ не дава условия за едно правилно развитие на личността, че нашитѣ възпитателни и образователни фактори, въ тѣхната най-широка сложностъ, сж или дали досега само единъ полуобразованъ, полунинтелигентенъ човѣкъ, полунинтелигентенъ гражданинъ. Земеделското правителство, анализирайки сжитѣ тѣзи условия, дойде навремето до сжито това заключение и, безъ да иска да знае, дали папата е мъжко или женско, както се изрази преждеговорившиятъ г. Киселовъ каза, че папата не може да бѣде непогрѣшимъ и като така трѣбва да се измѣни стариятъ, отщипаниятъ пѣтъ, който води българина къмъ полунинтелигентностъ. Земеделското правителство даде този законъ, който вие днесъ набързо искате да измѣните, за която целъ стана пужда да имаме и нощно заседание, макаръ че толкова пжти въ миналото сами протестирахте противъ нощнитѣ заседания.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Искате да работимъ, а пжкъ когато работимъ, протестирайте!

М. Дилиановъ (з): Пребройте се и ще видите, че нѣмате кворумъ.

Председателъ: Сега нѣмаме въпросъ за гласуване. Повдигате въпроси, които сж разрешени отъ парламентарната практика.

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Въпросътъ е, дали да имаме нова учебна система или да се придържаме о старата учебна система, която, споредъ констатацията на всички ви, изкарва полунинтелигентни хора. Азъ предварително заявявамъ, че поддържамъ да имаме една нова образователна система, която ще ни доведе до граждани напълно интелигентни. И като тѣй, отъ името на нашата парламентарна група заявявамъ, че ние не ще гласуваме тоя законопроектъ, защото го смѣтаме, че е едно повръщане назадъ — както и самъ г. министърътъ заявява въ мотивитѣ — и то повръщане, което ще носи само зло за нашето образователно дѣло.

Н. Рачевъ (д. сг): Само вие тикахте българското учебно дѣло напредъ!

С. Мошановъ (д. сг): При Стоянъ Омарчевски имаше напредъкъ и култура!

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Старата наша система се базираше главно върху общото образо-

вание. Не съмъ азъ, който ще отрека значението на общото образование за личността, защото личността, когато познава всестранно законитѣ, върху които е сложенъ животътъ на природата и животътъ на обществата, само тогава ще може напълно да се ориентира въ тоя животъ на природата и на обществата; само тогава личността ще представлява отъ себе си единъ закрѣпенъ характеръ въ пълната смисълъ на думата, единъ активенъ характеръ, споредъ нашето разбиране. Азъ обаче съмъ длъженъ да констатирамъ, че както досега нашето образование се водѣше, то даваше може-би учени хора, но то не даваше характерни личности, които да могатъ да се проявятъ въ живота на народа като творци на известни материални и духовни блага. Излишно е да се впускамъ въ детайлитѣ на нашия общественъ, на нашия стопански животъ, за да ви доказвамъ, какво действително въ тая посока ние сме направили извънѣрно малко и да ви доказвамъ нѣщо по-важно, че тѣкмо нашето образование е, което би много допринесло, за да можемъ да вървимъ напредъ. Досега основното образование у насъ преследваше да постигне главно една целъ: да възпита личността, да възпита детето, да облагороди неговата воля и неговитѣ чувства. И върѣки туй, вие констатираше, ние всички констатираме, че нашето дете излиза отъ училището съ единъ сухъ запасъ отъ знания, безъ да представлява отъ себе си една личностъ жива, творческа, облагородена. Нѣщо повече, когато тая личностъ, когато детето mine презъ гимназията, където кръгътъ на науката се разширява, където се предполага, че благотворното действие на науката върху личността и нейнитѣ зачатѣци е по-силно и че личността ще излѣзе още по-силно закрѣпнала, вие констатираше и ние подчертаваме, че се дохожда до още по-лошо нѣщо — личността вмѣсто да закрѣпне въ нравствено отношение, вмѣсто да се засили въ волево отношение, се явява опасна за обществения редъ, за обществения порядъкъ. И действително, какъ иначе ние бихме могли да си обяснимъ онова лошо явление въ нашия животъ, че мадежъта се отдава обикновено на крайнитѣ обществени течения: анархизъмъ, анархокомунизъмъ и т. н.?

Х. Димитровъ (з): Фашизмъ, дружбашизмъ.

М. Дилиановъ (з): Безспорно само съ това, че въ училищата ние действително не даваме на личността живи, одухотворяющи знания, а даваме знания, които оставатъ мъртви въ душата. И когато личността, излизайки въ живота, се види изолирана отъ околния животъ; когато личността не може да се нагоди, да се приспособи въ живота спрѣмо неговитѣ тежки условия и да заработи — веднага избива къмъ крайности.

Х. Димитровъ (з): И къмъ демагогия.

М. Дилиановъ (з): Па и къмъ демагогия, както се обаждаатъ тамъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Христо Димитровъ го казва това.

Х. Димитровъ (з): (Къмъ М. Дилиановъ) Точно каквато е вашата.

М. Дилиановъ (з): Този печаленъ резултатъ е резултатъ на нашата учебна система. Земеделското правителство, въ желанието си да даде на сстраната едно образование, което подхожда на нашитѣ нрави, на националния характеръ на нашия народъ, на нашия поминѣкъ, предприе реформата, която е легнала въ основата на сегашния законъ. Земеделското правителство обяви война на класицизма въ нашата наука, който е заседналъ въ образователната система на голѣмитѣ западни държави, особено на Франция, защото намира, че тоя класицизмъ нѣма нищо общо съ душата на българина, който е живѣлъ и живѣе при най-реални условия, въ най-тежка борба съ природата и, като така, образованието трѣбва да се нагоди съобразно съ тази борба, съобразно съ днешния, утрешния и по-нататѣшния животъ на българина. Земеделското правителство искаше центърътъ на тежестъта да бѣде измѣстенъ отъ класическото образование къмъ реалното такова, къмъ природното образование, което е много близко до нашия поминѣкъ, до нашето стопанство.

Н. Рачевъ (д. сг): Което по дружбашки се нарича про-стацияна.

М. Дилиановъ (з): За да може да се избѣгне оная опасност, която застрашава нашата страна, като отъ денъ на денъ увеличаваме кадритѣ на нашата лумпенъ-интелигенция; за да може действително детето, щомъ свърши училището, да се чувствава като самостоятелна личностъ, а не като единъ несчастникъ, на когото първата целъ е да напише заявление и да отиде да търси нѣкаква държавна, общинска, окръжна или друга служба — ние решихме да професионализираме образованието, да му дадемъ прикладенъ, практически характеръ.

Н. Рачевъ (д. ср): Съ реалнитѣ!

М. Дилиановъ (з): И за тази целъ ние искахме постепенно да минемъ отъ общото образование, отдолу до горе, постепенно къмъ професионалното; ние искаме да дадемъ на нашия народъ такова образование, което да потикне неговия поминъкъ напредъ, защото ние констатираме, че при досегашното образование нашиятъ поминъкъ оставаше въ онова положение, въ което той се намираще едва ли не въ турско време. Това накара земледѣлското правителство да вземе професионалното образование отъ другитѣ отдѣлни министерства и да го концентрира въ Министерството на народното просвѣщение. Ние знаехме, че приложението на тая голѣма реформа не може да стане за една година, както вие искате. Но за насъ бѣше важно да установимъ системата, защото ако вие сами признавате, че висшето образование, което е тоже специално, каквото е агрономическото, медицинското, техническото и пр., трѣбва да остане подъ върховния надзоръ на Министерството на народното просвѣщение, то много естествено е, че не би трѣбвало да се опълчвате тъй енергично ако отиваме постепенно по-надолу, като и другото специално образование, срѣдното, пълкъ и по-низшето, подчинимъ подъ тоя контролъ на Министерството на народното просвѣщение. И Министерството на земледѣлието презъ миналия режимъ, когато пристѣпваше къмъ тая реформа, то не пристѣпваше слѣпешката, защото вие сами знаете, какво то остана да управлява земледѣлскитѣ училища до оная моментъ, когато Министерството на народното просвѣщение ще бѣде пълно организирано технически и административно, за да поеме изпѣло контролата и ръководството на пѣлото професионално образование. Азъ мисля, че да се протестира, да се отгѣнява тая система следъ като тя е съществувала само една година, е много прибрзано, много рисковано и много осждително, защото оставянето на професионалното образование подъ респективното министерство може би сега, за момента, да има своитѣ добри страни, но по отношение на системата, то е само лошо, понеже ще липсва единство въ системата, ще липсва единство въ контрола; нѣма да има стабилностъ въ развитието на професионалното учебно дѣло, защото ще има едно надпреварване на тоя или оная министъръ, защото ще има това, което тукъ виждаме: единъ министъръ противъ чл. 82, другъ министъръ за чл. 82.

И за да се убедимъ въ това, достатъчно е да хвърлимъ погледъ върху развитието на нашиятъ професионални училища при отдѣлнитѣ министерства. Вземете само земледѣлското образование. Досега това образование, бидейки подъ Министерството на земледѣлието, бѣше окариатурено. Не е имало никога единъ стабилнитѣ въ учебната програма и учебния планъ на земледѣлскитѣ училища при Министерството на земледѣлието. Тѣ се менѣха ту съ педагогически отдѣлъ, ту безъ такъвъ, ту технически се съкратенъ курсъ, ту практически, а напоследъкъ се измѣниха въ земледѣлски гимназии. Съ една речъ една смѣсца отъ учебни програми и планове и като резултатъ отъ нея не можете да очаквате друго, освенъ единъ неподготвенъ за работа гражданинъ. За да имаме единъ стабилнитѣ въ учебнитѣ програми и учебнитѣ планове, наложи се да се дойде до обединението на всички училища подъ Министерството на народното просвѣщение, при което ще има единъ върховенъ органъ, Висшия учебенъ съветъ, който ще пази това единство и кадето постепенно, както казахъ, когато се мобилизира Министерството на народното просвѣщение за единъ пъленъ контролъ въ работата, ще можемъ да кажемъ следъ време, че ние сме дошли до една учебна система за всички училища съ една правилна програма. Днесъ, когато професионалнитѣ училища сж подъ отдѣлнитѣ министерства, общообразователнитѣ предмети, които сж извънредно важни, за да може върху тѣхъ да се сложи здраво специалното образование, особено важно и заради туй, че се преподаватъ въ

ограничени размѣри, какъвто е случаятъ съ математиката, естествената история, историята и т. н., тия предмети сж поставени въ най-плачевно положение. Тѣ се преподаватъ обикновено отъ дилетанти, а не отъ специалисти по тѣзи предмети. Никога държавата върху тѣзи предмети не е упражнявала никакъвъ контролъ, никаква ревизия. Никога Министерството на просвѣтата презъ своето 6-годишно учителствование въ Образцовъ чифликъ не е надникнало да види, какъ се преподаватъ общообразователнитѣ предмети: български езикъ, литература, математика и т. н. Ето кое ни застави да туримъ тѣзи училища при Министерството на просвѣтата и да искаме съдействието на респективнитѣ министерства дотогава, докато Министерството на просвѣтата мобилизира специални отдѣления съ свои инженери, съ свои техници, които да взематъ и контролата и ръководството на тѣзи училища. Като система това не бѣше лошо; това бѣше само добро. И азъ мисля, че ако не въ близко, въ далечно бъдаше ние ще се повърнемъ къмъ тая система, макаръ сега така набрзо да я отхвърляме.

Г. г. народни представители! Прелиствайки законопроекта азъ спирамъ погледъ на неговата най-главна частъ — основното образование — основното училище и прогимназията, както е споредъ новия законопроектъ. Това е оная курсъ отъ знания, който трѣбва да mine детето задължително, за да можемъ да кажемъ за него, че е грамотенъ гражданинъ, че е личностъ морална, че е личностъ възпитана, че е личностъ достатъчно образована, за да може по-нататкъ по пътя на саморазвитието, по пътя на самообразованието да продължи да разшири своя опитъ. Прелиствайки този отдѣлъ на законопроекта, азъ не намѣрихъ отъ тѣзи чувствителни промѣни, които г. министърътъ е направилъ, за да ни даде да разберемъ, че въ туй отношение е сторено нѣщо новече, отколкото въ закона на земледѣлското правителство. Азъ ще скицирамъ накратко тѣзи промѣни, за да се убедите сами, че не говоря фантазии.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Разликата е тази, че вие направихте задължително основното и прогимназиялното образование така, както Мушановъ ги бѣше отдѣлил едно отъ друго. Вие ги слѣхте — това, което щѣше да направи всѣки подиръ васъ.

М. Дилиановъ (з): Една промѣна виждамъ въ чл. 22 — Висшиятъ учебенъ съветъ. Тя е, че въ него се допуща участието и на висшата духовна власть, участието на единъ представител на Св. Синодъ. Азъ зло отъ това участие не виждамъ, но отъ това участие азъ не мога да видя и доброто, защото целитѣ на нашето образование сж вече установени исторически и никой никога не ще може да ги измѣни. Учебнитѣ предмети сж установени и едва ли нѣкой нѣкога ще ги измѣни. Ако участието на единъ върховенъ представител на духовната власть е да морализира, тъй да се каже, въ религиозно отношение; съставъ на Висшия учебенъ съветъ, мене ми се струва, че не ще може да се постигне това, ако самъ той по съставъ не е религиозенъ, не е мораленъ. Допуснато е участието на представители на отдѣлнитѣ министерства. Това действително е една добра инициатива, за да може да се създаде една практическа връзка между образователната система и живота на стопанска България.

Въ чл. 26 ние имаме една промѣна, нагледъ може би малка, а въ сжщностъ доста значителна, за която се видна голѣма споръ въ учителскитѣ вестници и списания. Махната е думата „трудова“, която стои предъ думата „общество“. Всѣкжде се казва, че целта на образованието е да създаде отъ детето една личностъ, пригодна за трудовото общество.

Д. Мишайковъ (д. ср): Нѣма друго общество, освенъ трудовото.

М. Дилиановъ (з): Има и друго общество, г. Мишайковъ. „Общество“ действително е едно общо понятие. Ние често пъти имаме общества или голѣми части отъ общества, които, тъй да се каже, така сж еволюирали въ една или друга посока, че понятието „трудова“ по никой начинъ не може да се приложи къмъ тѣхъ.

Н. Балтовъ (д. ср): Напримѣръ?

М. Деляновъ (з): Ще ви кажа. — Едрата буржоазия, която живее само съ своитѣ капитали, която въ известни държави е една грамадна частъ отъ обществото, . . .

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Напротивъ, тя е една малка частъ и затова пролетариатътъ се бори противъ тая малка частъ, като смѣта, че тя е узурпирала благата.

М. Деляновъ (з): И ето защо ние, които искаме въобще да подчертаемъ насоката на новото училище, училище за трудъ, умственъ и физически, бѣхме сложили това прилагателно. Вие го махвате. Махнете го, ние нѣмаме нищо противъ, ако оставяте онова разбиране, което ние сме влагали въ това понятие.

Д. Мишайковъ (д. ср): Едно общество винаги почива на труда.

М. Деляновъ (з): На чл. 33 е направено измѣнение, като се изхвърлятъ учебнитѣ предмети народно стопанство и лична хигиена. Азъ не знамъ кое е продукувало да се махне този минимумъ отъ практически знания, които се даватъ на детето като първа ориентация въ живота, въ който то непосредствено ще стъпи при свършване на задължителния курсъ на обучението. Защото действително, така както е нагодена нашата учебна програма за основното училище, почти нищо не се прави да се дадатъ на детето отъ областта на народното стопанство известни сведения. Тя почти нищо не дава и отъ областта на обществената и на личната хигиена. И като така, едва ли би пострадала общообразователната целъ на основното училище, ако вие дадете на селското дете въ единъ часъ седмично познания за стопанството на неговия баща, въ което то е непосредственъ работникъ още докато е на ученическата скамейка въ основното училище. Едва ли би пострадала общообразователната целъ на основното училище, ако дадете на детето известни познания и за личната хигиена, които то ще пренесе до известна степенъ въ къщи, където отъ такава и поменъ нѣма.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Хигиената се практикува, а не се преподава. Ние искаме да дадемъ на детето практически познания, а не голи теоретически знания; не че искаме да изхвърлимъ тия предмети.

М. Деляновъ (з): Така и азъ разбирамъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Хигиената трѣбва да се практикува.

М. Деляновъ (з): Намирамъ едно измѣнение въ чл. 39; то се състои въ увеличаване глобитѣ за отсъствие: отъ 1—5 л. по сегашния съществуващъ законъ, се увеличаватъ отъ 2—10 л. Ако до 1 декемврий детето не постъпи въ училище по една или друга причина, родителитѣ се глобяватъ споредъ стария законъ отъ 10—100 л., а споредъ новия глобата се увеличава отъ 200—500 л.

Председателъ: Г. Деляновъ! Тия въпроси сж интересни, когато се разглежда законопроектътъ на второ четене.

М. Деляновъ (з): Г. председателю! Моля, недейте ме прекъсва. Представете си, че азъ ще бѣда мъртавъ, когато се разглежда законопроектътъ на второ четене и нѣма да мога да си кажа думата.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

М. Деляновъ (з): Случва се.

С. Василевъ (д. ср): Г. Деляновъ! Представете си, че при второто четене на законопроекта вие сте министъръ на народната просвѣта!

М. Деляновъ (з): Само това не мога да си представя. Ние преврати не правимъ. Трѣбва да насрочите законодателни избори, и ако тѣ бждатъ свободни, бихъ си представилъ за нѣкого и това.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

М. Деляновъ (з): Едно подобно измѣнение има и въ чл. 40, въ такситѣ за свободни ученици. Въ закона е казано, че за градскитѣ ученици се взематъ 2.000 л., а за селскитѣ 200 л. Сега всичкитѣ тия такси сж подравнени на 200 л. Желанието на бившето правителство, гласувайки високи такси за градското дете, не бѣше, че то иска да дѣли градското дете отъ селското, а бѣше съображението да постави детето на най-заможния гражданинъ при еднакви условия на духовно и морално развитие съ децата на цѣлото градско население, да не го изолира отъ тѣхъ. Децата на нѣкои граждани отиватъ при частни учители и когато дойдатъ въ училището или гимназията, явяватъ се, тѣй да се каже, като чужденци, като деца съ една особена психика, което е въ ущърбъ на обучението и възпитанието. Азъ мисля, че това не бѣше лошо въведение.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Конкретно?

М. Деляновъ (з): На конкретни случаи нѣма да се спирамъ, но знамъ че ги има много.

Сжщиятъ сговористъ: Има ли подобно нѣщо въ България? За десетъ души — може ли да се говори така?

М. Деляновъ (з): Въ чл. 50 отъ законопроекта се прави едно нововъведение, което има тенденцията да залѣпни оная грамадна празнота, която се чувствува и въ срѣдитѣ на тия, които внасятъ този законопроектъ, отъ обстоятелството, че професионалното образование се махва отъ ведомството на народната просвѣта. Новиятъ управникъ чувствува, че трѣбва да се държатъ известни връзки съ професионалното образование, съ приктическитѣ науки на нашия животъ, и постановява: (Чете) „Могатъ“ — следъ свършване на задължителното основно образование — „да се откриватъ едногодишни или двугодишни практически курсове по земледѣлие и отраслитѣ му, индустрия и търговия“. Обаче опитътъ ни е доказалъ, че тия допълнителни практически курсове никога не могатъ да се организиратъ и никога не могатъ да дадатъ ония резултати, които сме чакали отъ тѣхъ. Азъ самъ съмъ искалъ като учителъ да организирамъ такива допълнителни курсове, но тѣ се оказватъ невъзможни, по простата причина, че детето, щомъ свърши задължителното образование, веднага влиза въ живота и не можешъ да го откъснешъ да следва тия курсове, или, ако го откъснешъ, не можешъ да подготвишъ тия курсове така, че да ти дадатъ една солидна подготовка, защото учителскиятъ персоналъ не е подготвенъ да ги завежда. И като е така, азъ мисля, че това нововъведение — то е собствено повръщане къмъ нѣщо старо — не ще допринесе онова, което желае г. министърътъ на народното просвѣщение.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Така е, ако бѣше само то, но има и специални училища, г. Деляновъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Тѣ трѣбва да се направятъ задължителни. Когато се направятъ задължителни, ще принасятъ полза, а когато сж факултативни, нищо не допринасятъ.

М. Деляновъ (з): Едно, обаче, отъ най-голѣмитѣ измѣнения на закона за народната просвѣта се състои въ това, че сж унищожени създаденитѣ реалки презъ земледѣлско образование — непълнитѣ гимназии съ по 3—4 или нѣколко класове, и гимназитѣ. Г. г. народни представители! Още когато се гласува законътъ за народната просвѣта, по тоя въпросъ се повдигнаха най-ожесточени спорове. Азъ самъ бѣхъ единъ отъ ония, които изтъкваха, че реалкитѣ сами по себе си погледнати, тѣй както педагогитѣ гледатъ на тѣхъ, сж нѣщо добро и трѣбва напълно да намѣрятъ поддръжката на законодателя. Но изтъгнахъ същевременно, че когато ние, отъ друга страна, искаме да професионализираме, тѣй да се рече, срѣдното образование, реалкитѣ не сж достатъчна база за едно професионално образование, което ще има да се наслоява на знанията, добити въ тѣхъ само презъ единъ курсъ отъ две години. И затуй още тогава азъ повдигнахъ идеята да се учредятъ така нареченитѣ специализирани реалки при срѣднитѣ специални училища, какъвто случай имахме вече въ земледѣлскитѣ училища. Ако вие оставите земледѣлската наука въ срѣднитѣ училища да се наслои само върху познанията, дадени въ реалката, вие ще получите единъ

младежъ съ свършено недостатъчни практически познания по агрономическата наука. Едва ли по тоя начинъ и теоретическите знания, които могат да му се дадат въ достатъчен размъръ за две години, ще хванатъ коренъ, защото именно въ тая наука не вървятъ ли ръка за ръка практиката съ теорията, резултатитъ никои пътъ не могат да бждатъ задоволителни. По тоя именно типъ на специализирани реалки ние бѣхме създали земледѣлска гимназия въ Образцовъ чифликъ, па и въ другитъ земледѣлски училища, дето едновременно съ преподаването на реалнитъ предмети почти въ оня обемъ, въ който тѣ се преподаваха въ гимназитъ, се даваха практически познания по земледѣлската наука, като паралелно съ туй, постепенно се навлизаше и въ теорията на специалнитъ предмети. Така че презъ тоя курсъ, кждето паралелно съ теорията вървѣше и практиката, младежътъ действително излизаше подготвенъ напълно по специалността. Това, което казахъ за земледѣлскитъ училища, още повече се отнася за други училища, да речемъ за механо-технически, за жельварски и др. Ако вне върху познанията само на реалката речете да наслоите специалнитъ познания на едно техническо училище, то безспорно е, че не ще ви бжде достатъченъ 2-годишниятъ курсъ, за да можете да дадете оная сръчностъ, която се дава не съ теорията, но главно съ практиката по тия предмети. Това именно наложи да се направи едно отклонение отъ общата образователна система въ закона, като се даде възможностъ паралелно съ реалката да съществуватъ и тѣ нареченитъ професионални училища, които горе-долу се подравняватъ къмъ знанията, дадени въ реалката, за да може ученикътъ, свършилъ тия професионални училища, да излѣзе достатъчно подготвенъ и въ практическо отношение, за да влѣзе въ сръдното специално училище. Безспорно е, че ако ние искахме да имаме системата на реалкитъ, трѣбвало да направимъ едно отклонение отъ нея въ смисълъ да се специализиратъ реалкитъ съгласно типа на отдѣлнитъ специални училища — идея много добра и която би трѣбвало да се обмисли и би могла да се приложи въ сегашния законопроектъ.

Азъ не мога да не констатирамъ съ задоволство, че голѣма частъ отъ учителскитъ сръди заставатъ на страната на закона, а не на законопроекта и особено по отношение именно тая реформа — запазването на реалкитъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Само в. „Съзнание“.

М. Дилиановъ (з): В. „Съзнание“, органъ на Учителския съюзъ, въ уводната си статия застава на това гледище. Азъ нѣма да приповтарямъ всичкитъ ония доводи, изтъкнати по тоя въпросъ, за да докажа, че това е една належаща реформа, и че не бива, преди да сж видени нейнитъ резултати — защото тя не е развила своитъ последни три класа, а само два — да се завърти колелото назадъ и да се унищожи тая навременна и добра реформа, която отговаря тъкмо за нашитъ условия. Нѣма да се спирамъ да ви привеждамъ доводи, какво въ ония държави, кждето реалката е станала плътъ и кръвъ на образованието, е дала само положителни резултати, като подготвя личността за действителния животъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие не можете да посочите нито една система, почиваща само на реалкитъ и на реалната гимназия. Тамъ е всичката работата. Вие искате да направите нѣщо уникалнъ, пѣщо невъзможно никжде.

С. Мошановъ (д. сг): Въ Албания може.

М. Дилиановъ (з): Вие както вървите, май по-нататкъ ще отидете отъ Албания.

С. Мошановъ (д. сг): Кажете единъ примѣръ, кждето има реалки.

М. Дилиановъ (з): Идете въ Дания и ще научите.

А. Сталийски (д. сг): Не се излагайте.

М. Дилиановъ (з): Не се излагамъ, а излагамъ това, което е въ Скандинавскитъ държави, въ Швеция и Норвегия реалкитъ съществуватъ.

А. Сталийски (д. сг): Вие се излагате, като казвате, че въ Дания има реалки.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Тамъ има гимназии, основани на сръдното общо образование.

Н. Рачевъ (д. сг): (Къмъ М. Дилиановъ) Вие правите експерименти въ всѣко отношение. Виждаме ви резултатитъ.

М. Дилиановъ (з): Нѣма да Ви отговарямъ. — Но, г. г. народни представители, азъ не мога да не се спра, макаръ и накратко, и на други важни нѣща въ новия законопроектъ. Образователната система не би била нищо, ако тя не е едно силно средство въ ржцетъ на другъ единъ факторъ, какъвто е учителътъ; тя не би дала нищо, ако не е нагодена така, че да бжде възприета и отъ другъ единъ факторъ — ученика въ училището. Азъ не виждамъ нищо да е направено въ този законопроектъ за ученика въ училището. Нищо не виждамъ преди всичко за самата училищна сграда и за обзавеждането на тая сграда. Нѣма да ви рисувамъ ония картини, които г. Киселовъ ви рисуваше и които вие съ такова нетърпение слушахте.

Н. Пждаревъ (д. сг): Които не сж истински. Нѣма таква училища, г. Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Но азъ не мога да не констатирамъ, че единъ общъ повикъ има въ училището днесъ срещу разпуснатостта на ученицитъ. И още въ миналото, още въ XIX-то Народно събрание, когато се гласува законътъ за народната просвѣта, азъ погдигнахъ тоя въпросъ и искахъ да се намѣрятъ средства, съ които да бжде заставенъ ученикътъ да се подчинява на една училищна дисциплина. Азъ имахъ смѣлостта въ комисията за народната просвѣта да подхвърля въпроса за физическото наказание на ученицитъ. Азъ и тукъ, отъ тая трибуна, слагамъ тоя въпросъ на вниманието на народното представителство и искамъ да се занимае съ него и да види, дали не може да се намѣри начинъ да се допусне подъ известнъ начинъ физическото наказание въ училището. Азъ знамъ, че ще бжда обвиненъ въ жестокостъ, знамъ, че ще бжда нареченъ нѣщо като джелатинъ.

Отъ сговориститъ: Цепеничаръ!

М. Дилиановъ (з): Но, г. г. народни представители, ако днесъ ние се намираме въ една епоха, кждето физическото наказание се налага не къмъ децата, а къмъ възрастнитъ граждани, . . .

С. Мошановъ (д. сг): Съ цепеницата напр.!

М. Дилиановъ (з): Дори така го кажете. — . . . то толкова повече азъ ще имамъ право да повдигна тоя въпросъ за училището, безъ да се боя отъ туй, че монѣ трима синове, утре може-би ще получатъ първи това наказание. Явно е едно, че ние въ училищата, особено въ прогимназитъ, сме отишли дотамъ, че нѣмаме нито поменъ отъ училищна дисциплина. Забележки се правятъ на ученицитъ. Идете, разгърнете дневника на който шете учителъ и вие ще се отвратите, защото ще видите, че тамъ учителътъ, следъ като е писалъ забележки, лепналъ е едно листче, па второ, па трето, та цѣлъ тефтеръ е направилъ съ забележки за поведението на ученицитъ. Забележитъ не действуватъ днесъ върху ученика; мъмренето не действувва днесъ върху ученика.

Нѣкой отъ сговориститъ: А цепеницата?

М. Дилиановъ (з): Азъ сега само повдигамъ тоя въпросъ, а въ комисията ще направя конкретно предложение по него. Но ако действително цепеницата, която вие днесъ така хубаво въртите, . . .

Отъ сговориститъ: А, въртимъ!

М. Дилиановъ (з): . . . въ малко по-друга форма, и я смѣтате като възпитателенъ факторъ, съ който искате да морализирате насъ, възрастното поколѣние, позволете на тѣнката пръчица, която играе важна роля въ всѣка родителска къща, подъ контролата на учителския съветъ да бжде упражнена и върху непокорнитъ деца. (Възражения

отъ сговориститѣ) Или, ако не щете да се съгласите, отгънете ѝ цепеницата, и камшика, и всичко друго като възпитателно средство за възпитанието на възрастнитѣ.

Д. Нейковъ (с. д): Апология на цепеницата!

Т. Кожухаровъ (д. ст): (Посочва А. Сталийски) Ето единъ, който е възпитанъ по вашето възпитание! Той е опиталъ вашето възпитание.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Тѣ го въвежда, а ние го отгънихме.

М. Диянновъ (з): Положението на учителя . . .

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: За него, за учителя, не плачете вие.

М. Диянновъ (з): За него не бива да плачемъ, казва г. министърътъ на народната просвѣта. Ние ще плачемъ за неговото положение, защото сждбата на учителя е неразривно свързана съ сждбата на нашия народъ, главно съ земеделския народъ, когото ние представляваме.

Н. Кемилевъ и други сговористи: А, бабамъ го представявате!

М. Диянновъ (з): Следующъ нѣкой път ще ви донесе избраната статистика.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

М. Диянновъ (з): Г. г. народни представители! Въ желанието си презъ време на управлението на Земеделския съюзъ да гарантираме материалното положение на учителя, ние се захемъ съ уреждане положението на държавнитѣ служачи въобще, като заставахме на базата да доближимъ колкото е възможно дветѣ крайности — да повдигнемъ долния, низшия служачъ колкото е възможно по-високо по заплатата, а да намалимъ върховетѣ, за да може да се избѣгне онова несъответствие, което съществуваше до това време.

С. Мошановъ и други сговористи: Нещастни сме!

М. Диянновъ (з): Защото тогава, когато единъ разселенъ получаваше една просечка заплата ние имахме на върховетѣ десетина пъти по-голъми заплати.

С. Мошановъ (д. ст): И въпрѣки туй, нито единъ сериозенъ човѣкъ не можатъ да задържатъ на тия служби!

М. Диянновъ (з): И ние действително можамъ да доближимъ тия две крайности дотамъ дори, че днесъ вашитѣ оратори, излизачи на тая трибуна, казватъ: „Какъ така? Днесъ дотамъ сме стигнали, че единъ професоръ, единъ висшъ чиновникъ получава по-малко, отколкото неговиятъ разселенъ!“ Може-би действително ние сме се престарали въ това отношение, щомъ сме възнаградили разселения повече, отколкото висшия чиновникъ. Но въпросътъ е специално за учителството. Въ желанието си да създадемъ нѣщо за учителството, въ комисията по народната просвѣта тогава, ние гласувахме за учителитѣ безплатна квартира. Искахме да се построятъ домове въ всички села за учителски квартири. И, благодарение само на упорството на тогавашния министъръ на финанситѣ г. Турлаковъ, това предложение пропадна. Ние мислимъ, че сега, когато действително искате да се погрижите за учителя, време е да намѣрите единъ начинъ да дадете на учителите въ селото една квартира. Защото, ако е вѣрно, че въ нѣкои отъ нашитѣ училища децата учатъ заедно съ нерезитѣ, както казваше преждеговорившиятъ г. Киселовъ, то още по-вѣрно е, че много по-голъма частъ отъ нашитѣ учители въ селата живѣятъ въ квартири тоже заедно съ добитъка. И вие можете да си представите какъ учителътъ ще изгълни своя дългъ на творецъ, на зиждителъ на характеръ у децата, когато самъ той е поставенъ при едни условия, които го водятъ къмъ оскотяване.

Р. Василевъ (д. ст): Г. Диянновъ! Четири години управлявахте! Какво направихте за учителитѣ?

М. Диянновъ (з): Ние твърдо много направихме. Ние въ това време не бяхме турани въ Министерството на про-

свѣгата обявление, че „нѣма кредитъ за училища, недейте иска“.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Защото изчерпахте и разхитихте всички средства; защото разграбихте пенсионния фондъ и спестовнитѣ каси и ги дадохте на партизанскитѣ села — затова нѣма кредитъ.

А. Сталийски (д. ст): На децата отъ прогимназитѣ въ селата паредихте да се окачатъ оранжеви ленти.

М. Диянновъ (з): Нѣма да отговарямъ на пререканията, защото скоро ще ми издрѣнкатъ звънеца.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Не само това, но сте лъгали населението, че нѣма да плаща, че заемитѣ ще бждатъ опростени и сега хората идатъ да искатъ да имъ се опрощаватъ.

П. Стайновъ (д. ст): На едно село сте дали 3 милиона лева заемъ за училище. Населението на селото нѣма какъ да се отърве отъ този дългъ. Цѣлото село да се продаде не може да плати заема.

М. Диянновъ (з): Г. министре! Ние не сме лъгали населението, че нѣма да бждатъ плащани тия заеми, но сме изказали може-би едно наше желание, ако нѣкой е казвалъ това.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: А, едно ваше желание!

М. Диянновъ (з): Защото истина е, че училищнитѣ сгради трѣбва да бждатъ направени отъ държавата, защото общинитѣ се намаратъ въ едно отчаяно положение, и тѣ никога не ще могатъ да създадатъ хигиенически училища. Това е едно наше искане.

С. Мошановъ (д. ст): Защо не го направихте вие?

М. Диянновъ (з): Ние не го направихме затуй, защото ония, отъ които вие сте единъ политически конгломератъ, ни оставиха 30 милиарда дългъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: А вашиятъ Стамболийски ограби държавни пари, които се намѣриха въ касата му.

П. Петковъ (з): Дайте доказателства.

М. Диянновъ (з): Г. г. народни представители! Нѣколко думи по стабилитетътъ на учителитѣ, нѣколко думи по чл. 82.

С. Мошановъ (д. ст): И по постановление № 101 прибавете.

Д. Тодоровъ (с. д): Само за стабилитета на учителитѣ презъ дружбашко време, като знаете, че тукъ има учители, не говорите! Разчевъркватъ незараствалитѣ рани на учителството.

М. Диянновъ (з): Азъ нѣмахме да говоря за стабилитета на учителитѣ презъ дружбашко време, ако вие въ туй отношение можехте сега да ми се похвалите съ нѣщо добро. Но понеже вие, г. г. народни представители, не можете да сторите това, азъ ще говоря за този стабилитетъ. (Възражения отъ сговориститѣ)

Д. Тодоровъ (с. д): (Възражая)

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие по чл. 82 уволихте учители, които не сж били изгълзи да посрѣщатъ Омарчевски, който и билъ пиянъ.

М. Диянновъ (з): Вие трѣбваше да поправите това.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Да, азъ ги възстановихъ на длъжностъ.

А. Сталийски (д. ст): Гражданитѣ въ Ломъ и Окржжниятъ сждъ въ София признаха, че министъръ Омарчевски е билъ пиянъ.

П. Петковъ (з): Вие уволнявате ония, които не мислятъ като васъ.

С. Мошановъ (д. ег): Които съ пушки излъзоха срещу властта.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Които мислятъ като васъ уволнихъ ги и ще ги уволнявамъ. Вие нѣмате право да говорите. Вие трѣбва да се срамувате, че сте тукъ.

П. Петковъ (з): Вие бихте рекордъ съ уволняването на 800 души.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие нѣмате право да говорите! Седнете си на мѣстото! Ще ви докажа съ данни, че конспирирате, че готвите убийства! Мълчете! Нѣмате право да говорите! И имате дързостта на единъ нахалникъ, на единъ предателъ! Засрамете се отъ името на баща си! Вие нѣмате доблестта и смѣлостта да признаете дѣлата си!

П. Петковъ (з): Азъ констатирамъ, че има единъ министъръ-председателъ, който се е забравилъ и не знае какво говори. Изглежда, че пролѣтната българска кръвь го смучава.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Продължавате да седите като изтуканъ. Вие сте въ рѣцетъ на властта, вие предателствувате и конспирирате противъ България — да мълчите, защото Ви знамъ къде ходите, съ кого се срѣщате и отъ кого получавате пари!

Д. Тодоровъ (с. д): (Къмъ П. Петковъ) Ако нахалниците биха се организирали въ еснафъ, биха избрали г. Петко Петковъ за първомайсторъ.

Председателътъ: (Звъни)

Т. Кожухаровъ (д. ег): Искамъ думата г. председателю.

М. Дилиановъ (з): Не може да се взема думата.

Т. Кожухаровъ (д. ег): Никой другъ опозиционенъ депутатъ не си е позволявалъ по такъвъ циниченъ начинъ да оскърби министъръ-председателя, както Петко Петковъ.

М. Дилиановъ (з): Моля, да не ми се отнема думата.

Н. Рачевъ (д. ег): Мълчи бе, Дилиановъ!

Т. Кожухаровъ (д. ег): Петко Петковъ си позволи да хвърли оскърбителни думи къмъ г. министъръ-председателя: че той е единъ министъръ-председателъ, който не знае какво говори. Предлагамъ да се изключи за петъ заседания.

Председателътъ: Моля, какво е казалъ?

Т. Кожухаровъ (д. ег): Петко Петковъ оскърби министъръ-председателя, като заяви, че министъръ-председателътъ е единъ министъръ-председателъ, който не знае какво говори. Нека народното представителство да прецени не е ли това оскърбително. Азъ моля да бѣде изключенъ за петъ заседания.

Х. Димитровъ (з): Предлагамъ да се приложи закона, който се създаде тукъ преди единъ-два месеца. Край на демагогията! Тази държава трѣбва да бѣде спасена!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: По отношение на комунистичкото законѣтъ е приложенъ. Касационниятъ съдъ се произнесе. Ще се произнесе и противъ тѣхъ. (Сочи земледѣлцитѣ) Ще имъ дойде редътъ. (Ражкоплѣскания отъ сговориститѣ) Да иматъ търпение и да има повече срамъ този господицъ (Сочи П. Петковъ)

М. Дилиановъ (з): Г. председателю! Моля, гарантирайте ми свободата на словото.

Председателътъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да. — Съ предложението на народния представителъ г. Тодоръ Кожухаровъ ще се занимаемъ следъ като свърши ораторътъ речта си. Има редъ за това.

Продължавайте г. Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Действително презъ управлението на Земледѣлския съюзъ се приложи постановлението № 101, което въ последствие се облѣче въ силата на законъ съ чл. 82. Мотивитъ за това азъ не ще отрѣка, че бѣха следнитѣ: констатирано бѣше, че действително въ известна частъ на учителството сж се загниващи противодържавни идеи и като така, това послужи за мотивъ да се създаде единъ законъ, за да може държавата да се бори съ ония, които биха се ангажирали да проповѣдватъ тия противодържавни идеи въ училищата.

И. Хрелопановъ (д. ег): Комунистичкото бѣха ваши ортаци.

Х. Димитровъ (з): На тѣхъ си крѣпѣхте управлението. Аманъ отъ демагогия!

Д. Тодоровъ (д. ег): (Въразява нѣщо)

М. Дилиановъ (з): Азъ все пакъ и тогава бѣхъ противъ този чл. 82, защото знаехъ, че съ него ще се злоупотребява. Днесъ цѣлиятъ Земледѣлски съюзъ да дойде да гласува за чл. 82, азъ ще гласувамъ противъ него, защото днесъ съ него се злоупотребява стократно. Защото, ако презъ време на земледѣлския режимъ имаме 70 души уволнени по чл. 82, днесъ имаме 777. Но, г. г. народни представители, азъ бихъ се противопоставилъ на този чл. 82, не само заради туй, че се злоупотребява съ него, но главно и заради туй, че днесъ той се измѣства съ другъ единъ законъ, който виси като кошмаръ не само надъ учителството, ами надъ цѣла България — закона за защита на държавата.

С. Мошановъ (д. ег): Този законъ виси само надъ конспираторитѣ.

М. Дилиановъ (з): Азъ поддържамъ не само за учителя, но и за всѣки гражданинъ да го пинете здраво, когато той възстава противъ държавата и нейния строй, да го турнете на мѣстото му. Чл. 82 е действително излишенъ.

Н. Кемилевъ (д. ег): (Въразява нѣщо)

М. Дилиановъ (з): Азъ свършвамъ, като на второ четене ще взема думата за да засега онава, което сега не можатъ да засега по липса на време.

Н. Кемилевъ (д. ег): Срамота е! Ти, който съ царикашията си държалъ речъ . . .

Председателътъ: (Звъни)

М. Дилиановъ (з): Министъръ-председателътъ каза, че и за насъ е дошълъ редъ да ни прекара презъ стѣргата; бждете доволни.

Председателътъ: (Звъни) Моля, г-да, седнете си на мѣстата.

Понеже нѣма записани други оратори, обявявамъ дебатитѣ по първото четене на законопроекта за приключени. Утре г. министъръ-председателътъ ще се изкаже по законопроекта.

Има думата г. министъръ-председателътъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: По предложението на народния представителъ г. Кожухаровъ искамъ да кажа две думи. За менъ ще бѣде по-голяма обида, ако се наложи най-малкото наказание на г. Петко Петковъ, защото не е въ състояние да ме обиди или да ми унижи достоинството единъ Петко Петковъ. (Ражкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателътъ: Председателството предлага на Народното събрание да приеме за утрепното заседание следния дневенъ редъ:

1. Първо четене законопроекта за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 10, 11, 13, 16 и пр. отъ закона за народното просвѣщение (продължение разискванията)

2. Второ четене законопроекта за разрешаване на Министерството на земледѣлното и държавнитѣ имоти пазърването работи по мѣроприятниятъ за корекцията на рѣкитѣ и отводняване заблатени земи.

3. Първо четене законопроекта за военните лица.
 4. Първо четене законопроекта за признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение.
 5. Първо четене законопроекта за търговско-промишленото образование.
 6. Първо четене законопроекта за изменение и допълнение на данъка върху общия доходъ.
 7. Второ четене законопроекта за допълнителни извън-бюджетни (свръхсметни) кредити къмъ редовния бюджетъ на държавата за 1923/1924 финансова година на обща сума 118.320.000 л.
 8. Второ четене законопроекта за обмѣняване всички касови бонове и банкноти, печатани въ Петроградъ, Берлинъ и др., пушани въ обръщение въ разни времена отъ Българската народна банка.
 9. Второ четене законопроекта за дружествата съ ограничена отговорностъ.

10. Второ четене законопроекта за изменение и допълнение закона за амнистията отъ 10 януарий 1924 г.

11. Предложение за одобрение постановлението на Министерския съветъ, съ което се разрешава на игумена на Св. Рилска Обитель да сключи договоръ съ дружество „Българска горска индустрия“ за даване концесия за експлоатацията на Риломонастирските гори.

12. Одобрение предложението за даване лична пенсия и еднократенъ даръ на писателя Стоянъ Михайловски и др.

13. Второ четене законопроекта за санитарно-ветеринарната служба.

14. Проверка на избори.
 Които приематъ предложения дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.
 Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 22 ч. и 5 м.)

Председателъ: **Д-ръ Т. КУЛЕВЪ**

Подпредседателъ: **Д-ръ Б. ВАЗОВЪ**

Секретарь: **Г. МИТОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.
Отпуски , разрешени на народнитѣ представители: Тодоръ Панайотовъ и Константинъ Бозвелиевъ.	1295
Законопроекти:	
1. За облекчение жилищната нужда (Съобщение).	1295
2. За направата на къщи и насърчение жилищния строежъ (Съобщение)	1295
3. За изменение закона за разглеждане и разрешаване отъ единъ арбитраженъ съдъ на възникналитѣ между държавата и главнитѣ предприятия за построяването железнопътнитѣ линии: Търново—Тръвна—Борушица, Борушица—Турново—Стара-Загора, Царева-ливада—Габрово, Левски—Свищовъ, Радомиръ—Кюстендилъ—	

	Стр.
турската рганица, Девня—Добричъ и Мездра—Враца—Видинъ и предприемача на Русенското пристанище, спорове досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения, установени въ договоритѣ имъ, гласуванъ и приетъ отъ XVII-то обикновено Народно събрание, въ LXXII му заседание, държано на 19 февруарий 1915 г. (Трето четене)	1295
4. За изменение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 10, 11, 12, 16, 20 и пр. отъ закона за народното просвѣщение (Първо четене — продължение разискванията)	1295
Дневенъ редъ за следующето заседание	1326